

DINGIR DINGIR

1

2021

24. ročník

religionistický časopis o současné náboženské scéně

Cena 49 Kč

březen 2021

**Zmeny v religiozite na Slovensku
Štát, cirkvi a politika
Postavenie muslimov na Slovensku
Začína prevládať spiritualita bez kontúr
(rozhovor s Borisem Rakovským)**

TÉMA: Náboženství na Slovensku I.

PROČ DINGIR

✚ Některé starověké jazyky měly zajímavý zvyk, který spočíval v tom, že do psaného textu vkládaly tzv. ideogramy. Byly to značky, které předjímaly vlastnosti následného slova. A tak se např. v klínopisných textech vkládal před každou věc ze dřeva (např. strom, ale i stůl nebo židli) znak pro dřevo. Před rybníky, řeky apod. se vkládal znak pro vodu atd. Podobně existoval i zvláštní znak, který se musel napsat před jméno jakékoli božské bytosti nebo boha. Této značce, upozorňující na božskost toho, co bude následovat, se většinou říká podle starého sumerského označení pro boha DINGIR. Toto slovo je pak zároveň i pravděpodobně vůbec nejstarším označením pro božskou bytost, jaké známe.

✚ Zajímavé je, že klínový znak, který se jako označení DINGIR používá, je ve skutečnosti obrázkem hvězdy, která představuje směr, k němuž člověk hledí a k němuž se upíná. Znak DINGIR se tak může pro nás stát symbolem jistě nezanedbatelného rozměru lidství, člověka, který hledá něco, co ho přesahuje, na čem se může orientovat a k čemu může směřovat. Tato lidská touha nachází nejrozmanitější podoby v nejrozličnějších kulturách a sociálních skupinách. A tak i v naší současné společnosti se setkáváme s desítkami nejrozličnějších náboženských skupin, jež jsou výrazem tohoto rozměru člověka.

✚ Záměrem našeho časopisu je pozorně sledovat a zkoumat tuto současnou náboženskou scénu. Východiskem naší práce jsou principy a metody vědy o náboženství, religionistiky. Nesnažíme se tedy náboženská hnutí hodnotit nebo kritizovat, chceme je podrobně monitorovat, popisovat a adekvátně jim rozumět z hlediska příčin a souvislostí jejich vzniku a vývoje. Budeme se tedy věčně tázat, kdo nebo co je DINGIREm těch, kdo se k těmto hnutím hlásí, jak právě jejich DINGIR ovlivňuje jejich život a jaké formy jejich cesta za tímto cílem nabývá. Časopis DINGIR by tak měl pomoci odborně zkoumat a mapovat oblast, která je od pradávna neodmyslitelnou součástí života lidstva, a přesto zůstává pro mnohé nezmapovanou a nepřehlednou krajinou.

RECENZNÍ ŘÍZENÍ

Dingir se jako religionistický časopis věnuje především současné náboženské scéně. Kromě doprovodných textů dokumentujících různé náboženské postoje a zpráv obsahuje každé číslo odborné články (je na ně upozorněno dole na stránce), které podléhají recenznímu řízení. Na každý článek vypracovávají dva písemné posudky akademičtí pracovníci, členové redakční rady nebo její spolupracovníci. U těchto článků se posuzuje soulad s bibliografickou normou, jazyková úroveň textu, spolehlivost informací a vědecký přínos při jejich interpretaci. Dingir je jediným českým odborným časopisem, který se věnuje současné religiozitě.

Fotografie na přední straně obálky: Kriváň, Vysoké Tatry, Slovensko, autor: Michal Klajban, WikiMedia Commons.
Fotografie naproti: Sívá brada, autor: Ľuboš Vodička.

Vojenský puč v Myanmaru rozdělil tamní buddhistické mnichy. Jedna (patrně větší) část podporuje nacionalismus armády a tvrdí postup vůči náboženským menšinám, druhá část demonstluje na podporu zadržované legitimní hlavy státu Aun San Su Tji (na fotografii).
Foto: Globalbuddhistdoor.net.

Podle průzkumu Pewova výzkumného centra, zveřejněného 27. 1. 2021, pandemie posílila náboženskou víru ve všech 14 zkoumaných zemích. Uvedlo to v průměru 10 % dotázaných (nejvíce v USA – 28 %, nejméně v Dánsku – 2 %).
Ilustrační fotografie oběti Šivovi: časopis Outlook, <https://www.outlookindia.com>.

QAnon, hnutí lidí, kteří odporují údajnému celosvětovému spiknutí (konspiraci), je svou náboženskou rétorikou blízké americkým konzervativním evangelikálům a jejich favoritu, Donaldu Trumpovi (článek o tom vyšel v posledním Dingiru roku 2020). Tato konspirační teorie se ovšem rozšířila i mimo Spojené státy a například v Německu počet jejích stoupenců rychle roste.
Foto: <https://www.zdf>.

O SLOVENSKU SE SLOVÁKY

Jitka Schlichtsová

Česká a Slovenská republika ještě poměrně nedávno tvořily jeden stát. I dnes, kdy jsou na sobě tyto země politicky nezávislé, je však stále spojuje nejen společná historie, ale také množství rodinných i kolegiálních vztahů a vzájemně snadno srozumitelný jazyk. Není proto nijak zvláštní, že jsou často srovnávány v různých aspektech svého vývoje, mezi jinými také z hlediska náboženství.

Kontrastování Slovenska jakožto země silně tradičně náboženské s nezpochybnitelně vedoucí úlohou římského katolictví vůči sekularizovanému Česku, kde bují spíše nová náboženská hnutí a alternativní spiritualita, je však přehnané, zjednodušující a stereotypní. Při přípravě *Dingiru*, který právě otevíráte, jsme se rozhodli tomuto srovnávání vyhnout a ponechat popis náboženské situace na Slovensku v rukou slovenských kolegů, kteří se studiu náboženské situace ve své zemi věnují. Téma je to bezesporu široké, proto nezůstaneme jen u jednoho dílu. Pokračování slovenského tématu naleznete ještě ve třetím čísle letošního ročníku.

Téma „Náboženství na Slovensku I.“ otevírají tři obecnější příspěvky. Jako první je to text sociologa **Miroslava Tížika** shrnující výzkumy religiozity na Slovensku, jejich možnosti, meze, výsledky a současné trendy ve vývoji náboženského života a chování Slováků. Do procesu státní registrace náboženských společností dává nahlédnout dlouholetý ředitel církevního odboru Ministerstva kultury SR v článku nazvaném „Tvrď, ale podle práva“. Věnuje se i vývoji v příslušné legislativě, kterou se registrace řídí. A do třetice se teolog **Ondřej Prostrědník** zamýšlí nad politickými aspekty a neuralgickými body vztahu slovenského státu a církve. I na Slovensku probíhá diskuse o možné odluce státu a církve. Tuto trojici nahlízející náboženskou situaci na Slovensku mírně z výšky pak doplňuje ještě rozhovor **Zdeňka Vojtiška** s **Borisem Rakovským**, šéfredaktorem slovenského časopisu pro křesťanskou duchovní orientaci *Rozmer*. Ptal se na proměny slovenské religiozity v uplynulých dvaceti letech a na současnou tzv. alternativní religiozitu. Druhou část rozhovoru věnovanou hlavně působení větších církví jste již mohli číst na internetových stránkách „Náboženský infoservis“.

Druhá sada článků poskytuje detailnější pohled na konkrétní náboženská uskupení na Slovensku. Politoložka a expertka na náboženský extremismus **Lucia Grešková** se zabývá Scientologickou církví a její schopností přizpůsobit se společenskému vývoji. Dvojice autorek **Eva Orbanová** a **Ivana Škodová** přináší kritický pohled na snahy o zavádění maďarského systému Šťastná škola do slovenského vzdělávacího systému. Všimají si jeho spirituálního rozměru (podobně jako tomu bylo v případě snah o zavádění systému Jóga v denním životě do slovenských škol) a zasazují ho do diskuse o sekulárnosti slovenského školství. Modernímu pohanství na Slovensku se věnuje **Michal Puchovský**. Téma uzavírá arabista **Gabriel Pirický** příspěvkem k postavení muslimů. Do poněkud oddychové rubriky „čtení“ jsme tentokrát vybrali výroky slovenských církevních představitelů z knihy **Zdeňka R. Nešpora**.

Za pozornost jistě stojí i příspěvky mimo hlavní téma: zamyšlení **Daniela Rejmana** nad gnostickými rysy sci-fi žánru, historie působení Theosofické společnosti na Těšínsku z pera **Josefa Szymeczka** i text **Filipa Boháče** o křesťanském metalu, kterým se ještě jednou vrátíme k tématu *Dingiru* 2/2020 „Současná hudba a náboženství“. Úplný závěr prvního letošního *Dingiru* patří již tradičně recenzím a dopisům čtenářů.

OBSAH

Ozvěny Demiurga v současné sci-fi (**Daniel Rejman**) 2

Z domova

Theosofická společnost na Těšínsku
(**Józef Szymeczek**) 4

Zahraničí

Cesta na sedm vrchů (**Zdeněk Vojtišek**) 7

Téma

Změny v religiozite na Slovensku (**Miroslav Tížik**) 8

Tvrď, ale podľa práva. (**Ján Juran**) 12

Štát, cirkev a politika (**Ondrej Prostrědník**) 14

Cesta ku šťastiu a úspechu (**Lucia Grešková**) 16

Uč sa byť šťastným!

(**Eva Orbanová**, **Ivana Škodová**) 18

Stará viera v novom kroji (**Michal Puchovský**) 21

Postavenie muslimov na Slovensku (**Gabriel Pirický**) ... 24

Rozhovor s Borisom Rakovským

Začína prevládať spiritualita bez kontúr
(**Zdeněk Vojtišek**) 28

Reflexe

Křesťanský metal (**Filip Boháč**) 30

Rejstřík

Recenze

Příspěvek k dějinám zvířat v lidské mysli (**Jan Sušer**) .. 34

Kult rohatého dnes (**Martin Ořešník**) 34

Univerzální Kristus pro naši dobu (**Ivan Štampach**) 35

Dopisy

Porozumět podstatě věci (**Josef Potoček**) 36

Čtení

„Bude to ako v Čechách...“
(**Zdeněk R. Nešpor**)

3. strana obálky

Mgr. **Jitka Schlichtsová** (*1988) je doktorandkou oboru filozofie náboženství na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy. Věnuje se studiu současného náboženského života a nových náboženských hnutí.

OZVĚNY DEMIURGA V SOUČASNÉ SCI-FI

Daniel Rejman

V minulosti již více autorů poukázalo na gnostický charakter žánru vědeckofantastické literatury, byť každý z nich uchopil téma trochu jinak a nikdo tvrzení nechápal absolutně. Než jako konstatování čtème tento úsudek spíše jako roky sílící podezření. Tento článek si klade za cíl jej argumentačně podpořit s využitím dílčích příkladů současných i starších děl.

Interpretační stezky využívající rysy starověkého gnosticismu se okrajově vážou k literatuře jako takové. Někteří badatelé argumentovali, že proces čtení určitých děl je pro čtenáře samého tajnou cestou probuzení a prohlédnutí. Objevují se také tvrzení, že autor (např. John R. R. Tolkien) tvořící „sekundární“ fikční svět se symbolicky stává „Demiurgem“. Navíc gnostické motivy tajných spolků, konspirací a esoterických znalostí jsou občas klíčovým obsahem literárních děl (s nadsázkou např. u Umberta Eca).¹

Dále se našli tací, kteří znaky gnosticismu objevovali cíleně ve sci-fi literatuře.² Také cílem tohoto textu je poukázat na dílčí výseč gnostického režimu myšlení ve vědeckofantastickém žánru, jež se implicitně a povětšinou nezáměrně nachází i v některých současných i starších dílech, přestože jde o příběhy určené publiku, ve kterém zpravidla převažuje křesťanský pohled na svět (ať už vědomě žitý, či jen jako kulturní determinant). Onou výsečí v zásadě rozumějme zpochybnění tradičního kosmologického řádu světa a z něj vyplývající nedůvěru; okrajově se jedná o náhledy, kde je popřena dokonalost jednotného stvoření a kde se čas neukazuje být vždy jen kontinuem směřujícím z minulosti do budoucnosti, především však se zde fikční aktéři, podobně jako Demiurg, nedokonale a po svém sami pokoušejí stát se stvořiteli (dokonce i v religiózním slova smyslu).

Jako příklad uveďme snímek *Tenet* od Christophera Nolana – jeden z mála nákladných filmů, které navzdory epidemiologickým opatřením byly masově promítány v roce 2020 v kinech po celém světě. Zvolený palindromický název přímo naráží na klíčové specifikum sci-fi příběhu – na relativizaci směru plynutí času. Jednotlivé postavy propustují dě-

jem vědomě oběma směry, tzn. někdy k budoucnosti, jindy k minulosti, a to díky technologii, o jejíž existenci ví jen úzká skupina lidí.

Aktéři se pokoušejí osobně působit v událostech, které již jednou sami zažili, dokonce i potkávají svá nepatrně mladší já. Z takové praxe mimoděk vyrůstá apriorní gnostická paranoia ve věci autenticity prožité reality, která přestává být jedinečná, definitivní a historická.

Na okraj dodejme, že myšlení o cestování v čase oslovilo již počátkem 20. století filosofa Karla Vorovku, nejvýraznější tvář gnosticismu u nás,³ jemuž učaroval v tomto směru zcela průkopnický román Herberta George Wellse nazvaný *Stroj času* (*Time Machine*, 1895),⁴ který na Západě odstartoval masovou imaginaci o technologii pro cestování v čase. Wells v díle široce popisuje fyzikální stránku uskutečněného cestování v dimenzi času a vědeckoteoretickou rovinu si zde uvědomoval rovněž Vorovka, jenž přitom vše propojoval se svou čerstvou znalostí tehdy velice kontroverzní speciální teorie relativity.⁵

V případě Nolana jde o dlouhodobý zájem, natočil hned několik fikcí pracujících s fascinací neobvyklými nebo nepřírozenými pohyby v čase,⁶ a navíc není jediný, kdo se ve filmovém průmyslu v poslední době pokusil bořit přirozené vnímání času. Nahlížení do budoucnosti či cestování v čase se stalo důležitým motivem také u oceňovaného mysteriózního a psychologického sci-fi snímku *Donnie Darko* (2001), kde je tento jev prezentován jako neovladatelná síla červích děr coby „akt Boha“, místy v hororových konotacích. Ve filmu *Matrix* (1999) časová anomálie v podobě zdvojení okamžiku (připomínající děja vu) dokládá mimo jiné iluzornost domnělé reality,

z níž je potřeba procitnout (spisovatel Erik Davis zařadil film do kategorie „pop gnosticismu“).⁷

Tenet, na rozdíl od výše zmíněných snímků, pracuje s četnými a řízenými temporálními intervencemi hmotných předmětů či přímo lidí. Z úst postav, obeznámených s těmito možnostmi, zde zaznívají naprosto základní otázky k souvisejícím fenoménům svobodné vůle, osudovosti či paralelních světů.

Právě téma paralelních světů v gnostickém ohledu zasluhuje mimořádnou pozornost, jelikož nás vede k dnes stále diskutované hypotéze multiverza (tj. množině vesmírů), která má na první pohled potenciál popírat jedinečnost abrahámovsky chápaného aktu stvoření.⁸ Ostatně není úplnou náhodou, že někteří přední zastánci hypotézy se os tentativně angažují v kritice fundamentů zejména křesťanské víry.⁹

Na mnohost stvoření v kontextu gnostického myšlení upozornil už slovinský filosof Slavoj Žižek s poukázáním taktéž na vědeckofantastickou scénu. Na příkladu množství znetvořených těl při nezdařených pokusech o naklonování hlavní hrdinky ve filmu *Vetřelec: Vzkříšení* (*Alien: Resurrection*, 1997) hovořil o našem světě jako o možném nezdařeném pokusu o stvoření s odvoláním se na starověký gnostický pohled.¹⁰ Ostatně „pletení se do díla Božího“¹¹ v případě stvoření lidí v křesťanském světě bylo důležitým motivem hororového *Frankensteina* (1818) od Mary Shelleyové.¹² Podobný motiv nepřímou vyplývá též z dramatu Karla Čapka *R. U. R.* (1920), kde je člověk konfrontován s odpovědností ke svým nedokonalým replikám – humanoidním bytostem, které uměle vytvořil, a nejinak tomu je i v románu Philipa K. Dicka nazvaném *Blade Runner: Sní an-*

Fotografie z představení R.U.R. v sezóně 1928–1929: Wikimedia Commons.

droidi o elektrických ovečkách? (1968).¹³ Gnostická, respektive postapokalyptická, atmosféra materiálního světa je v Dickově díle¹⁴ navíc podepřená ošklivostí nehostinné a toxické urbánní krajiny po nukleárním konfliktu.¹⁵

V *Tenetu* se problematika mnohosti stvoření otevírá ve dvou rovinách. Vedle zmíněné otázky existence paralelních světů, která se váže k tématu cestování v čase, objeví se ve filmu i otázka stvoření světa nového a lepšího. Stěžejní záporná postava filmu – ruský oligarcha Sator, sám trpící rakovinou kvůli těsnému kontaktu s jaderným materiálem, usiluje o zničení lidstva a nastolení nového světa, jelikož má za to, že lidé pro své chování k životnímu prostředí jdou vstříc záhubě planety. Křesťanský otisk je ve scénáři patrný; s připomínkou (byť nepřesnou), že Bůh měl „zabít“ svého syna, se i Sator chystá do zkázy lidstva zahrnout vlastního syna, zároveň se neváhá sám přirovnat k Bohu. Gnostický element nezdařeného světa krystalizuje

podle všeho nevědomě, uvnitř křesťanské mentality hlavních postav i scénáristy a režiséra.¹⁶

Jen o rok dříve před *Tenetem* byl zveřejněn provokativní videoklip k písni *Deutschland* od německé skupiny Rammstein, ve kterém se tvůrci pokusili uměleckou zkratkou pozměnit některé nastalé situace v dějinách a který rovněž konvenuje gnostickému náhledu. Dílo představuje pokřivené zrcadlení naší skutečnosti – její fikční, často obscenní, panoramatický odraz v podobě alternativních dějin.

Videoklip, svou délkou přesahující samotnou píseň, vznikl spíše jako krátký film a na první pohled se jeví jako nekonzistentní pásmo do sebe se vlamujících námětů. V dílčích scénách historických či sci-fi úseků spatřujeme vždy vtělené postavy členů hudební skupiny, které v jistém smyslu cestují v čase.

Přestože se jedná o uměleckou vizuální syntézu německého historického vědomí (některé fragmenty mají zřetelný národně-historický základ) a budoucích aspirací, svými fikcemi tvůrci dějiny provokativně ohýbají. Nechronologické propadání se časovými patry vyjevuje například středověké postavy duchovních jakožto kanibalů hodujících navršené orgány ze stolu, na němž také leží tělo černošky, která v díle též symbolizuje alegorickou Germánii – ženu, která se mimo jiné ukáže ve zlaté rytířské zbroji či v nacistické uniformě jako popravčí v koncentračním táboře.¹⁷

V historicko-futurologické perspektivě snímek představuje svět, který je vzta-

ženou nedokonalou paralelní realitou vyrůstající z nám známých idejí. Takový způsob obrazového vyprávění se v jádru stává Demiurgovým činem, který nás záměrně mate povědomými, přesto ostentativně neskutecnými a nesouslednými scénami dekadentního světa.

Opakující se kontraintuitivní témata jako *cestování v čase*, *alternativní reality* a *nedokonalé pokusy o stvoření* (člověka či světa), která se objevují v literatuře a audiovizuální tvorbě v různých kombinacích, přičemž v poslední době *Tenet* představuje v tomto ohledu uzlový bod, nás nutně nevedou ke gnostickému „zhnusení“ z povahy materiálního světa ve sci-fi žánru. Je ovšem možné zmíněné tendence nabídnout jako argument, jenž doplňuje křehká a tušená tvrzení, že sci-fi je „literárním odkazem“ starověkého gnosticismu, který zdůrazňuje znalosti a spiritualitu, zatímco se distancuje od „těla a fyzického světa“,¹⁸ a že „*gnostické náboženství, ..., poskytuje výborné paradigma pro porozumění typu náboženského vědomí, které SF [sci-fi] tolik upřednostňuje.*“¹⁹

Echoes of Demiurg in Contemporary Sci-Fi

The text deals with Gnostic features that are implicitly present in current science fiction. The intention is to support fragile statements, previously made by other scholars, that the nature of ancient Gnostic religion is consonant with certain themes in sci-fi stories or with the general ethos of the whole genre. All this is based on current and older examples: repeated phenomena of alternative realities, creation attempts and time travelling, alongside with their mutual affiliation which could lead to mistrust of (or disgust with) the physical reality.

Mgr. Daniel Rejman, Ph.D. (*1989), vystudoval kulturní, církevní a obecné dějiny na Katolické teologické fakultě UK. Zaměřuje se na moderní dějiny idejí, mentalit a literatury.

Poznámky

- 1 Zmíněné varianty jsou sumarizovány např. v Carole Cusack, „Gnostic Fictions“, otištěno v: Garry W. Trompf, Gunner B. Mikkelsen and Jay Johnston (eds.), *The Gnostic World*, Routledge, 2019, s. 671–678.
- 2 Viz např. Frank McConnell, *The Science of Fiction and the Fiction of Science: Collected Essays on SF Storytelling and the Gnostic Imagination*, Jefferson – London: McFarland 2009, nebo Douglas A. Mackey, „Science Fiction and Gnosticism“, *The Missouri Review* (University of Missouri), č. 2, 1984, s. 112–120.
- 3 Svě uchopení gnosticismu prezentoval v Karel Vorovka, *Skepe a gnóse*, Praha: Dybbuk 2017 (původně vyšlo roku 1921).
- 4 Jiná Wellsova kniha nazvaná *First and Last Things* měla dokonce silně ovlivnit Vorovkův náboženský obzor: „*Není nejmenších pochyb o tom, že Wellsova kniha na Vorovku mocně zapůsobila a zdá se, že i poněkud nahodala skořápku jeho 'ateistické dlouho trvající periody'. Odtud vede přímá cesta k Vorovkově „filozofickému vyznání“, ke Skepsi a gnósi.*“ Helena Pavlincová, *Karel Vorovka: Cesta matematika k filozofii*, Praha: Filosofie 2010, s. 74.

- 5 Viz Karel Vorovka, „Vyznání víry H. G. Wellse“, *Přehled* č. 37, 6. června 1913, s. 617–619, nebo též Pavlincová, *Karel Vorovka...* s. 72.
- 6 Mimo jeho *Tenet* jmenujeme snímek *Počátek* (*Inception*, 2010), který staví na asymetrickém rozdílu vnímání plynutí času mezi bdělým a snícím stavem, a neopomeňme ani komerčně úspěšný film *Interstellar* (2014), kde postavy kosmonautů vlivem extrémní gravitace asynchronně vůči sobě navzájem stárnou. Hlavní hrdina zde navíc z útrob černé díry apeluje na svou dceru, již skrze barvitou vizualizaci dekonstruovaného časoprostoru spatřuje v mladším věku než při jejich rozloučení.
- 7 Erik Davis, *TechGnosis: Myth, Magic, and Mysticism in the Age of Information*, Berkeley: North Atlantic Books 2015, s. 364.
- 8 Pokud tedy neargumentujeme, že akt stvoření se neváže ke vzniku našeho kosmu, ale posouvá se k eventuelnímu počátku všech (není-li počátek všech vesmírů časově souběžný).
- 9 Zvláště Lawrence Krauss a v minulosti též Stephen Hawking.
- 10 Viz snímek *Perverzní průvodce filmem* (*The Pervert's Guide To Cinema*, 2006).

- 11 Martin C. Putna, „Duchovní Evropa. Frankenstein a pletení se do díla Božího“ (záznam rozhlasového vysílání) [online], *Český rozhlas Vltava*, 2. září 2018 [cit. 2021-1-7], dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/duhovni-evropa-frankenstein-a-pleteni-se-do-dila-bozeho-7604273>.
- 12 Zatímco Bůh stvořil Adama a Evu, doktor Frankenstein dal život bezejmennému monstru.
- 13 V pokračování příběhu s názvem *Blade Runner 2049* (2017) jsou umělé vytvořené bytosti přirovnány k „andělům“.
- 14 Sám Dick byl opakovaně označen za gnostika.
- 15 Dekadentně-dystopická atmosféra tohoto typu je dnes považována za samostatný subžánr nazvaný „cyberpunk“.
- 16 Nolanovo vyznání, je-li věřící, není veřejně známo. Z obsahu některých jeho snímků či z jeho pobytu v mládí na katolické škole můžeme pouze soudit, že jeho mentalita je křesťanstvím výrazněji ovlivněna.
- 17 Snímek v závěru obsahuje titulky, kde je přímo uvedeno obsazení.
- 18 Gary Westfahl, „Introduction“ v: McConnell, *The Science of Fiction...* s. 6.
- 19 Mackey, „Science Fiction and Gnosticism“... s. 112.

Polské teosofické hnutí v Těšínském Slezsku v první polovině 20. století

THEOSOFICKÁ SPOLEČNOST NA TĚŠÍNSKU

Józef Szymeczek

Tradice organizovaného polského teosofického hnutí v Těšínském Slezsku započala v roce 1919, když přívrženec esoterických učení Andrzej Kajfosz (1889–1970) založil společně s dalšími zájemci o duchovní kulturu Polskou teosofickou společnost v Těšínském Slezsku se sídlem v Nýdku. Kořeny tohoto hnutí sahají ovšem hlouběji. Přestože byla činnost tohoto alternativního náboženského proudu bohatá a v archivních zdrojích je dobře zdokumentovaná, v současnosti je pro svou výlučnost v povědomí polské menšiny v české části Těšínského Slezska prakticky zapomenutá a v českém prostředí zcela neznámá.

Teosofická společnost vznikla 17. listopadu 1875 v New Yorku. Její zakladatelkou byla Helena Petrovna Blavatská (1831–1891) a spoluzakladatelem Henry Steel Olcott (1832–1907). Zakladatelka hnutí se narodila 12. prosince 1831 v Jekatěrinoslavi (v současnosti Dněpropetrovsk) na Ukrajině v rodině kapitána carské armády Petera von Hahna. Prožila podivuhodný, legendami opředený život.¹ Od mladých let se zajímala o okultismus. Při snaze nalézt hlavní myšlenku jejího velice rozsáhlého a nesouvislého díla dospěli výzkumníci k tezi, že její práce byla pokusem zbavit židokřesťanskou tradici neodůvodněného (podle jejího názoru) nároku na monopol na duchovní pravdu. Blavatská se odvolává na gnostickou tradici tvrzením, že „tajná věda“, základní esoterické učení (zkušenost), jež stojí na počátku všech náboženství, je univerzálním fenoménem. Prohlášení, že někdo věří v jediného pravého Boha, anebo má jediného pravého Boha, považuje za projev sektářské arogance.²

Podle teosofů bylo cílem jejich společnosti rozvíjení psychických sil skrytých v člověku, zkoumání niterných součástí všech náboženství a studium starověké východní literatury. Termín teosofie pochází z řečtiny (*theos* = bůh, *sofia* = moudrost) a deklaruje, že se člověk blíží k boží moudrosti, kterou by měl poznat a řídit se jí. Společnost zastávala heslo „*Žádná víra nepřevyšuje pravdu*“. Intelektuálně hlavního názorového proudu se Blavatské posmívali jako strůjkyni mystických nesmyslů a laciných salonních triků.

Teosofická společnost, která od roku 1882 sídlila v Adjáru nedaleko Madrásu (dnes Čennaí) v Indii,³ se nejrychleji rozvíjela v Americe, avšak její pobočky vznikaly rovněž v Anglii a dalších

evropských zemích. Z německého města Elberfeldu v Porýní se teosofické ideje šířily do habsburské monarchie a rovněž zde našly své stoupence. Prvním známým hlasatelem teosofických idejí v českých zemích byl poslanec vídeňského říšského sněmu a starosta Jindřichova Hradce baron Adolf Franz Leonhardi (1856–1908),⁴ který byl členem různých zahraničních okultistických spolků. Za podpory členů vídeňské teosofické lóže podnítl v roce 1891 založení pražské teosofické lóže pod názvem *U modré hvězdy*. Mnoho zakládajících členů lóže již v prvních letech její existence opustilo, takže v období 1895–1897 nevykazovala žádnou aktivitu. Teprve v roce 1897 obnovila svou činnost jako Theosofický spolek, který měl ve chvíli svého vzniku 29 členů.

Andrzej Kajfosz se s teosofií setkal poprvé v roce 1906, ve svých sedmnácti letech, na šachtě v Karvině, když byl po tragické smrti svého otce, lesního dělníka Jana, donucen spolu se sourozenci a matkou Marií, rozenou Samiecovou, opustit rodný Nýdek a vydat se hledat práci do oblasti ost-

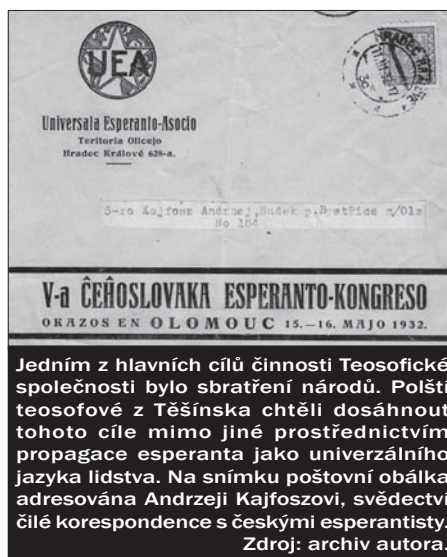

Titulní strana časopisu Teozofia z roku 1923. Časopis vycházel od června 1919 do 1931, nejprve pod názvem Wyzwolenie, po roce název byl změněn na Teozofia. Zdroj: archiv autora.

ravsko-karvinské uhelné pánve.⁵ Tady se seznámil s lidmi, kteří se zabývali duchovními otázkami a sám začal studovat okultistické spisy, především se spiritistickou a teosofickou tematikou. V roce 1908 se stal členem Teosofické společnosti v Praze. Vedle studií z oblasti okultismu se věnoval i studiu jazyků a zevrubně se seznámil s rozličnými filozofickými a náboženskými systémy. V roce 1915 absolvoval kurz němčiny a v roce 1925 kurz esperanta. Po dokonale zvládnutí tohoto jazy-

ka vedl sám kurzy esperanta v Karvině, Třinci a Nýdku a později rovněž podobně vyučoval němčinu.

V únoru 1913 uzavřel manželství se Zuzanou, rozenou Roszkovou, a navrátil se do Nýdku. Praktická povaha mu nedovolila zabývat se výhradně esoterickým studiem a čerpat z cizích prací. Východiskem se mu stalo skutečné vlastní práce, tvůrčí a organizační činnosti. Toto nové životní období zahájil v roce 1919, když založil již výše zmíněnou Polskou teosofickou společnost se sídlem v Nýdku. Zdá

Jedním z hlavních cílů činnosti Teosofické společnosti bylo sbratření národů. Polští teosofové z Těšínska chtěli dosáhnout tohoto cíle mimo jiné prostřednictvím propagace esperanta jako univerzálního jazyka lidstva. Na snímku poštovní obálka adresovaná Andrzejowi Kajfoszovi, svědčící o čilé korespondenci s českými esperantisty. Zdroj: archiv autora.

se, že vedle vlastní ctižádosti byla pro něj neméně důležitou pohnutkou vedoucí k založení samostatné teosofické společnosti také potřeba vymezit se vůči spiritismu, který si na začátku dvacátého století získal mezi obyvatelstvem Těšínska velkou popularitu.

Andrzej Podzorski popisuje v časopisu *Wyzwolenie* rozkol mezi vyzna-

vači spiritismu a teosofie ve Slezsku takto: „*Spiritista, obzvláště slezský, je dítětem závislým při svém vývoji na pomoc médií a cizích duchů namísto toho, aby usiloval o povznesení ducha vlastního a rozvoj co možná největší samostatnosti.*“ Když se navíc ve Slezsku vyhrtila politická situace a zhoršily se česko-polské vztahy „*a časopis Posel Záhrobní se vydal směrem české národní politiky, zákonitě se značné množství střizlivě myslících lidí nadobro odvrátilo od spiritismu a pomyslelo na lepší duchovní pokrm. Největší nespokojenci pak založili Polskou teosofickou společnost v Těšínském Slezsku.*“⁶

Prvním předsedou Polské teosofické společnosti se stal její zakladatel Andrzej Kajfosz a zůstal jím až do konce její existence. Tiskovým orgánem společnosti byl od června 1919 měsíčník *Wyzwolenie*, který od srpna 1920 změnil název na *Teozofia*. Jeho redakce pracovala nejdříve ve Visle (nyní na polské straně), od září 1920 pak v Nýdku. Jedná se o nejstarší esoterický časopis v obrozeném Polsku. Měsíčník vycházel zpočátku v nákladu 1 500 výtisků, později se však jeho náklad snižoval a periodicitu měnila. Na vydávání časopisu a založení teosofické knihovny byla mezi členy uspořádána peněžní sbírka, jejíž výtěžek vytvořil tzv. základní fond. Po čase bylo členstvo požádáno o další půjčky, které pak byly uhrazeny až po druhé světové válce.

Po rozdělení Těšínského Slezska mezi Polsko a Československo 28. 7. 1920 byla Teosofická společnost reorganizována. Její sídlo a všechny pobočky zůstaly na československé straně. V prosinci 1920 se uskutečnilo mimořádné zasedání společnosti, na němž byla vytvoře-

Zarząd Towarzystwa Pszczelnico-Ogrodniczego.
Od lewej: Sznajka Alojzy, Sucha G.: Kajfosz Andrzej, Nýdek: Toman Karol, Datynie: Halifar Józef, Stanisławice: Wanok Jan, Smilowice: Bajger Rafał, Frysztat: Zahraj Jan, Olbrachcice: Waliczek Paweł, Ligotka K.: Pietraszek.

Výbor včelařského a zahradnického spolku na Těšínsku z třicátých let XX. století. Jedna z mála fotografií, na kterých je zachycen Andrzej Kajfosz. Na snímku stojí první zleva v druhé řadě.

Zdroj: Dokumentační centrum Kongresu Poláků v ČR v Českém Těšíně.

czyński), Lazy (vedoucí Adolf Chobot) a Louky (vedoucí Adam Bartulec).⁷

Teosofická společnost vyvíjela činnost, která se značně lišila od jiných organizací na československé straně Těšínska. Podle stanov bylo jejími cíli: zvyšování úrovně osvěty bez ohledu na rasu, národnost, pohlaví nebo vyznání; srovnávací studium náboženských systémů, pěstování zejména okultistického učení; sbratření lidstva.⁸

Na konci roku 1921 prodělala společnost krizi zaviněnou dozvuky „disharmonie z důvodu rozdílnosti názorů mezi členy patřícími mimo společnost do nezávislých spiritistických kroužků a členy ovlivněnými zásadním teosofickým učením.“⁹ Vedení, jehož úkolem byl podle stanov mimo jiné „*dohled na správnou orientaci a činnost společnosti*“, donutilo členy koketující s klasickým spiritismem opustit společnost. Na přelomu let 1921–1922 muselo ze společnosti vystoupit 21 členů.

Další problém se objevil v roce 1926, když se česká Theosofická společnost pod vedením Josefa Škuty snažila integrovat polské teosofické kroužky do vlastních struktur. Josef Škuta chtěl tímto způsobem upevnit svoji pozici v rámci české společnosti, která v té době procházela krizí vyvolanou sporem o učení Džiddú Krišnamúrthiho, jenž byl ve světovém teosofickém hnutí prohlašován za nového spasitele světa. Josef Škuta se pokoušel spojit všechny teosofické kroužky na československém území a začlenit je pod mezinárodní struktury světové Teosofické společnosti se sídlem v indickém Adžáru. Andrzej Kajfosz ve funkci předsedy Polské teosofické společnosti v československé části Těšínského Slezska

na nová struktura. Společnost se skládala z centrály sídlící v Nýdku, kterou řídil předseda společnosti Andrzej Kajfosz, a poboček působících v lokalitách Karviná (vedoucí Stefan Toboła), Darkov, Fryštát a okolí (vedoucí Augustyn Raszyk), Stonava, Prostřední Suchá a okolí (vedoucí Józef Ka-

však se záměry Theosofické společnosti nesouhlasil. Z tohoto důvodu bylo na počátku roku 1926 v Ostravě zorganizováno setkání, na kterém měl být uvedený problém prodiskutován. Nedošlo však k žádné dohodě.

V otevřeném dopise členům Polské teosofické společnosti ze dne 28. 4. 1926 Kajfosz napsal: „*Nemohu souhlasit s tím, abych figuroval jako zástupce jakéhokoliv kroužku na seznamu v Adžáru. Myšlenka Polské teosofické společnosti v Těšínském Slezsku zůstane věrná. [...] Říkají, že Adžar je místem nejpřístupnějším duchovním vlivům. Cožpak jen v Indii a Ostravě je přítomen Bůh? [...] Nevěřím v nějaká výlučná místa pro posvátné účely, neboť posvátný je celý svět. Potřebujeme novou Kalvárii, Frýdek, Čenstochovou? Potřebujeme snad budovat nový Řím, abychom tam vykonávali pout' z posvátných důvodů?*“¹⁰

Činnost Polské teosofické společnosti v Nýdku pod předsednictvím Andrzeje Kajfosze nebyla napodobeninou jiných organizací tohoto typu. Linie aktivit byla vlastní, individuální. A z tohoto důvodu se vzepřela věrouce a působnosti teosofické centrály v Adžáru. Zdá se však, že část členů společnosti měla poněkud odlišný názor. Již na počátku roku 1926 totiž začaly polské teosofické kroužky působící na Karvinsku (v té době už pouze lóže *Jutrzenka* v Karvině¹¹ a lóže *Przebudzenie* v Horní Suché¹²) organizovat společné akce s českými teosofickými kroužky z okolí Ostravy (lóže *Komenský* v Michálkovicích a lóže *Blavatská* v Moravské Ostravě). Zpočátku se s tím vedení v Nýdku nechtělo smířit, avšak již od ledna 1927 začala spolupráce mezi polskými a českými teosofy v oblasti ostravsko-karvinské uhelné pánve probíhat s jeho souhlasem. Tato spolupráce trvala až do roku 1939.

V meziválečném období nepřekročil počet členů Polské teosofické společnosti hranici 200 osob. Ve třicátých letech došlo ke stagnaci v životě společnosti, což bylo bezpochyby důsledkem uvedených sporů a odlivem části členské základny do českých teosofických kroužků. Od roku 1931 již Polská teosofická společnost nevydávala žádné periodikum ani publikace. Po přičlenění československé části Těšínska k Polsku v roce 1938 připravovali členové nové stanovy, avšak práce na nich nebyla dokončena. V Polsku nebyl status organizace potvrzen a následně její činnost přerušila válka.

Andrzej Kajfosz byl všestranný člověk. Největší obdiv vyvolává jeho literární odkaz. Je autorem řady článků, které byly publikovány na stránkách měsíčníku *Wyzwolenie* (později *Teozofia*), který vycházel nepravidelně až do roku 1931. Ve třicátých letech, když obtížné materiální podmínky znemožnily další vydávání časopisu, začal Kajfosz psát svoje ucelená díla. První prací z roku 1933 byly přednášky pod titulem *Objawienie świętego Jana* (Zjevení svatého Jana), které mu měly sloužit jako pomocný materiál při pořádání schůzek společnosti. Pojednání v rozsahu necelých 600 strojopisných stránek jej pobídlo k napsání dalších prací, a tak do roku 1939 napsal Kajfosz dalších jedenáct obšírných spisů. V jeho díle je zřetelný intelektuální vývoj od teosofie směrem k esoterickému křesťanství.

Vypuknutí druhé světové války způsobilo přerušení jeho osobní práce i práce celé společnosti. Během okupace byla společnost rozpuštěna, knížky z teosofické knihovny byly rozděleny mezi členy a některé byly záměrně zničeny. Předseda Andrzej Kajfosz byl uvězněn, ale zakrátko byl zase propuštěn. Po válce napsal Kajfosz více než deset dalších prací, z nichž nejobšírnější je trilogie z let 1955–1958 pod titulem *Alfa i Omega*. Žádné z jeho ucelených děl však nebylo nikdy vydáno.

Po druhé světové válce obnovila Teosofická společnost činnost. A na rozdíl od jiných polských spolků, které se nadarmo pokoušely obnovit svoji působnost, byl ke všeobecnému úžasu ostravskou expoziturou Moravskoslezského krajského národního výboru její status dne 5. 3. 1948 potvrzen¹³. Kajfosz totiž prozíravě odstranil z názvu společnosti přívlastek „polská“ a změnil název na Teo-

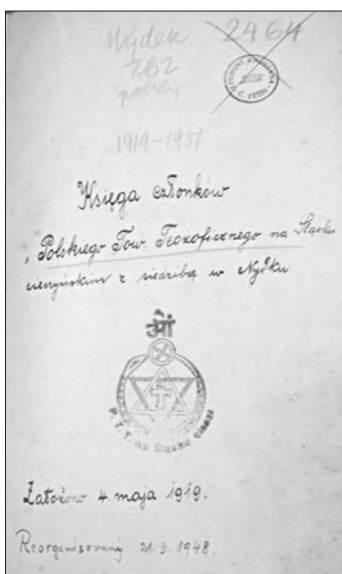

Znak Teosofické společnosti – odbor pro Ostravsko, používán do roku 1925.
Zdroj: Zemský archiv Opava.

konalo 29. 3. 1948 v Nýdku. Předsedou se stal znovu Andrzej Kajfosz a jeho zástupcem Paweł Trombik.

Navzdory velkým obtížím, které vyplývaly z působení atypické náboženské organizace v podmínkách komunistického režimu, společnost neoblomně pokračovala ve své činnosti. Po zrušení mystického spolku *Psyche* v dubnu 1951 se stala posledním subjektem v Československé republice zabývajícím se „vyšší duchovní kulturou“, který ještě existoval. Nicméně i jeho dny byly sečteny.

Krajský národní výbor v Ostravě nařídil v březnu 1951 provést revizi činnosti společnosti. Bezpečnostní složky z Českého Těšína, které vedly vyšetřování, ohlásily, že společnost sice pracuje bez prohršků, avšak „žádným způsobem nepřispívá k budování socialismu“¹⁴. Společnost byla donucena sama se rozpustit. Likvidace proběhla na schůzi 9. 12.

Znak Polské teosofické společnosti.
Zdroj: Okresní archiv Frýdek-Místek.

sofická společnost pro Moravskoslezskou zemi. Úředním jazykem byla čeština, avšak při jednání s jinými slovanskými národy bylo povoleno užívat jejich mateřské jazyky, díky tomu tedy mohla Teosofická společnost úřadovat v polštině. Podle nových stanov bylo úkolem společnosti „šíření vyššího světónázoru a sbratření národů“. Zakládající valné shromáždění se

konalo 29. 3. 1948 v Nýdku. Předsedou se stal znovu Andrzej Kajfosz a jeho zástupcem Paweł Trombik.

Navzdory velkým obtížím, které vyplývaly z působení atypické náboženské organizace v podmínkách komunistického režimu, společnost neoblomně pokračovala ve své činnosti. Po zrušení mystického spolku *Psyche* v dubnu 1951 se stala posledním subjektem v Československé republice zabývajícím se „vyšší duchovní kulturou“, který ještě existoval. Nicméně i jeho dny byly sečteny.

Krajský národní výbor v Ostravě nařídil v březnu 1951 provést revizi činnosti společnosti. Bezpečnostní složky z Českého Těšína, které vedly vyšetřování, ohlásily, že společnost sice pracuje bez prohršků, avšak „žádným způsobem nepřispívá k budování socialismu“¹⁴. Společnost byla donucena sama se rozpustit. Likvidace proběhla na schůzi 9. 12.

1951. Nejcennější knižní položky z teosofické knihovny byly předány kroužku esperantistů při závodní organizaci Revolučního odborového hnutí Železáren V. M. Molotova v Třinci.

Po ukončení činnosti Teosofické společnosti působil Andrzej Kajfosz v rámci jediné komunisty tolerované polské organizace v Československé republice – v Polském kulturně-osvětovém svazu. Byl činný jako lektor v místní skupině v Nýdku a v rodné vesnici i širokém okolí pořádal

přednášky na téma zdravé výživy a alternativní medicíny.

Když Andrzej Kajfosz 3. června 1970 zemřel, jeho odkaz se rozplynul. Organizované teosofické hnutí v Těšínském Slezsku nebylo již nikdy obnoveno. Nicméně v Ostravě existují neformální skupiny teosofů i dnes a teosofické učení žije rovněž v současných koncepcích hnutí New Age.

Poznámky

- 1 J. A. Santucci, Helena Petrovna Blavatsky [in:] *Dictionary of Gnosis & Western Esotericism*, eds. W. J. Hanegraaff et al., Leiden – Boston: Koninklijke Brill NV 2006, str. 171–185.
- 2 R. Smoley, *Zakázaná víra. Gnostický odkaz od evangelia po da Vinciho kód*. Praha: Slovart 2009, str. 158.
- 3 Z. Vojtíšek, *Encyklopedie náboženských směrů v České republice. Náboženství, církve, sekty, duchovní společnosti*. Praha: Portál 2004, str. 228.
- 4 T. Zdražil, *Počátky teosofie a antroposofie v Čechách. Rudolf Steiner – Praha, Opava a Třebovice, Břežnice: Ioanes – V. Nejedlo 1997, str. 15.*
- 5 Informace o životě Andrzeje Kajfose autor získal od rodinných příslušníků z Nýdku a také převzal z rukopisu uloženého v Książnicy Cieszyńskiej v Těšíně (Polsko). Książnica Cieszyńska w Cieszynie, sign. RS AKC.00284: A. Sobieski, *Andrzej Kajfosz* (rkp.) [s.d., s.l.], 10 str.
- 6 A. Podzorski, *Spirytyzm na Śląsku, Wyzwolenie*, 1919, č. 2, str. 3–5. Autor citovaných slov Andrzej Podzorski (1886–1971) byl učitelem ve Visle (Wisła) a významným regionálním kulturním činovníkem. Jeho největším úspěchem bylo iniciování založení městského muzea ve Visle (otevřeno 16. 8. 1964). Zajímal se o ezoteriku, v letech 1919–1920 byl prvním redaktorem časopisu *Wyzwolenie*, později přispíval do různých ezoterických časopisů v Polsku.
- 7 Sprawozdanie z nadzwyczajnego posiedzenia Polskiego Towarzystwa Teozoficznego na Śląsku Cieszyńskim odbytego dnia 12. 12. 1920, *Teozofia* (dawnej *Wyzwolenie*), 1920, č. 5, str. 71.
- 8 ZA Opava, Fond: Zemská vláda slezská Opava (dále: ZVS), k. č. 4706, sign. XII-116, Polskie Towarzystwo Teozoficzne.
- 9 Sprawozdanie z Walnego Zgromadzenia Polskiego Towarzystwa Teozoficznego na Śląsku Cieszyńskim z siedzibą główną w Nýdku odbytego dnia 20 maja 1922, *Teozofia*, 1923, č. 1–3, str. 46–47.
- 10 Dokumentační centrum Kongresu Poláků v České republice v Českém Těšíně, Sběrka: Organizacje polskie, Słozka: Polskie Towarzystwo Teozoficzne, Otevřený dopis A. Kajfose členskému základně 28. 4. 1926.
- 11 ZA Opava, Fond: ZVS Opava, k. č. 4774, sign. XII-1718, Teosofická společnost, Lože Jutrzenka Karviná.
- 12 ZA Opava, Fond: ZVS Opava, k. č. 4774, sign. XII-1719, Teosofická společnost, pobočka Horní Suchá.
- 13 SOKA Karviná, Fond: Okresní národní výbor Český Těšín (1945–1948), inv. č. 283, kar. č. 559.
- 14 SOKA Karviná, Fond: Okresní národní výbor Český Těšín (1945–1948), inv. č. 322, kar. č. 559.

Theosophical Society in Teschen Silesia

The article examines the development of the Polish theosophical movement in the Czech part of Teschen Silesia in Czechoslovakia during the interwar period and after the Second World War. The study shows the activities of the Polish Theosophical Society, which operated under the leadership of Andrzej Kajfosz (1889–1970).

ThDr. Józef Szymeczek, Dr. (*1973) – pedagog, historik se zaměřením na církevní dějiny. Působí na katedře občanské výchovy Pedagogické fakulty Ostravské univerzity, je vedoucím Centra studií evropské identity. Zaměřuje se na dějiny slezského luterství a na studium identit v příhraničních regionech.

Američtí konzervativní evangelikálové ovlivňují společnost

CESTA NA SEDM VRCHŮ

Zdeněk Vojtíšek

Vliv bílých konzervativních evangelikálů na společenský a politický život Spojených států nebylo v posledních letech možné přehlédnout. Jejich mnohokrát diskutované¹ spojenectví s prezidentem Donaldem Trumpem je součástí mohutného úsilí, které Trumpovým odchodem z úřadu nekončí, a které dokonce není omezeno jen na USA.²

V některých směrech připomíná současná situace ve Spojených státech 70. a 80. léta minulého století. Tato dvě desetiletí byla ve znamení značného vlivu fundamentalismu na americkou společnost. Fundamentalisté, tehdy nově nazývaní spíše „konzervativní evangelikálové“, měli velký podíl na volbě prezidentů od Jimmyho Cartera (v úřadě od roku 1977), přes Ronalda Reagana až k Georgi Bushovi (v úřadě do roku 1993). Díky takovým osobnostem, jakými byl spisovatel Hal Lindsay (*1929), mediální magnát Pat Robertson (*1930) nebo televizní kazatel Jerry Falwell (1932–2007), se jim podařilo natolik ovlivnit americkou společnost, že roku 1978 věřilo v neomylnost Bible 42 % Američanů³ a ještě o dvě procenta více jich roku 1994 věřilo fundamentalistické verzi konce světa, tzv. vytržení svatých.⁴

Na začátku tohoto ohromného úspěchu byl – při pohledu zvenku – patrně především strach a hněv. Strach z proměny náboženského a morálního klimatu země a hněv na vládnoucí elitu, která například roku 1963 zakázala společné modlitby ve veřejných školách a které dal za pravdu rozsudek v procesu Roeová versus Wade roku 1973 (byl příznivý pro žadatelku o umožnění potratu). Z těchto a mnoha dalších impulzů vznikla tzv. náboženská pravice, která se od 80. let stala vlivnou součástí Republikánské strany.⁵

Také současné vzednutí politického a společenského aktivismu konzervativních evangelikálů je hnáno – zdá se – strachem z rychlých společenských změn, které jsou patrně důsledkem globalizace. Změněno je společenské postavení bílých Američanů či přístup k sexuálním a etnickým menšinám. Společnost se postupně rozešla s tradiční morálkou, akceptuje alternativní životní

styly a křesťanství v ní ztratilo jedinečné postavení. Hněv se obrací na ty, kdo jsou změnám otevření, nebo je dokonce způsobují či podporují, a někdy též na jejich domnělou světovou konspiraci.⁶

Podobně jako v 70. letech se v této atmosféře prosazuje teologie rekonstrukcionismu (v terminologickém zmatku se pro podobné ideje používají i názvy „teologie dominance“, „teologie nadvlády“ nebo „dominionismus“). Základem toho svazu idejí je každopádně působení pastora Rousase Johna Rushdoonyho (1916–2001) a jím založené Chalcedonské nadace (roku 1965). Rushdoony vyzýval k rekonstrukci společnosti zavedením božích zákonů tak, jak jsou známy z Bible, tedy například včetně trestu smrti za „sodomii“. Jeho postoje jsou programově protidemokratické a programově netolerantní vůči tomu, co není božím zákonům podrobno. Kritici v nich nacházejí i rassistické a antisemitské prvky.⁷

Významnou částí současného rekonstrukcionismu je iniciativa Sedm vrchů. Také ona má kořeny v 70. letech: roku 1975 Bůh údajně sdělil třem evangelikálním osobnostem,⁸ aby ovládli „sedm sfér“. Byly tím myšleny společenské sféry vzdělání, náboženství, rodiny, podnikání, vlády, zábavy a médií. Jeden z těchto tří mužů, Loren Cunningham, údajně sdělil roku 2000 tuto svou vizi Lanci Wallnauovi,⁹ jenž je podle své internetové prezentace „stratégem, futuristou a přesvědčivým komunikátorem“.¹⁰

Myšlenku sedmi sfér, které mají křesťané ovládnout, aby obnovili vládu Boha nad celou společností, rozvinul Lance Wallnau v knize *Invaze do Babylóna. Mandát sedmi vrchů*.¹¹ Další známí spo-

lautoři této knihy (Alan Vincent, C. Peter Wagner, Bill Johnson) prokazují, že myšlenka na ovládnutí společnosti pro Boha se silně uchytila mezi evangelikály charismatické a neocharismatické vlny.

Nástrojem tohoto ovládnutí má být Donald Trump. Lance Wallnau se ve své prezentaci chlubí, že jeho nejprodávější kniha *Boží kandidát pro chaos s podtitulem Donald Trump a americký rozklad*,¹² vydaná v září roku 2016 před prezidentskými volbami, pomohla získat 3,5 milionu nerozhodnutých evangelikálních voličů pro Donalda Trumpa.¹³ Wallnau se také hlásí k myšlence, že Trumpův pozitivní vztah k Izraeli prokazuje, že je novodobým Kýrem. Podle Bible perský král Kýros – ač sám pohan – umožnil izraelskému „božímu lidu“ návrat do vlasti.

Zatím není patrné, že vítězství Joea Bidena by ideál sedmi vrchů nebo podporu Donalda Trumpa mezi americkými evangelikály oslabilo. Může to být i naopak. ■

Poznámky

- 1 Např. MRÁZEK, Miloš, Nejlepší přátelé Donalda Trumpa, *Dingir* 22 (1), 2019, str. 12–14.
- 2 Zpráva z československé konference Sedmi vrchů: VOJTÍŠEK, Zdeněk, „Čeští a slovenští křesťané dobývají sedm vrcholů“, *Náboženský infoservis* [online], 9. 2. 2021, URL: <https://info.dingircz/2021/02/cesti-a-slovensti-krestane-uz-take-dobvyvaji-sedm-vrcholu>.
- 3 BALMER, Randall, *Mine Eyes Have Seen the Glory*, New York–Oxford: Oxford University Press 1993, s. 195.
- 4 WOJCIK, Daniel, *The End of the World As We Know It*, New York–London: New York University Press 1997, s. 42.
- 5 Ještě roku 1976 volili evangelikálové za prezidenta kandidáta Demokratické strany Jimmyho Cartera.
- 6 HLAVÁČOVÁ, Kateřina, QAnon – hnutí amerických evangelikálů?, *Dingir* 22 (4), 2020, s. 110–113.
- 7 BALMER, Randall, „Rushdoony, Rousas John“, *Encyclopedia of Evangelicalism*, Waco: Baylor University Press 2004, s. 594.
- 8 Měl to být křesťanský apologeta Francis Schaeffer (1912–1984), zakladatel studentského hnutí „Campus Crusade for Christ“ Bill Bright (1921–2003) a zakladatel hnutí mládeže „Youth with a Mission“ Loren Cunningham (*1935).
- 9 Začátek odstavce podle: HARDY, Elle, „The ‘modern apostles’ who want to reshape America ahead of the end times“, *The Outline* [online], 19. 3. 2020, URL: <https://theoutline.com/post/8856/seven-mountain-mandate-trump-paula-white>.
- 10 „About“, *Lance Wallnau* [online], URL: <https://lance-wallnau.com/about>.
- 11 WALLNAU, Lance – JOHNSON, Bill, *Invading Babylon. The 7 Mountain Mandate*, Shippensburg: Destiny Image 2013.
- 12 WALLNAU, Lance, *God's Chaos Candidate: Donald J. Trump and the American Unraveling*, Killer Sheep Media 2016.
- 13 „About“, *Lance Wallnau* [online].
- 14 Slova pod obrázkem: „Obsaďte zemi, kterou vám Hospodin, váš Bůh, dává do vlastnictví“ (*Bible*, Jozue 1:11).

Doc. PhDr. Zdeněk Vojtíšek, Ph.D. (*1963), je vedoucím katedry religionistiky na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a šéfredaktorem časopisu Dingir.

Základné trendy na počiatku 21. storočia

ZMENY V RELIGIOZITE NA SLOVENSKU

Miroslav Tížik

Základné výsledky rôznych výskumov a štatistických zisťovaní o religiozite na Slovensku ukazujú, že Slovensko je medzi postkomunistickými krajinami v istom ohľade netradičným prípadom, lebo je to spoločnosť s dlhodobou pomerne stabilnou náboženskou štruktúrou a základnými podobami religiozity. Na rozdiel od iných krajín, ktoré počas obdobia štátneho socializmu zaznamenali výrazný pokles religiozity, sa ukazuje, že na Slovensku obdobie vlády komunistickej strany religiozitu skôr zakonzervovalo, akoby ju zásadne znížilo. Podobne obdobie po zmene politického režimu v roku 1989 neznamenal ani zásadnejšie oživenie náboženského života, ako sa to prejavilo v niektorých postkomunistických krajinách, no ani jeho výraznejší útlm a pripodobňovanie sa západoeurópskemu sekularizovanému prostrediu, ako sa to prejavilo v iných postkomunistických krajinách. Zásadné zníženie počtov a svojho významu od druhej polovice 20. storočia zaznamenali skôr menšie tradičné kresťanské cirkvi, zatiaľ čo väčšinová rímskokatolícka cirkev si uchováva stabilnú početnosť aj podiel v rámci celej spoločnosti.¹

Náboženská pluralita a dôsledky sekularizácie

V rámci európskych krajín je Slovensko zaradované medzi krajiny s dominantnou katolíckou tradíciou.² Aj pohľad na rekonštruované výsledky zo sčítaní obyvateľov z rokov 1869–2011 (tabuľka č. 1) ukazuje, že podiel ľudí, ktorí sa prihlásili do katolíckej cirkvi, je takmer rovnaký. Vidieť síce mierny nárast podielu katolíkov medzi obyvateľmi Slovenska až do roku 1950, odkedy bol badateľný mierny pokles až do roku 2001, no tieto výkyvy nie sú z dlhodobého hľadiska zásadné. Rozdiely sú spôsobené odlišnou metodikou merania (najmä v sčítaniach uskutočnených po roku 1991). Zmeny spreď roka 1990 sú zasa vyvolané geopolitickými a demografickými okolnosťami 20. storočia týkajúcimi sa Sloven-

ska: populačnými zmenami spojenými s vysťahovalectvom určitých aj konfesionálne špecifických skupín obyvateľstva, s prvou svetovou vojnou a následným vznikom Československa, holokaustom a decimovaním židovského obyvateľstva v čase druhej svetovej vojny a povojnovou výmenou (či odsunom) časti obyvateľstva maďarskej i nemeckej národnosti. Napríklad Miloslav Bahna³ pripomína historické špecifikum medzivojnového obdobia, ktoré bolo späté s historicky jedinečnou imigráciou na Slovensko, charakteristickou príchodom tisícov úradníkov, učiteľov a príslušníkov ozbrojených zložiek z českej časti štátu. Povojnový odsun Nemcov v mnohých regiónoch oslabil evanjelickú zložku obyvateľstva, výmena obyvateľstva s Maďarskom zasa znížila podiel reformovaných kresťanov

(kalvínov) v slovenskej populácii a znamenala posilnenie katolíckej a evanjelickej konfesie Slováckmi z Maďarska, ale aj z iných južných častí bývalého Uhorska. Konfesionálne zloženie ovplyvnili aj hnutia za pravoslávizáciu gréckokatolíckej cirkvi, pod vplyvom ktorých začali už po 1. svetovej vojne prestupovať viaceré východoslovenské obce alebo ich časti do pravoslávnej cirkvi. Vyvrcholilo to „Akciovou P“, t. j. násilným podriadením a pričlenením gréckokatolíckej cirkvi k pravoslávnej v roku 1950 (čo sa však odohrávalo až po konaní sčítania obyvateľstva, a teda údaje o počtoch prihlásených sú za obe cirkvi). Dôsledky pravoslávizácie, a aj to až za dlhšie časové obdobie, sa však dajú vidieť až vo výsledkoch sčítania v roku 1991 a neskôr.

Sčítania (údaje v %)	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950	1991	2001	2011
rímsko-katolícke	65,6	66,3	67,2	68,3	69,6	71	71,8	76,2	60,4	68,9	62
grécko-katolícke	7,6	7,1	7,1	7,1	6,8	6,4	6,4	6,6	3,4	4,1	3,8
evanjelické augsburského vyznania	15,9	15,3	14,8	14,2	13,5	12,8	12,1	12,9	6,2	6,9	5,9
reformované (kalvínske)	5,4	5,5	5,4	5,3	5,2	4,7	4,3	3,2	1,6	2	1,8
pravoslávne	0	0	0	0	0	0	0	0,2	0,7	0,9	0,9
židovské	5,4	5,5	5,4	5	4,8	4,5	4,1	0,2	0	0	0
iné	0	0	0	0	0	0,6	1,5	0,3	0,6	1,1	1,5
bez vyznania	0	0	0	0	0	0	0	0,3	9,8	13	13,4
neudané	0	0	0	0	0	0	0	0,1	17,4	3	10,6

Tabuľka č. 1: Konfesionálna štruktúra na Slovensku 1869–2011.⁴

Zdroj: Prehľad konfesionality obyvateľstva obcí Slovenska v sčítaniach 1869–2011, Slovenský archív sociálnych dát SASD 2011002 (sasd.sav.sk).

Tento článok prešiel recenzným řízením.

Napriek početnej dominancii katolíckej konfesie na Slovensku nemožno hovoriť o slovenskej spoločnosti ako o katolíckej. Ide skôr o tradične konfesionálnu pluralitnú spoločnosť s katolíckou väčšinou. Ako nábožensky pluralitné vstupovalo Slovensko do štátneho zväzku s Čechmi a Moravanmi (a neskôr aj s Rusínmi) v roku 1918, nábožensky podobne pluralitné bolo aj v roku 1993 pri vzniku samostatnej Slovenskej republiky.⁵ Viaceré cirkvi a náboženské skupiny, ktoré legálne alebo aj nelegálne pôsobili na Slovensku aj v čase štátneho socializmu, svojou početnosťou výraznejšie neovplyvnili celkovú náboženskú štruktúru spoločnosti a v podstate početnosťou kopírujú situáciu z medzivojnového obdobia. Konfesionálna pluralita síce zostala zachovaná aj po druhej svetovej vojne, no ako vidieť z výsledkov sčítaní, okrem katolíckej cirkvi všetky ostatné tradičné cirkvi boli výraznejšie oslabené a dá sa predpokladať, že rastúci podiel ľudí bez vyznania je tvorený práve sekularizáciou menších konfesií, predovšetkým evanjelikov, ktorých podiel v spoločnosti sa za 150 rokov meraní znížil na tretinu.⁶ Oslabovanie podielu gréckokatolíkov v populácii však možno vysvetliť aj historickou skúsenosťou s pravoslavicizáciou, teda že po roku 1990 sa nie všetci vrátili ku gréckokatolíckej cirkvi. Dá sa však predpokladať aj katolicizácia časti gréckokatolíkov. Tá môže byť spôsobená na jednej strane únikom gréckokatolíkov pred pravoslavicizáciou v čase štátneho socializmu do

katolíckej cirkvi, no na strane druhej môže byť spojená s migráciou gréckokatolíkov z vidieckych oblastí východného Slovenska do väčších miest, v ktorých im duchovnú infraštruktúru ponúkala len sesterská rímskokatolícka cirkev.⁷

Konfesionálna pluralita na Slovensku je úzko spätá aj s pluralitou národností: je vidieť úzky vzťah v populačnom vývoji konfesie s vývojom v národnostných a etnických menšinách. Reformovaná kresťanská cirkev je dominantne spätá s maďarskou národnostnou menšinou a podobne ako gréckokatolícka cirkev spolu s pravoslávnu cirkvou sú spojené s rusínskou či ukrajinskou národnosťou. Konfesionálne menšiny sú s výnimkou evanjelickej aj pomerne geograficky jasne lokalizované – reformovaní kalvíni sú koncentrovaní v oblasti južného Slovenska a gréckokatolíci a pravoslávni na severovýchode Slovenska. Menšinové cirkvi, spojené s národnostnými menšinami a existujúce v hospodársky a sociálne marginalizovaných regiónoch s vyššou mierou dlhodobej alebo aj trvalej migrácie do iných častí Slovenska alebo aj do zahraničia, majú teda svoju perspektívu silne spojenú práve s populačným vývojom v konkrétnom geografickom priestore. V prípade ich početného poklesu nejde teda len o priamy dôsledok sekularizácie, ale ďalším faktorom je vymieranie, prípadne sekundárna sekularizácia, teda keď sa ich členovia odklňajú od cirkvi v novom prostredí, kde nemajú možnosť

a dostatočné sociálne vzťahy, aby svoju konfesionálnu identitu utvrdzovali alebo reprodukovali.⁸

Údaje, ktoré sa dajú analyzovať z výsledkov zo sčítaní obyvateľov, však hovoria len o jednej veľmi úzkej dimenzii religiozity, ktorou je prihlásenie sa k nejakej konkrétnej inštitucionalizovanej cirkvi. Viac však výsledky cenov nemožno sledovať a analyzovať religiozitu komplexnejšie, využívať iné druhy metód. V sociológii sú na to asi najviac využívané reprezentatívne výskumy celej populácie (či už slovenskej, alebo populácie konkrétnej cirkvi).

Tri dimenzie religiozity na Slovensku

Reprezentatívne výskumy populácie krajiny umožňujú sledovať religiozitu komplexnejšie ako výsledky pravidelných sčítaní. Najčastejšie sa rozlišujú tri základné dimenzie religiozity, ktoré sa v dotazníkových výskumoch zvyčajne aj používajú.⁹ Prvou je identifikácia sa s nejakým náboženstvom alebo náboženskou skupinou, ktorú je možné zisťovať podobne ako v sčítaní – na základe prihlásenia sa k nejakej konkrétnej konfesii alebo náboženskej skupine. Druhou býva hľadisko praxe náboženského života, ktorá býva meraná frekvenciou účasti na bohoslužbách alebo iných pravidelných náboženských rituáloch. Treťou je dimenzia viery v základné náboženské predstavy alebo prvky náboženského učenia.

Poznámky

- 1 Štúdiá vznikla v rámci riešenia grantovej úlohy GAČR 19-08512S a grantovej úlohy APVV-15-0653: HODYSE.
- 2 Medzinárodné porovnanie konfesionálnych tradícií približujú napríklad Jan Váně a Martina Štípková (VÁNĚ, Jan-ŠTÍPKOVÁ, Martina, „The National Religious Environment and the Orthodoxy of Christian Beliefs. A Comparison of Austria, the Czech Republic and Slovakia.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2013, vol. 49. no. 3, pp. 403–425). Kategorizácia európskych krajín na základe dominantnej konfesie sa nachádza aj na stránke švajčiarskeho projektu Švajčiarska metadatabáza náboženskej príslušnosti SMRE. [cit. 2021-01-25]. Dostupné z URL: SMRE (smre-data.ch).
- 3 BAHNA, Miloslav, *Migrácia zo Slovenska po vstupe do Európskej únie*. Bratislava: Veda, 2011.
- 4 Údaj 0 v tabuľke neznamena, že na Slovensku nežili alebo nežijú ľudia uvedeného vyznania, ale len to, že ich počet je taký malý, že nedosahuje ani 0,1 % populácie, čo napríklad v roku 2011 znamenalo menej ako 5 000 ľudí. Treba tiež upozorniť na odlišné metodiky v sčítaniach. Do roku 1950 (vrátane) šlo o meranie tzv. matrikovej konfesionality, teda ľudia si zapisovali konfesiou podľa toho, v ktorej cirkvi boli pokrstení, t. j. ktorá cirkev o nich evidovala údaje. Od roku 1991 šlo o meranie subjektívneho prihlásenia sa k cirkvi alebo náboženskej spoločnosti bez ohľadu na reálne väzby voči nej. Okrem toho sa menila aj

- metodika zisťovania vierovyznania medzi rokmi 1991 a 2001, ktorá ovplyvnila aj zníženie podielu tých, ktorí vierovyznanie nevyznačili, teda došlo k spresneniu prehľadu o aktuálnej konfesionálnej štruktúre Slovenska. Medzi rokmi 1950 a 1991 sa v Československu údaje o vierovyznaní nezisťovali. Za sčítanie z roku 1940 údaje nie sú spracované, keďže časť súčasných slovenských obcí bola od jesene 1938 až do konca vojny súčasťou Maďarska a teda by bolo potrebné spojiť informácie zo slovenského aj maďarského dobového sčítania. Viac o sčítaniach podľa vierovyznania v TÍŽIK, Miroslav, „Kvalita merania náboženských príslušností na Slovensku.“ *Slovenská štatistika a demografia* 2014, roč. 24, č. 3, s. 49–70.
- 5 Vývoj vzťahov štátu a náboženstva pred vznikom samostatnej Slovenskej republiky v roku 1993, teda v Československu a aj v Rakúsko-Uhorsku sa pomerne obsiahlo venuje NEŠPOR, Zdeněk R., *Česká a slovenská religiozita po rozpadu spoločného štátu. Náboženství Dioskúrů*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2020.
 - 6 Podrobnejšie o poklese podielu slovenských evanjelikov a jeho súvislostiach píše MAJO, Juraj, „Shrinking Minority. Slovak Lutheranism Fighting With Secularism.“ *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, issue 30 (Winter 2011) vol. 10, pp 39–55.
 - 7 Zmeny v konfesionálnej štruktúre a ich súvislosti podrobnejšie popísal napríklad MAJO, Juraj, „Vybrané charakteristiky transformácie religiozity na Sloven-

sku v rokoch 1950–2001 vo vzťahu k sekularizácii.“ *Geografický časopis*, Roč. 65, 2013, č. 3, s. 217–234.

- 8 Podrobný popis geografického rozloženia obyvateľstva podľa konfesií a národností sú napríklad v MAJO, Juraj – ŠPROCHA, Branislav, *Storočie populačného vývoja Slovenska II – populačné štruktúry*. Bratislava: Infostat, CSPV SAV, Univerzita Komenského v Bratislave, 2016.
- 9 Najznámejší a najvyužívanejší je pätdimenzionálny model religiozity Charlesa Glocka, neskôr rozvinutý spolu s Rodneyom Starkom, kde rozlišujú rituálnu dimenziu, teda dimenziu náboženskej praxe, ideologickú dimenziu, teda náboženskú vieru, skúsenostnú dimenziu, spojenú s náboženskými pocitmi a zážitkami, dimenziu etických dôsledkov viery a intelektuálnu dimenziu, teda obsah náboženského poznania (GLOCK, Charles, Y. – STARK, Rodney, *Religion and Society in Tension*. Chicago, Rand McNall, 1965). No vo výskumoch bývajú tieto dimenzie operacionalizované tak rôznorodo, že sa dajú porovnávať najčastejšie len uvedené tri základné, ktoré majú aj pomerne štandardizovanú podobu v rôznych dotazníkových výskumoch.
- 10 Pri takto položených otázkach ale systematicky vychádza väčší podiel tých, ktorí sa k žiadnej cirkvi nehlásia (asi o 5 %), oproti výskumom (napríklad ISSP), kde je použitá jedna otázka. Respondent si priamo vyberá z uvedených cirkvi, alebo možnosť, že je bez vyznania. Viac napríklad v TÍŽIK 2014.

Tento spôsob získavania údajov o religiozite má však oproti sčítaniam obyvateľov dve základné obmedzenia. V prvom rade ide o pomerne novú metódu a zatiaľ najstarší známy výskum merajúci religiozitu takýmto spôsobom na Slovensku je z roku 1968, no väčšina dostupných dát je až z obdobia po roku 1990. Druhým problémom sú odlišné metodiky rôznych výskumov, ktoré napriek zdanlivej podobnosti nemerajú vždy to isté, a porovnanie ich výsledkov je problematické. Spomedzi dostupných dát sú pre porovnávanie zmeny religiozity použiteľné v podstate len dva druhy opakovaných výskumov. Prvým je Výskum európskych hodnôt (EVS), ktorý bol na Slovensku realizovaný už štyrikrát – v rokoch 1991, 1999, 2008, 2017. Druhým je medzinárodný výskumný program ISSP, ktorý bol na Slovensku už trikrát zameraný na výskum náboženstva – v rokoch 1998, 2008 a 2018. Z dôvodu použitia odlišnej metodiky merania náboženskej príslušnosti nie je vhodné dávať údaje z oboch druhov výskumov do jedného časového rámca, preto budú na ilustráciu zmien religiozity použité len výsledky projektu EVS s tým, že v otázke merajúcej náboženskú príslušnosť budú doplnené údajmi z výskumu z roku 1968 a z najnovšieho výskumu HODYSE 2020 (tie budú použité aj ako ilustrácia zmeny náboženskej praxe v čase pandémie), v ktorom bola použitá sada otázok prebraná z dotazníka EVS 2017.

Pri takýchto výskumoch však nemožno výsledky zovšeobecňovať na menšie náboženské skupiny (nemôžeme ich pre tieto skupiny považovať za reprezentatívne), a teda s primeranou presnosťou merať zmeny v konfesionalnej štruktúre spoločnosti. Štatistická chyba merania pri malých náboženských skupinách je

taká vysoká a počet respondentov z týchto náboženských skupín taký nízky, že by práca s nimi znamenala vysokú mieru nepresnosti, hraničiacu s náhodnosťou. Z tohto dôvodu je vhodné v takýchto skupinách rozlišovať len tie skupiny, ktoré presiahnu podiel 7 až 10 % zo vzorky. V prípade uvedených výskumov to teda znamená pracovať s otázkou zameranou na zisťovanie, či sa respondent hlási k nejakej náboženskej skupine, alebo nie. Náboženská príslušnosť sa tu meria dvojstupňovou otázkou, teda ku konkrétnej konfesii v druhej otázke sa prihlasujú len tí, ktorí v prvej otázke odpovedali, že sa k nejakej cirkvi alebo náboženskej skupine hlásia.¹⁰

Pohľad na výsledky (graf č. 1 na zadnej strane obálky) potvrdzuje dve tendencie. Prvou je ukážka dynamiky sekularizácie v čase štátneho socializmu. Vidieť, že za prvých dvadsať rokov vlády Komunistickej strany Československa, a to napriek silnému ateizačnému tlaku na začiatku 50. rokov na Slovensku, bola sekularizácia na veľmi nízkej úrovni a možno vidieť, že len necelých 6 % populácie sa nehlásilo k cirkvi. V podstate až obdobie normalizácie, teda zásadnejšej urbanizácie a industrializácie Slovenska a rastu vzdelanosti jeho populácie, posilnilo sekularizačné tendencie a podiel ľudí nehlásiacich sa k cirkvi narástol až na štvrtinu populácie. V tomto období už dospievala a zakladala si rodiny generácia, ktorá vyrástla v čase štátneho socializmu, a teda prešla aj inou formou inštitucionálnej socializácie ako generácia ich rodičov. Túto novú východiskovú konšteláciu podielu ľudí hlásiacich sa k náboženstvu a neprihlásených potvrdzujú aj výsledky cenzu z roku 1991. Na konci 90. rokov 20. storočia došlo k dočasnému miernemu nárastu podielu tých, čo sa hlásili k nejakej cirkvi. Uvedená tendencia bola zrejma aj z výsledkov sčítania obyvateľov. No tento trend netrval dlho a už o desať rokov neskôr sa prejavil začiatok návratu k situácii zo začiatku 90. rokov 20. storočia.

Tento druh merania zároveň sprehľadňuje podiely tých, ktorí sa k nijakému ná-

boženskému spoločenstvu alebo cirkvi nehlásia. Na rozdiel od sčítaní v rokoch 1991 a 2011, kde boli pomerne vysoké podiely tých, ktorí svoj vzťah k náboženstvu nevyjadrili, je z reprezentatívnych výskumov zjavné, že skupina ľudí neprihlásených k náboženstvu je pomerne stabilná a tvorí ju približne štvrtina populácie.

Zmeny náboženskej praxe a obsahov vier

Druhou základnou dimenziou religiozity je náboženská prax, ktorá býva v rôznych výskumoch meraná zvyčajne na základe frekvencie účasti na bohoslužbách. Vo výskumoch EVS na Slovensku (doplnených výskumom HODYSE) je vidieť, že tak, ako sa koncom 90. rokov dočasne zvýšil podiel tých, ktorí sa hlásili k cirkvi, paralelne rástol aj podiel tých, ktorí chodili pravidelne aspoň raz do týždňa do kostola. Na rozdiel od trendu v identifikácii sa s náboženskou skupinou tu vidieť, že podiel veriacich, ktorí pravidelne chodia do kostola, sa postupne znižoval a po viac ako štvrtstoročí od získania náboženskej slobody ich pravidelne navštevuje menej ľudí. Zároveň najviac narástla skupina tých, ktorí chodia do kostola menej často, ale viac ako raz ročne.

Tieto údaje o praktickej stránke religiozity sú dôležité, lebo ukazujú, že najzákladnejší prejav náboženskej praxe nie je mechanicky spojený s náboženskou príslušnosťou. Teda nie každý, kto deklaruje svoju konfesionalitu, aj prakticky nábožensky žije. Pri interpretácii grafu č. 2 (tiež na zadnej strane obálky) však treba byť opatrný a výsledky výskumu z roku 2020 považovať za atypické, pretože prebiehal vo veľmi špecifických podmienkach. Na jeseň 2020 sa Slovensko tak ako aj iné krajiny nachádzalo v mimoriadnych podmienkach globálnej pandémie, v čase medzi dvoma vlnami tzv. lockdownu (obmedzenie možností pohybu vo verejnom priestore a uzatvorenie všetkých zariadení s výnimkou obchodov so základnými potravinami a drogérií). Bolo to v období po dočasnom úplnom zatvorení kostolov, v čase, keď platili nové mimoriadne obmedzenia na maximálny počet osôb na bohoslužbách. Toto môže vysvetľovať aj výrazný nárast skupiny tých, ktorí uviedli, že nechodia do kostola nikdy alebo prakticky nikdy. To môže znamenať, že mnohí svoju odpoveď spájali práve s aktuálnym ob-

Obe ilustračné fotografie: Ľuboš Vodička.

dobím pandémie vírusu COVID-19. No na týchto výsledkoch je tiež zaujímavé, že podiel tých najaktívnejších zostal rovnaký ako v období pred epidemiou. Otázkou, na ktorú sa bude dať odpovedať až s väčším odstupom času, však je, či dlhotrvajúce obmedzenia náboženského života v čase pandémie budú aj z dlhodobého hľadiska meniť doterajší trend mierneho poklesu náboženskej participácie, alebo či bude trend poklesu zosilnený, prípadne naopak utlmený, a dôjde k oživeniu potreby po kolektívnej stránke náboženského života. Pri pohľade na výsledky vývoja pred pandémiou, čo vidieť na výsledkoch meraných do roku 2017, aj v dominantne katolíckej spoločnosti pravidelne praktizuje, teda aspoň raz týždenne chodí do kostola, len asi tretina tých, čo sa hlásia k nejakej cirkvi. V prípade, ak boli brané do úvahy aj konfesiónálne špecifiká, teda menší dôraz na pravidelnú účasť na bohoslužbách u protestantov (či už evanjelikov alebo reformovaných), teda ak by sa brala do úvahy návšteva kostola aspoň raz mesačne, aj v takom prípade by z výsledkov vychádzalo, že ide o menej ako polovicu deklarovaných príslušníkov niektorých cirkví.

Tretou dimenziou religiozity je viera v určité konkrétne náboženské javy. V prípade spoločností s kresťanskou a monoteistickou tradíciou, kam patrí aj Slovensko, býva základným indikátorom viera v Boha. Na meranie tradičnosti náboženskej viery sa pridávajú aj iné základné koncepty opierajúce sa o kresťanstvo, ako sú viera v nebo, peкло či posmrtný život. Na sledovanie viery v netradičné náboženské predstavy býva zaradovaná otázka o viere v reinkarnáciu, teda prevetelovanie duší po smrti do nových životov. Všetky tieto viery boli použité ako indikátory vo všetkých vlnách EVS, teda umožňujú sledovať zmeny viery v každú z nich.

Ako vidieť z grafu č. 3 (na zadnej strane obálky), najsilnejšia bola počas všetkých meraní viera v Boha. A aj pri tomto indikátore religiozity je vidieť, že táto viera mala asi do roku 2000 vzostupný trend, no postupne klesala a v roku 2017 bola len veľmi mierne vyššia ako v roku 1991. Pri tejto otázke je na Slovensku vidieť, že takmer toľkí, koľkí sa hlásia k náboženstvu, aj veria v Boha. Odlišné to ale už je pri ďalších konkrétnejších obsahoch viery. Viera v posmrtný život

je druhá najrozšírenejšia viera, no týka sa len asi dvoch tretín z tých, ktorí sa hlásia k nejakej cirkvi alebo náboženskej skupine. Pri porovnaní viery v nebo a v peкло je napriek tomu, že sú obe súčasťou jedného kresťanského konceptu, vidieť, že viera v nebo je kontinuálne silnejšia ako viera v peкло. Pri obidvoch však vrchol ich rozšírenosti nastáva trochu neskôr ako pri iných vierach a rozšírenosť týchto vier sa zvyšovala až do roku 2008. No výsledky z roku 2017 nevykazujú taký výrazný pokles. Pokles oproti roku 2008 je v podstate štatisticky zanedbateľný (okolo 2 percentuálnych bodov). Naopak viera v nie kresťanský koncept – reinkarnáciu – bola od roku 1991 skôr na ústupe, no v roku 2017 sa ukázal výrazný nárast počtu tých, čo vyjadrili túto vieru, a výsledok bol vyšší aj v porovnaní s rokom 1991. V prípade tejto otázky sa však nedá jednoznačne hovoriť, že indikuje podiel ľudí veriacich v predstavu vychádzajúcu napríklad z hinduizmu. Pre mnohých sa to spája aj s rôznymi ezoterickými a New Age koncepciami. Dá sa však predpokladať, že dovysvetlenie otázky v znení (že ide o prevetelovanie duší, teda že sa opäť rodíme na tento svet), si mnohí zamenili s predstavou vychádzajúcou z kresťanstva o živote večnom alebo posmrtnom živote. No aj v prípade, že by išlo o omyl respondentov, naznačovalo by to istú mieru sekularizácie od kresťanského učenia, ktoré nie je mnohými z tých, čo sa k náboženstvu v jeho niektorej kresťanej podobe hlásia, dostatočne zvnútornené.

Oslabovanie religiozity v konfesiónálne stabilnej spoločnosti

Skôr uvedené údaje, či už zo sčítaní, alebo z reprezentatívnych výskumov religiozity naznačujú, že hoci sa základná konfesiónálna štruktúra stabilne reprodukuje v podobe konfesiónálne pluralitnej spoločnosti s dominantným katolicizmom, vidieť niekoľko základných trendov. Po prvé, na rozdiel od relatívne stabilného podielu katolíkov v slovenskej spoločnosti sa všetky menšie tradičné cirkvi výraznejšie sekularizujú. Druhým najrozšírenejším svetonázorom po roku

1991 je a asi aj bude skupina bez náboženského vyznania. Oslabovanie tradičných nekatolíckych cirkví na Slovensku posúva spoločnosť k modelu katolíckej spoločnosti.

Napriek pomerne vysokej stabilite v konfesiónálnej štruktúre je vidieť, že po krátkom posilnení religiozity v populácii Slovenska na konci 90. rokov 20. storočia začala neskôr religiozita vo všetkých svojich dimenziách oslabovať. Rastúca skupina sekularizovaných obyvateľov Slovenska hlásiacich sa síce k náboženstvu, no bez ďalších prejavov religiozity, môže z dlhodobého hľadiska viesť k úplnej sekularizácii aj časti deklarovaných katolíkov, a teda vo svojich dôsledkoch aj k oslabeniu podielu katolíkov v slovenskej spoločnosti. Aktuálny dlhodobý útlm možnej náboženskej participácie, spôsobený obmedzením verejných náboženských akcií vrátane bohoslužieb, môže tiež prispieť k posilneniu týchto sekularizačných tendencií. Na potvrdenie tejto hypotézy však bude nutné v budúcnosti urobiť niekoľko hĺbkovejších prieskumov umožňujúcich zachytávať dynamiku zmien religiozity.

Changes of Religiosity in Slovakia. Basic Trends at the Beginning of 21st Century

Data from Censuses and from European Values Study carried out between 1991 and 2017 indicate stability of confessional composition in the Slovak society. After a small increase in religiosity at the end of 1990s, religiosity decreased continuously to a level similar to the one after the fall of the Communist regime. Catholicism has kept its position in the society, whereas the rest of traditional Christian confessions in Slovakia have gone through a more significant decrease in religious affiliation.

Miroslav Tížik, PhD., pracuje v Sociologickom ústave Slovenskej akadémie vied a na Katedre sociálnej práce Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

Podmienky registrácie cirkví a náboženských spoločností v SR

TVRDÉ, ALE PODĽA PRÁVA

Ján Juran

Súčasnú slovenskú spoločnosť možno označiť za prevažne konzervatívnu a tradicionalistickú s úzkym previazaním religiozity a etnicity. Pri sčítaniach obyvateľstva väčšina deklaruje svoju príslušnosť k cirkvám, najmä k tradičným či historickým – rímskokatolíckej, evanjelickej (luteránskej), gréckokatolíckej, reformovanej, pravoslávnej.

Pri poslednom sčítaní v roku 2011 deklarovalo svoju príslušnosť k registrovaným cirkvám v Slovenskej republike celkovo 75,5 % obyvateľov. K neregistrovaným cirkvám sa prihlásilo 23 340 (0,43 %), bez vyznania je 725 362 (13,44 %) obyvateľov. Rubriku o náboženskom vyznaní nevyplnilo z rôznych dôvodov 511 437 (10,58 %) obyvateľov štátu. V roku 2019 sa konalo 14 463 cirkevných sobášov z celkového počtu 29 664, 42 821 cirkevných pohrebov z celkového počtu 53 234 a 48 152 krstov. Do cirkví vstúpilo 8 755 osôb, 1 224 vystúpilo.¹

Religiozita je tu relatívne hlboko zakorenená a celospoločensky rešpektovaná, aj keď väčšina veriacich nie je praktizujúca. V parlamentných voľbách vo februári 2020 získali dokonca konzervatívni katolíci a protestanti pomerne silné zastúpenie v parlamente a štátnej exekutive. V kultúrnych a etických otázkach zastávajú prakticky všetky cirkvi zhodné alebo veľmi blízke stanoviská, čo je v súlade aj s názormi a postojmi väčšinovej spoločnosti.²

V Slovenskej republike pôsobí 18 registrovaných cirkví a náboženských

spoločností. Tie cirkvi, ktoré pôsobili zo zákona alebo so súhlasom štátu do roku 1991, sa považujú za registrované bez ohľadu na počet ich členov. V posledných tridsiatich rokoch sa stali súčasťou spoločnosti nové netradičné náboženské komunity. Verejná mienka nie je príliš naklonená ich spoločenskému etablovaní. Ich misijné aktivity nenachádzajú v našom kultúrnom prostredí širší ohlas, ich členská základňa rastie pomaly.

Stav religiozity na Slovensku je jedným z dôsledkov špecifického historického, spoločenského a kultúrneho vývoja na našom území. Postavenie a vplyv väčšinovej katolíckej a menšinovej evanjelickej cirkvi mali značný dosah aj na politické a spoločenské procesy počas trvania Československej republiky. Rozdelenie spoločného štátu len potvrdilo tieto dlhodobé rozdielne tendencie, keď sa konfesijná legislatíva menila a vyvíjala v oboch nástupníckych štátoch značne odlišným smerom. Pred prijatím zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností (ktorý je po niekoľkých novelizáciách v Slovenskej republike stále platný) sa uvažovalo o kategorizácii cirkví a náboženských spoločností na registrované a štátom uznané. Táto kategorizácia neprešla a každá z republík si stanovila osobitným zákonom registračné podmienky odlišne. Česká republika požadovala na registráciu 10 tisíc osôb s trvalým pobytom hlásiacich sa k cirkvi, Slovenská republika 20 tisíc. V ére samostatnosti sa v Česku systém liberalizoval do podoby dvojstupňovej registrácie, kým na Slovensku sa postupne sprísňoval do podoby zrejme najtvrdšej úpravy v Európe.

Po dlhom a zložitom registračnom procese cirkevný odbor zaregistroval

v marci 1993 *Náboženskú spoločnosť Jehovovi svedkovia*. Proces uznania *Novoapostolskej cirkvi* v roku 2001 predstavuje špecifický prípad. V nasledujúcich rokoch prejavilo záujem o registráciu viac ako dvadsať subjektov, desať z nich predložilo aj oficiálnu žiadosť. Cirkevný odbor žiadosti odmietol buď pre neuznanie predložených dokladov (*Spoločnosť veriacich v Krista – nazaretských na Slovensku*)³ alebo z dôvodu nedoplnenia neúplného návrhu na registráciu, ako to bolo v prípade bizarného subjektu *MO-NOIZMUS – Fujara, trojjediná láska monizmu, Pravého kresťanstva a Slovenského budhizmu*. Do rovnakej kategórie patrila aj prípad *Ateistickej cirkvi neveriacich*, kde cirkevný odbor riadne vykonal registračné konanie a v decembri 2006 jej registráciu odmietol, nakoľko subjekt nespĺňal zákonom stanovenú definíciu cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Prípravný výbor *Ateistickej cirkvi neveriacich* sa následne obrátil na Najvyšší súd SR, ktorý žalobu proti rozhodnutiu Ministerstva kultúry SR o odmietnutí registrácie rozsudkom č. 5 Sž 11/2007 z 23. augusta 2007 zamietol.⁴ Cirkevný odbor v prípade *Cirkvi Ježiša Krista Svätých neskorších dní v Slovenskej republike* v októbri 2006 rozhodol o jej zaregistrovaní, rovnako ako v prípade *Bahájskeho spoločenstva na Slovensku* v apríli 2007.

Zvýšený záujem o registráciu motivoval skupinu koalíčných poslancov, ktorí iniciovali novelu zákona tak, že na registráciu boli od 1. 7. 2007 potrebné podpisy 20 tisíc členov cirkvi namiesto dovtedajších 20 tisíc sympatizantov, resp. tých, ktorí sa „hlásia k cirkvi“. Poslanci koalície Slovenskej národnej strany presadili od 1. 3. 2017 zvýšenie tohto už dovtedy vysokého cenzu na 50 tisíc členov.

Na základe podnetu Generálnej prokuratúry SR sa problematikou zákonosti podmienok registrácie cirkví zaoberal Ústavný súd SR, ktorý v Náleze PL ÚS 10/08-70 z 3. februára 2010 dospel k záveru, podľa ktorého „náboženská sloboda garantovaná článkom 24 Ústavy SR a článkom 9 Európskeho dohovoru o ľudských právach (EDLP) je ponímaná ako individuálna sloboda, a preto nie je dôvod namietat rozpor označených ustanovení zákona a článku 24 Ústavy SR a článku 9 EDLP tam, kde zákon č. 308/1991 Zb. upravuje právo cirkví alebo náboženských spoločností ako kolektívnych entít“. Podľa názoru Ústavného

ZOZNAM REGISTROVANÝCH CIRKÍ A NÁBOŽENSKÝCH SPOLOČNOSTÍ

Apoštolská cirkev na Slovensku
Bahájske spoločenstvo v SR
Bratská jednota baptistov v SR
Cirkev adventistov siedmeho dňa, Slovenské zdr.
Cirkev bratská v SR
Cirkev československá husitská na Slovensku
Cirkev Ježiša Krista Svätých neskorších dní v SR
Evanjelická cirkev a. v. na Slovensku
Evanjelická cirkev metodistická, Slovenská oblasť
Gréckokatolícka cirkev v SR
Kresťanské zbory na Slovensku
Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia v SR
Novoapostolská cirkev v SR
Pravoslávna cirkev na Slovensku
Reformovaná kresťanská cirkev na Slovensku
Rímskokatolícka cirkev v SR
Starokatolícka cirkev na Slovensku
Ústredný zväz Židovských náboženských obcí v SR

Tento článok prešiel recenzným řízením.

ho súdu SR „stav, že určitá cirkev alebo náboženská spoločnosť nie je registrovaná, neznamena ani neimplikuje skutočnosť, že príslušníci takýchto zoskupení sú obmedzovaní v samotnej podstate práva na slobodu svojho vyznania, a to v jeho prejave“. Tým, že určitá cirkev nie je zaregistrovaná, sa podľa názoru Ústavného súdu nijako nezasiahlo do výkonu základných práv alebo slobôd osôb hlásiacich sa k tejto cirkvi, ktoré sa môžu realizovať aj prostredníctvom iného právneho subjektu. Neregistrované náboženské subjekty v praxi bežne využívajú možnosť registrácie ako občianske združenia a nadácie alebo ako združenia osôb bez právnej subjektivity.

Najdlhším a najzložitejším bol de iure doteraz neukončený proces registrácie *Cirkvi kresťanské spoločnosti Slovenska* (CKSS), ktorý sa začal vo februári 2007 podľa podmienok platných ešte pred sprísnením pravidiel. Cirkevný odbor vykonal rozsiahle dokazovanie a v rokoch 2007 a 2011 vydal rozhodnutie o odmietnutí registrácie CKSS. Najvyšší súd SR v rokoch 2009 a 2012 tieto rozhodnutia zrušil a vec vrátil ministerstvu na ďalšie konanie. Dôvodom bola skutočnosť, že podľa názoru súdu nebol v dostatočnom rozsahu zistený skutkový stav, resp. zadovážené dôkazy neboli pre objektívne rozhodnutie v predmetnej veci postačujúce. Publikované tvrdenia, že súdy dvakrát nariadili ministerstvu zaregistrovať CKSS, sú neoverené a zavádzajúce.⁵ Časovo zdĺhavé správne konanie bolo výrazne ovplyvnené veľkým množstvom vykonaných dôkazov, vrátane štyroch obsahovo rozsiahlych znaleckých posudkov, ako aj veľkým množstvom navrhovaných vykonaní dôkazov a opakujúcimi sa námietkami zo strany CKSS. Po ďalšom rozsiahlom dokazovaní vydal cirkevný odbor v marci 2018 rozhodnutie o odmietnutí registrácie CKSS, ktoré potvrdila ministerka kultúry v auguste 2018. CKSS podala v novembri 2018 proti rozhodnutiu žalobu na Krajský súd v Bratislave, ktorý 4. 6. 2020 rozsudkom 1S/160/2018-123 žalobu zamietol. CKSS následne podala kasačnú sťažnosť.

Jedným u dvoch hlavných dôvodov odmietnutia registrácie bolo zistenie, že CKSS nenapĺňa zákonom stanovenú definíciu cirkvi, čo vyplýva napokon aj z obsahu znaleckého posudku, ktorý pre CKSS vypracoval nimi stanovený znalec z Českej republiky. CKSS nespĺňa

základné pojmové znaky cirkvi, členstvo v nej nespĺňa atribúty organizovanosti, príslušnosti a jednoznačnej štruktúry. Vnútné predpisy CKSS definujú členstvo nekonkrétne, vágne, ich člena nie je možné jednoznačne nábožensky identifikovať a vymedziť. Druhým vážnym argumentom pre odmietnutie registrácie bolo vyhodnotenie dôkazov svedčiacich o pretrvávajúcej náboženskej neznášanlivosti CKSS. Znalecké zisťovanie preukázalo, že CKSS jednoznačne vykazuje znaky a praktiky deštruktívnych náboženských skupín a je charakteristické náboženským radikalizmom, obsahujúcim prvky podnecovania náboženskej neznášanlivosti.⁶

Vo februári 2011 predložil cirkevnému odboru žiadosť o registráciu prípravý výbor cirkvi *Spoločenstvo viery*, ku ktorej priložil aj 21 500 čestných vyhlásení ich členov. Na základe vlastných poznatkov a zo stanovísk nezávislých odborníkov dospel registrujúci orgán k záveru, že *Spoločenstvo viery* je svojím zameraním, cieľmi a personálnymi prepojeniami prakticky totožné s CKSS. Pri fyzickej kontrole 10 253 čestných vyhlásení sa zistilo, že až 4 056 z nich je nesprávnych alebo nekompletných. Následne prekontrolované čestné vyhlásenia porovnal Register obyvateľov SR s oficiálne vedenými údajmi a zistil nesprávnosť údajov až v 7 903 čestných vyhláseniach, teda chybovosť bola 77,08 %. Pre zaujímavosť, 267 osôb bolo v čase podpísania čestného vyhlásenia mŕtvych, 1 751 malo nesprávne uvedené priezvisko – väčšinou išlo o rodné priezviská žien, v 546 prípadoch sa zistilo neexistujúce rodné číslo. Náhodne vybraní občania pri výsluchoch zápisnične potvrdili, že čestné vyhlásenie nikdy nevyplnili a nepodpísali.⁷ Cirkevný odbor preto registráciu cirkvi *Spoločenstvo viery* 20. 10. 2011 odmietol, voči čomu sa prípravý výbor odvolal. Najvyšší súd SR koncom januára 2012 odvolanie odmietol z dôvodu nedostatkov formálnych a obsahových náležitostí, ktoré neboli v stanovenom termíne doplnené. Minister kultúry podal v tejto kauze trestné oznámenie z dôvodu podozrenia na neoprávnené nakladanie s osobnými údajmi. Okresná prokuratúra v Bratislave však podanie zamietla s odôvodnením, že páchatelia nemožno jednoznačne určiť a nebola spôsobená ani ujma občanom uvedeným v čestných vyhláseniach. Odhladiť

toho kauza nastolila otázku, kde siahajú morálne hranice žiadateľa hlásiaceho sa ku kresťanským hodnotám, ktorý neváhal predložiť štátnemu orgánu nepravdivé a sfaľované podklady.⁸ Zhodou okolností aj v prípade CKSS sa zistila vysoká chybovosť predložených podpisov, čo taktiež oficiálne potvrdil Register obyvateľov SR.

Podmienky registrácie cirkví v Slovenskej republike sú zrejme najvýraznejším príkladom odlišného vývoja konfesijnej legislatívy v porovnaní s Českou republikou. Podmienka vysokého cenzu členov cirkvi na registráciu je ťažko dosiahnuteľná, ale právne legitímna. Budúci politický a spoločenský vývoj ukáže, či doterajší trend bude v dnešnej podobe udržateľný.

Poznámky

- 1 „Počet veriacych podľa sčítania obyvateľov“, dokument z Databázi Štatistického úradu Slovenskej republiky „StatDat“ je dostupný na URL: <https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2020/02/veriacy.pdf>.
- 2 Ján Juran a Ľubomír Martin Ondrášek, *Reflection on Religion and Churches in Slovakia 30 Years After the Fall of Communism*, in Occasional Papers on Religion in Eastern Europe (Newberg Campus, USA: George FOX University, 10/2020), 14.
- 3 Ján Juran, „K dvom žiadostiam o zaregistrovanie cirkví“, in *Ročenka pre vzťahy štátu a cirkví 2002*, eds. Michela Moravčíková a Eleonóra Valová (Bratislava, SK: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2003), 277–279.
- 4 Rozhodnutie z 18. 12. 2006 č. MK - 4457/2006 - 320/22 106 o odmietnutí registrácie Ateistickej cirkvi neveriacich, webová stránka Ministerstva kultúry SR.
- 5 Zdeněk R. Nešpor, „Státně-církevní vztahy ve Slovenské republice“, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*, (Praha, ČR, Univerzita Karlova, 2020), 64.
- 6 Rozhodnutie z 13. 3. 2018 č. MK - 194/2018 - 260/4504 o odmietnutí registrácie Cirkvi kresťanské spoločnosti Slovenska, webová stránka Ministerstva kultúry SR.
- 7 Rozhodnutie z 20. 10. 2011 č. MK - 882/2011 - 12/14402 o odmietnutí registrácie cirkvi Spoločenstvo viery, webová stránka Ministerstva kultúry SR.
- 8 Radovan Čikeš, „Systém a podmienky registrácie cirkví na Slovensku a modelový príklad ich opodstatnenosti“, in *Pentekostalizmus v súčasnom náboženstve a spoločenskom kontexte*, eds. Ľubomír Martin Ondrášek a Ivan Modoroši (Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, 2013), 121–130.

Tough, but by the Law

The Slovak society has a specific approach towards religiosity. Registered churches and majority of people maintain conservative and traditionalist approach to values and cultural issues, and there is a close connection between religiosity and ethnicity. The conditions for the registration of churches are quite demanding, but the basic religious rights are equally secured for members of registered and unregistered churches. Out of the total number of 18 registered churches and religious societies, four entities were registered in the era of independence.

JUDr. Ján Juran (*1956), viac ako tridsať rokov pôsobil na cirkevnom odbore Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, z toho viac ako dvadsať rokov vo funkcii riaditeľa. Venuje sa problematike vzťahov štátu a cirkví na Slovensku.

Kľukatá cesta slovenskej vlády k náboženskej neutralite štátu

ŠTÁT, CIRKVI A POLITIKA

Ondrej Prostredník

Volebné víťazstvo OĽANO (Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti) a vznik konzervatívno-liberálnej a hodnotovo veľmi rozmanitej vládnej koalície so stranami SaS (Sloboda a solidarita), Sme rodina a Za ľudí v marci 2020 nevyhnutne znamenali pokračujúce vrenie aj v otázke vzťahu štátu k cirkvám a náboženským spoločnostiam.

Na úvod treba poznamenať, že strana OĽANO získala víťazstvo vo voľbách hlavne vďaka deklarovanému odhodlaniu ukončiť štrnásťročné vládnutie strany Smer-SD a obnoviť dôveru občanov v inštitúcie štátu, ktoré sú presiaknuté korupčnými škandálmi. Téma vzťahu štátu a cirkvi teda nebola vo voľbách dominantná a dalo sa očakávať, že nová vláda v tejto otázke bude pokračovať v politike, ktorá najmä katolícku cirkev rešpektuje ako silného partnera.

Druhá úvodná poznámka sa týka pandémie ochorenia COVID-19. Nevyhnutné vládne opatrenia a s nimi spojené dopady na ľudí poznamenali aj všetky plány novej vlády v oblasti vzťahu k cirkvám a náboženským spoločnostiam. Je to téma, ktorá prirodzene v tejto situácii ustupuje do úzadia, a riešenie otvorených otázok sa odkladá na obdobie po zvládnutí pandémie. Na druhej strane práve podoba vládnych protipandemických opatrení, ktoré sa týkajú cirkví a náboženských spoločností, mnoho vypovedá o tom, aký vzťah má nová vláda k náboženskému životu občanov Slovenskej republiky. Niektoré z nich si všimneme bližšie, aby sme nimi ilustrovali postoje aktuálnej vlády k cirkvám a náboženským spoločnostiam.

Rôznosť v postojoch k náboženstvu

Pokiaľ ide o názor na postavenie a úlohu cirkví a náboženských spoločností, vládnuce politické strany reprezentujú veľmi široké spektrum. Víťazné OĽANO popri viacerých vlastných nábožensky konzervatívnych poslancoch na svojej kandidátke do parlamentu priviedlo aj novovzniknutú ultrakonzervatívnu Kresťanskú úniu, pre ktorú je rešpektovanie cirkevných dogiem určujúcim princípom ich politickej práce. Zároveň je však

v klube OĽANO viacero poslancov, ktorí celou svojou váhou ctia princíp sekulárneho štátu. Podobne heterogénna, hoci bez predstaviteľov ultrakonzervatívneho smeru, je v tejto otázke aj najslabšia koaličná strana Za ľudí. Koaličný partner, ktorého si víťazné OĽANO cení najviac, strana s priam ironickým názvom „Sme rodina“ vedená Borisom Kollárom (nezosobášeným mužom verejne udržiavajúcim paralelný vzťah s desiatimi ženami, matkami ich spoločných jedenástich detí), je v otázkach vzťahu cirkví a štátu len ťažko čitateľná.

Najtransparentnejšia je v tejto veci strana SaS, ktorá sa v existujúcej vládnej zostave usiluje stáť na princípoch sekulárneho štátu. Vzťah víťazného OĽANO a SaS je však zároveň aj najrizikovejším článkom súčasnej koalície, ako ukázal končiaci sa prvý rok spoločného vládnutia. Hoci príčinou ich vzájomných sporov neboli a nie sú otázky vzťahu cirkví a štátu, zároveň je zrejmé, že v záujme udržania koalície žiadna zo strán tohto sporu ani nebude chcieť náboženskú tému akokoľvek seriózne presadzovať. Alebo inak povedané, politika vládnej koalície vo vzťahu k cirkvám a náboženským spoločnostiam v tejto zostave nemôže priniesť žiadne konštruktívne riešenia. Ak sa totiž aj dostane na rokovací stôl koalície, tak vždy len ako nástroj vzájomného vydierania a hrozieb. To veľmi jasne ukázal prípad, keď SaS ústami europoslankyne Lucie Ďuriš Nicholsonovej v auguste vytiahla tému finančnej odľuky cirkví od štátu.¹ Ako sa ukázalo neskôr, bol to len varovný výstrel do vzduchu, ktorý mal koalíčným partnerom ukázať, kde SaS stojí, a zároveň voličom vyslať odkaz, že ten, komu záleží na sekulárnom štáte, má v prieskumoch podporiť práve SaS. Strana SaS to popri iných témach vynieslo

veľa a aj vďaka tejto profilácii v prieskumoch predbehli víťazné OĽANO. Reálne ako vládnuca strana s pomerne rozhodujúcim slovom a mocou však vzťah cirkví a štátu smerom k väčšej náboženskej neutralite vôbec nedokázali posunúť.

Opatrnosť programového vyhlásenia

Programové vyhlásenie vlády z marca 2020 bolo v otázke vzťahu štátu k cirkvám a náboženským spoločnostiam síce koncipované už v dobe, keď pandémia COVID-19 začínala výrazne zasahovať do našich životov, jeho tvorcom však nemožno vyčítať, že pandémiu podcenili a vo svojom programe nepočítajú s tým, že zásadne ovplyvní celý ich štvorročný mandát. Vláda deklaruje rešpektovanie spoločenského významu cirkví a náboženských spoločností a podporu ich angažovanosti vo veciach verejného záujmu. Označuje ich za významných spoluautorov kultúry s potenciálom prispievať k tvorbe demokratických hodnôt založených na slobode a dôstojnosti jednotlivca. Nová vláda chce tiež zabezpečiť otvorený a vecný dialóg o postavení cirkví a ich financovaní s cieľom nájsť efektívnu podobu spolupráce s cirkvami a ich financovania. Tretím okruhom politiky novej vládnej koalície je prehĺbenie spolupráce s cirkvami v oblasti efektívnejšieho využívania historických budov v majetku cirkví a zvýšenia ich návštevnosti zo strany verejnosti s cieľom popularizácie kultúrneho dedičstva a duchovnej kultúry Slovenska.

Všimnime si, ako konkrétne nová vláda naplňala prvé dva deklarované okruhy svojej politiky vo vzťahu k cirkvám a náboženským spoločnostiam, teda 1.) spoluprácu na tvorbe demokratických hodnôt založených na slobode a dôstojnosti jednotlivca a 2.) dialóg o ich financovaní.

Obmedzenie bohoslužieb

ako zásah do slobody vyznania

Do prvého okruhu môžeme zaradiť dve témy, ktoré v súvislosti s protipandemickými opatreniami vlády vyvolali diskusiu o miere, akou súčasná vláda ctí princíp sekulárneho štátu a dokáže sa v tejto výnimočnej situácii správať neutrálne vo vzťahu k rôznym cirkvám a náboženským spoločnostiam. Tá prvá sa týka obmedzení verejných bohoslužieb. Kým počas jarného obmedzenia cirkví akceptovali zákaz bohoslužieb (s výnimkou

niekoľkých porušení, najmä v pravoslávnej cirkvi), pri avizovanom opätovnom zavretí kostolov na jeseň sa už Konferencia biskupov Slovenska postavila proti takémuto opatreniu. Katolícki biskupi argumentovali neprimeraným zásahom štátu do ústavnej slobody prejavovať náboženskú vieru verejne a v zhromaždeniach. Odvolávali sa tiež na autonómiu cirkví, keď tvrdili, že bohoslužby môžu obmedziť len cirkvi z vlastného rozhodnutia.² Výsledkom bolo, že vláda od zamýšľaného zákazu upustila, zatiaľ čo iné podobné zhromaždenia ako napr. divadelné predstavenia zakázané boli.³ Tento prístup vlády vyvolal opodstatnené otázky o tom, či sa v takýchto zásadných opatreniach zasahujúcich do života občanov správa nábožensky neutrálne a v súlade s princípmi sekulárneho štátu.

Druhou témou sú dopady protipandemických opatrení vlády na cirkvi a náboženské spoločnosti, ktoré nespĺňajú kritériá aktuálnej právnej úpravy o registrácii cirkví a náboženských spoločností (zákon 308/1991 Zb.) Všetky výnimky z opatrení proti šíreniu choroby COVID-19 týkajúce sa prejavovania náboženskej viery sú totiž v oficiálnych dokumentoch viazané na registráciu podľa spomínaného zákona. Ide napríklad o výnimky pre navštevovanie chorých v nemocniciach duchovnými, či najnovšie poskytnutie prednosti pri očkovaní pre duchovných vykonávajúcich duchovnú službu v nemocniciach. Na toto znevýhodnenie upozornila napríklad Islamská nadácia na Slovensku,⁴ ktorá pre vysoký prah minimálneho počtu veriacich (50 tisíc) nemôže splniť podmienky registrácie.

Rodová rovnosť musí zmiznúť

Ďalšie dve témy z okruhu rešpektovania slobody a dôstojnosti jednotlivca sa už netýkajú protipandemických opatrení. Pri prvej ide o implementáciu odmieta vých postojov cirkví ku konceptu rodovej rovnosti do štátnych politík v gescii Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, ktoré vedie Milan Krajniak, podpredseda už spomínaného hnutia Sme rodina. Cirkvi na Slovensku v rokoch 2018 a 2019 podporovali kampaň „Zastavme zlo z Istanbulu“ proti ratifikácii Dohovoru o predchádzaní domáceho

Generálny biskup ECAV Ivan El'ko, bratislavský arcibiskup a predseda konferencie slovenských katolíckych biskupov Stanislav Zvolenský a predseda vlády Igor Matovič počas tlačovej konferencie 8. apríla 2020. Foto: TASR.

násilia a násilia na ženách (Istanbulský dohovor),⁵ ktorý pracuje s konceptom rodovo podmieneného násilia. Konferencia biskupov Slovenska prostredníctvom verejného pripomienkovania dlhodobo namietala používanie pojmu „rod“ a „rodová rovnosť“ (ako ekvivalent anglického „gender“) v legislatívnych textoch. Zmenou vlády a ministra začiatkom roku 2020, ktorý neskôr vymenil aj riaditeľov príslušných odborov a inštitútov, sa táto požiadavka cirkví začína plniť. Odbor rodovej rovnosti bol premenovaný na odbor rovnosti mužov a žien. Dotačný program na podporu rodovej rovnosti používa ministerstvo netransparentne na podporu pro-life organizácií, ktoré otvorene vystupujú proti rodovej rovnosti.⁶ Portál euobserver informoval, že pri rokovaní EÚ s tretími krajinami podporujú slovenskí diplomati diplomatov Poľska a Maďarska pri požiadavkách, aby protokoly z týchto rokovaní neobsahovali pojem „gender“ alebo „gender equality“.⁷

Spoločne v boji proti konšpiráciám

Poslednou témou z tohto okruhu, ktorú si všimneme, je podiel cirkví na boji proti šíreniu dezinformácií a konšpiračných teórií. V tejto súvislosti Konferencia biskupov Slovenska (KBS) v minulom roku urobila krok, ktorý sa od nej už dlhšie očakával ako potrebný príspevok k usmerňovaniu verejnej mienky v nebezpečne sa šíriacej „infodémii“, aj v súvislosti s mimoriadne znepokojujúco vysokým odporom slovenskej populácie k očkovaniu. V decembri vydala tlačová konferencia KBS obsiahlu správu, v ktorej upozorňuje na nebezpečenstvá konšpirácií a vymenovala niekoľko webových portálov, ktoré sú mimoriadne populárne aj medzi veriacimi na Slovensku a ktoré veľmi intenzívne využí-

vajú náboženskú rétoriku.⁸ Tento krok bol verejnosťou prijatý mimoriadne pozitívne. KBS tým prispela k plneniu jedného z dôležitých bodov programového vyhlásenia vlády, ktorým je boj proti dezinformáciám.

Štátne peniaze pre cirkvi vyvolávajú napätie

Na záver ešte jedna poznámka k diskusii o financovaní cirkví a náboženských spoločností. Slovenská republika na konci volebného obdobia minulej vlády pri-

jala po takmer desaťročnom rokovaní s cirkvami nový zákon o ich finančnej podpore (370/2019 Z.z.). Nový zákon v zásade nemení doterajší model vzťahu štátu a cirkví v otázke financovania a k tzv. odluke nedošlo. Štát naďalej poskytuje dotáciu v rovnakom, či dokonca mierne zvýšenom objeme na činnosť cirkví a náboženských spoločností. Zmenil sa spôsob výpočtu dotácie, ktorý už nie je viazaný na počet duchovných, ale na hrubý domáci produkt, na rast miezd vo verejnom sektore a na počet obyvateľov hlásiacich sa k cirkvi alebo náboženskej spoločnosti prostredníctvom sčítania ľudu. S tým súvisiacou zmenou je tiež to, že štát už dotáciu neposkytuje ako účelovo viazanú na platy duchovných a administratívne náklady ústredí cirkví, ale ako príspevok, o ktorého použití rozhodujú príslušné orgány cirkví a náboženských spoločností. Táto zmena vyvolala v cirkvách vnútorné pnutie, ktoré súvisí s tým, že zodpovednosť za tvorbu mzdových tabuliek a príslušných predpisov prešla na cirkvi. Štátom poskytovaný príspevok však v prípade viacerých cirkví pri súčasnom počte ich duchovných a pri doterajšej úrovni administratívnych nákladov nedokáže pokryť často ani minimálne mzdy. Cirkvi a náboženské spoločnosti sú tak napriek luxusu niekoľko miliónových príspevkov nútené k diskusii o šetrení alebo zháňaní ďalších zdrojov. Ako príklad možno uviesť diskusiu v Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku.⁹

Jeden krok vpred a dva vzad

Pohľad na vývoj vzťahov novej vládnej reprezentácie k cirkvám a náboženským spoločnostiam ukázal, že cesta k dosiahnutiu náboženskej neutrality štátu na Slovensku je kľukatá. Hlavnou prekážkou

je veľká rôznorodosť postojov vo vládnej koalícii. To potom nevyhnutne vedie k pokračujúcemu zneužívaniu náboženských tém na rozduchovanie koalíčných sporov a cirkvám a náboženským spoločnostiam to ponúka výhodnú vyjednávaciu pozíciu v presadzovaní svojich požiadaviek vo vzťahu k štátu. Bude veľmi zaujímavé sledovať kampane cirkví ku sčítaniu ľudu, ktoré začalo vo februári tohto roku. Jeho výsledky ukážu, či sa cirkvám podarilo zvrátiť klesajúci trend v počtoch, alebo sa budú musieť uspokojiť s horšou vyjednávacou pozíciou vo vzťahu k štátu a bude pokračovať rast skupiny občanov bez náboženského vyznania, čo by mohlo znamenať aj zásadnejšie zmeny v politike budúcich vlád smerom k väčšej náboženskej neutralite. ■

Poznámky

- 1 „SaS zvažuje, že sa pre Vatikánsku zmluvu obráti na Ústavný súd“, *Sme* [online], 20. 8. 2020, URL: <https://domov.sme.sk/c/22477134/sas-zvazuje-ze-sa-pre-vatikanskou-zmluvu-obrati-na-ustavny-sud.html>.
- 2 KRAMARA, Martin, „Hovorca KBS k ohlásenému rušeniu verejného slávenia bohoslužieb“, *Tlačová kancelária Konferencie biskupov Slovenska* [online], 29. 9. 2020, URL: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20200929016>.
- 3 „Celé znenie: Nové korona opatrenia platné od 10. septembra“, *Teraz.sk* [online], 10. 9. 2020, URL: <https://www.teraz.sk/slovensko/cele-znenie-nove-korona-opatrenia-pla/492189-clanok.html>.
- 4 „Neuznávajú islamu ako registrovanej náboženskej obce na Slovensku môže mať aj takéto smutné dôsledky: v nemocniciach leží viacero moslimov s COVID-19, ale keďže nie sme zrovnoprávnení s inými cirkvami, tak im nemôžeme v týchto ťažkých chvíľach poskytovať duchovnú podporu. Myslím si, že teraz nastal ten pravý čas, aby sa kompetentní konečne snažili túto záležitosť napraviť!“ – HASNA, Mohamad Safwan, „Islamonline.sk“, *Facebook* [online], 20. 1. 2021.
- 5 Pozri RÁBARA, Pavol, „Pochody aj pastiersky list. Kampaň proti Istanbulskému dohovoru sa stupňuje“, *Denník Postoj* [online], 20. 2. 2018, URL: <https://www.postoj.sk/30828/pochody-aj-pastiersky-list-kampaň-proti-istanbulske-mu-dohovoru-sa-stupnuje>.
- 6 Pozri ŽUREKOVÁ, Michaela, BRAXATOROVÁ, Kristína, „Odigorovali hodnotiteľov. Dotácie na rodovú rovnosť rozdelili presne naopak“, *Sme* [online], 14. 1. 2021, URL: <https://domov.sme.sk/c/22573564/dotacie-na-rodovu-rovnost-ziskali-organizacie-ktore-v-bodovom-hodnoteni-vyrazne-zaostavali.html>.
- 7 ZALAN, Eszter, „Poland and Hungary battle to eradicate 'gender' in EU policies“, *EUObserver* [online], 16. 12. 2020, URL: <https://euobserver.com/political/150395>.
- 8 KRAMARA, Martin, „Hovorca KBS k šíreniu dezinformácií prostredníctvom internetu“, *Tlačová kancelária Konferencie biskupov Slovenska* [online], 21. 12. 2020, URL: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20201221034>.
- 9 „Materiál k návrhu zmeny financovania“, *Západný distrikt Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku* [online], 3. 12. 2020, URL: <https://www.zdecav.sk/material-k-navrhu-zmeny-financovania>.

Doc. Mgr. **Ondrej Prostředník**, PhD. (*1963), je evanjelický teológ, pôsobí ako misijný pracovník v cirkevnom zbore Bratislava Staré Mesto. Venuje sa etickým aspektom novozmluvných textov, súvislosti teológie a ľudských práv, ekumenickému a medzináboženskému dialógu.

Scientologická cirkev v procese sociálnej adaptácie

CESTA KU ŠŤASTIU A ÚSPECHU

Lucia Grešková

Nové náboženské hnutia majú tendenciu vykazovať určité charakteristiky, ktoré sa menia s príchodom druhej a nasledujúcich generácií. Príspevok sa zaoberá Scientologickou cirkvou a jej schopnosťou prispôbiť sa meniacej spoločenskej situácii, ktorá je ovplyvnená nielen demografickými zmenami, ale aj ekonomickými, politickými, technologickými, právnymi a kultúrnymi vplyvmi širšej spoločnosti.

Sociológovia na konci 19. a začiatkom 20. storočia predpokladali, že rozmach modernej priemyselnej spoločnosti bude mať za následok oslabenie vplyvu náboženstva. Modernizácia naozaj znamenala postupne vytlačenie cirkevnej autority a jej nahradenie profesionálnymi a technokratickými elitami. Úpadok vplyvu náboženských inštitúcií je z viacerých stránok viditeľný v tradičných formách religiozity. Na druhej strane na mnohých miestach a v rozmanitej podobe zažíva nečakanú renesanciu nová religiozita. Na základe rozsiahlych údajov z celosvetových prieskumov sa Norris a Inglehart snažia vysvetliť tento vývoj rozvinutím tézy „existenciálnej bezpečnosti“: skúsenosť ľudí žijúcich v slabých a zraniteľných spoločnostiach podľa nej zvyšuje význam náboženských hodnôt, zatiaľ čo skúsenosť ľudí v bohatých a bezpečných krajinách spoločnosti ho znižuje.¹ Inglehart tvrdí, že v raných predmoderných spoločnostiach, keď väčšina ľudí žila tesne nad úrovňou prežitia, mohlo byť náboženstvo najefektívnejším spôsobom na udržanie poriadku a súdržnosti. Modernizácia však zmenila jeho postavenie. S poklesom tradičnej religiozity sa zdá, že sa objavuje rovnako silný súbor morálnych noriem, ktoré zaplňujú prázdnotu, ktorá zostala po tradičných náboženstvách.

Nie je preto prekvapením, že tento náboženský pohyb vyvoláva aj v slovenskej spoločnosti reakciu a že od uvoľnenia duchovného trhu po roku 1989 sú nové náboženské hnutia predmetom vášnivých polemík. Jedna strana hovorí o nebezpečenstve nových náboženských hnutí. Druhá strana naopak poukazuje na nebezpečenstvo cieleného manipulovania verejnou mienkou v neprospech ma-

lých náboženských skupín a na nebezpečenstvo ich kriminalizácie. Konflikt okolo pôsobenia nových náboženských hnutí na Slovensku je úzko spojený so všeobecnými podmienkami, ktoré panujú v spoločnosti (v oblasti náboženského života ide predovšetkým o odluku cirkvi od štátu, vo všeobecnom kontexte o problematiku rastu xenofóbie a netolerantnosti).

Štatistické ukazovatele religiozity

Keď sa pozrieme na dáta zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov² alebo Svetového výskumu hodnôt,³ môžeme pozorovať istú nemennosť v postavení náboženstva v spoločnosti a v premene duchovnej scény na Slovensku. Môže sa nám zdať, že miera tradičnej religiozity poklesla, mierne narástlo množstvo obyvateľov bez vyznania v populácii a množstvo ľudí, ktorí z nejakého dôvodu neodpovedali, výrazne stúplo. Najpočetnejšou cirkvou s výrazným odstupom naďalej ostáva rímskokatolícka cirkev, hlási sa k nej 62 % obyvateľov. Druhou najväčšou skupinou po rímskokatolíckej cirkvi sú obyvatelia bez vyznania; ide o 725 362 občanov, čo je 13,4 %, medzi ktorých môžeme zahrnúť širokú škálu postojov od deklarovaných ateistov cez nerozhodnutých a osoby nábožensky nevyhradené až po náboženských individualistov. Tu je ale potrebné doplniť, že slovenská spoločnosť naďalej ostáva väčšinovo kresťanská, takmer 76 % obyvateľov sa prihlásilo ku kresťanstvu. V porovnaní s 13,4 % ľudí bez vyznania môžeme konštatovať, že žiadna významná zmena nenastala. Náboženstvo, v prípade Slovenska kresťanstvo, je dôležitým prvkom pre väčšinu jeho obyvateľov. Rovnako tento fakt potvrdzujú aj dáta zo Svetového výskumu hodnôt, ktorý si v piatich časových

obdobíach všimnal význam náboženstva v živote obyvateľov. V porovnaní období 2017–2020 a 1989–1993 sa dostávame k podobným výsledkom, 53 % obyvateľov považuje náboženstvo za dôležité vo svojom živote.⁴ Na Slovensku práve (od 15. februára 2021) prebieha sčítanie obyvateľov, bude zaujímavé sledovať či tento trend aj posilnený pandemiou pretrvá alebo naopak naberie opačný smer.

Zmeny predsa len nastali, najvýraznejší pozorovateľný nárast nastal v skupine *iné* – ide o skupinu obsahujúcu ostatné neregistrované cirkvi a náboženské spoločnosti. V roku 2001 predstavovala táto skupina číslo 6 214 a išlo o nárast len o 120 obyvateľov v porovnaní s rokom 1991. Avšak v roku 2011 sa k tejto skupine prihlásilo 23 340 ľudí, čo je takmer štvornásobok. Keď sa bližšie pozrieme na túto skupinu, zistíme, že najväčší podiel tvoria nekresťanské náboženské spoločenstvá, druhou významnou skupinou sú kresťanské náboženské spoločenstvá (iné ako registrované) a tretou najväčšou skupinou sú spoločenstvá vychádzajúce z budhizmu.

Analýza týchto údajov by bola skreslená, keďže išlo o dopisovanie náboženských skupín a niektorí sa skôr priklonili k všeobecným názvom ako *iné nekresťanské*, alebo *iné kresťanské*. Predsa len nám tieto údaje umožňujú aspoň čiastočne uchopiť skupinu *iné*, v ktorej jedinej prišlo k štatisticky významnej zmene. Rovnako zo skupiny *iné nekresťanské* jedna skupina najviac vyčnieva, najviac obyvateľov sa identifikovalo s konkrétnou náboženskou skupinou, a tou je Scientologická cirkev.

Scientologická cirkev na Slovensku

Scientológia je náboženská filozofia vyvinutá americkým spisovateľom L. Ronom Hubbardom v päťdesiatych rokoch 20. storočia v USA. Na Slovensko sa začala scientológia viac rozširovať až v roku 2000 a od roku 2002 tu existujú dve misie: v Bratislave a v Leviciach.

Začiatky scientológie na Slovensku sú spojené s psychoterapeutickou metódou (dian-

etikou), ktorá i naďalej zostáva základom tohto hnutia. Počiatky scientológie a dianetiky však siahajú do obdobia 70. rokov 20. storočia a odvíjajú sa na území Československej socialistickej republiky. V roku 1971 priviezol do Československa lekár Kajdoš anglické vydanie knihy *Dianetika – moderná veda o duševnom zdraví*. Knihu v roku 1972 preložil do češtiny a spolu s niekoľkými priateľmi na Katedre jadrovej fyziky v Prahe začali skúšať funkčnosť metódy popísanej v Dianetike. Jedným z tejto skupiny bol aj Ing. Andrej Dragomirecký (1934–2017), ktorý však nikdy nebol členom cirkvi a od 80. rokov 20. storočia začal podľa toho vytvárať svoje vlastné teórie. Prelom nastal v rokoch 1991–1992, kedy na územie ČSFR bolo privezených niekoľko Hubbardových kníh a svoje skúsenosti z Nemecka prišlo prezentovať zopár jednotlivcov. Dragomirecký z Hubbardovho diela vybral niektoré myšlienky a spojil to s inými filozofickými náukami a tvrdil, že Hubbardove dielo rozširuje a vylepšuje. Prvé prednášky o dianetike zazneli v Prahe v roku 1991, v druhej polovici 90. rokov navštevovali českí scientológovia Slovensko a usporadúvali tu svoje prednášky. Následne vznikajú dianetické centrá.

Členovia a záujemcovia sa združujú v centrách dianetiky a scientológie na celom Slovensku (v súčasnosti je ich desať: Banská Bystrica, Liptovský Mikuláš, Nitra, Levice, Bratislava – tu sú dve, Košice, Prešov, Spišská Nová Ves, Zvolen). Tieto centrá sú registrované ako občianske združenia.⁵

O tom, že Scientologická cirkev patrí k dynamicky sa rozvíjajúcim novým náboženským spoločnostiam na Slovensku, svedčí aj fakt, že začiatkom roku 2018 otvorili v Košiciach Ideálnu scientologickú misiu. Scientologické misie tvoria prvú líniu Scientologickej cirkvi. Poskytujú základné a úvodné scientologické služby. Misia v Košiciach je vybavená každým zariadením, ktoré je potrebné na dodanie všetkých úvodných scientologických služieb. Nová Misia tiež ponúka širokú škálu seminárov, vrátane osobnej efektivity, Hubbardov dianetický seminár. Okrem toho Misia poskytuje duchovné poradenstvo, známe ako *auditing*, a Purifikačný program.

Scientologickej cirkvi sa najvýraznejšej publicity však dostalo už v roku 2014 počas prezidentských volieb, keď bol Andrej Kiska spájaný s členstvom v Scientologickej cirkvi. V súčasnosti sú scientológovia najčastejšie prítomní cez organizáciu Slovensko bez drog, kde sa angažovaním rôznych slovenských celebrit snažia vstúpiť cez preventívne protidrogové kampane do škôl a do mediálneho priestoru. V dôsledku polemiky, ktorá však vznikla kvôli ich úzkemu prepojeniu so Scientologickou cirkvou, sa snažia túto informáciu čo najmenej zdôrazňovať a v istých prípadoch aj popierať súvis so Scientologickou cirkvou.⁶ Počas pandémie sa snažia zapájať do verejného priestoru pomocou pre sociálne znevýhodnené skupiny, darovaním vitamínov.⁷

Príčiny úspešnej sociálnej adaptácie

Na Slovensku je prístup Scientologickej cirkvi síce netransparentný, ale aktívny, a práve tento prístup sa javí ako úspešný v etablovaní sa v slovenskej spoločnosti. Scientológovia nerobia si veľké akcie a reklamu, ale pôsobia cez iné občianske združenia, ktoré využívajú Hubbardove technológie. Je to reakcia na konflikt s väčšinovou spoločnosťou. Netransparentne pôsobenie im umožňuje ďalej napĺňať svoje vízie a ciele. Je niekoľko dôležitých vlastností scientológie, ktoré jej umožňujú úspešne sa adaptovať na

Otvorenie Ideálnej scientologickej misie v Košiciach v roku 2018.

Foto: Peter Kokolus.

zmenené podmienky a konflikt s väčšinou spoločnosťou. Jednou z nich je zapájanie „celebrít“ do kampaní propagujúcich aktivitu cirkvi.

Príslušnosť k scientológii sa na Slovensku síce nevníma v pozitívnom svetle, no v zahraničí sú členmi slávni herci, hudobníci a kultúrne osobnosti. Táto skutočnosť odráža kultúrny tvorivý potenciál a schopnosť porozumieť a presadiť sa v modernom svete. Práve tento fakt jej pomáha prilákať ďalších kreatívnych a inovatívnych ľudí a zároveň jej pomáha osobnostne sa rozvíjať. Scientológia viac ako iné nové náboženstvá uchopila, respektíve pochopila úlohu, ktorú náboženstvo vo svete hrá, že z historického hľadiska nakoniec úspech závisí od toho, či zohráva náboženstvo kultúrnu úlohu. Bez ohľadu na to, ako ľudia posudzujú pravdivosť jednotlivého učenia a ušľachtilosť morálnych zásad kresťanstva, judaizmu, islamu, buddhizmu a hinduizmu, je isté, že každé z týchto náboženstiev zohralo kľúčovú úlohu pri formovaní kultúry a naďalej má významný vplyv na kultúru a morálku v spoločnostiach.

Druhým predpokladom úspešnej adaptácie scientológie je orientácia na podnikanie. Veľa scientológov je úspešných v podnikaní, ktoré je postavené na technológii riadenia vyvinutej L. Ronom Hubbardom. Nemožno poprieť skutočnosť, že produktivita práce a efektivita ponúkaných služieb sú faktory, ktoré určujú stabilitu príjmu a sociálnych štruktúr v spoločnosti. Scientológia spája a prekrýva oblasti kultúry, podnikania a náboženských technológií, a tak vytvára úspešný cyklus distribúcie tovarov a služieb, ktoré využívajú jej náboženský duševný kapitál ako svoj hlavný input. Vytvára tak základ pre ďalšie aktivity a činnosti založené na učení jej zakladateľa.

A v poslednom rade úspešnosť scientológie v slovenskej spoločnosti spočíva v orientovaní sa okrem náboženských činností na podporu sociálnych programov, ako sú rôzne protidrogové programy a pôsobenie v oblasti ochrany ľudských práv.

Záver

Nové náboženské hnutia vychádzajú z rôznych pozícií a majú tendenciu meniť sa rýchlejšie a radikálnejšie ako staršie a v danej spoločnosti tradičnejšie náboženstvá. Existujú isté spoločné črty, ktoré nové náboženské hnutia budú zdieľať

Spirituálno-etický rozmer vyučovania šťastia na Slovensku

UČ SA BYŤ ŠŤASTNÝM!

Eva Orbanová, Ivana Škodová

Systém Šťastná škola¹ vytvoril tím pozitívnej psychológie prof. Attilu Oláha na Univerzite Loránda Eötvösa (ELTE) v Budapešti po neuspokojivých výsledkoch úrovne šťastia obyvateľov Maďarska v tzv. Mapách šťastia.²

Tím psychológov zostavil vzdelávacie programy pre dospelých a deti (roku 2014) inšpirované prof. Sonjou Lyubomirskou. Účinnosť programov overovali testami (v rokoch 2015 a 2016), ktoré potvrdili, že program Hodina šťastia vplýva na deti pozitívne. Systém je chránený licenciou, odbornými garantmi sú prof. Attila Oláh a prof. Bagdy Emöke, ambasádorkou je Bella Bagdi, motivačná speváčka, trénerka rozvoja osobnosti, ktorá študuje postgraduálne psychológiu a je riaditeľkou piatich organizácií.³ V roku 2017 založila IWEN (International Well-Being Education Network), ktorá systém Šťastná škola šíri a vytvára medzinárodnú sieť.

len preto, že sú novými náboženstvami. Hoci nevieme dopredu povedať, čo sa stane s konkrétnym hnutím, môžeme opísať isté vzorce a zákonitosti ich vývoja v procese začleňovania sa medzi ostatné etablované náboženské spoločnosti. Scientologická cirkev na Slovensku tak môže byť príkladom pre ostatné nové náboženské hnutia. Ako jednej z mála nekresťanských nových náboženských skupín sa jej s využitím historických skúseností a pochopením konfliktov, ktoré ju obklopujú, podarilo presadiť v procese sociálnej adaptácie.

Cieľom je rozvíjať schopnosť prežívať šťastie, pestovať hodnoty lásky, súcitu, tolerance. Má rozvíjať schopnosť neutralizovať negatívne pocity, znižovať agresivitu, riešiť problémy, chrániť mentálne zdravie.⁴ Obsah tvorí 10 tém (napr. vďačnosť, odpustenie, vzťahy). Hlavnou metódou je skupinové zážitkové učenie spojené s aktivitami, motivačnými piesňami, meditáciou, relaxáciou a flow, ktorý sa definuje ako stav pozitívnej koncentrácie na určitú činnosť. Dlhodobý cieľ je prevencia – zvýšenie odolnosti budúcej dospelej generácie proti stresu a depresii a prispievať k vnútornému blahobytu dieťaťa.⁵ Formálny cieľ je dosiahnuť titul

Poznámky

- 1 Pippa Norris and Ronald Inglehart, *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*, Cambridge University Press, 2004.
- 2 „Obyvateľstvo SR podľa náboženského vyznania – sčítanie 2011, 2001, 1991“, *Štatistický úrad SR*, 12. 5. 2014. Dostupné z URL: <https://slovak.statistics.sk/> Obyvateľstvo SR podľa náboženského vyznania – sčítanie 2011, 2001, 1991 [cit. 2021-1-26].
- 3 Ronald Inglehart, Christian Welzel, „The Inglehart-Welzel World Cultural Map“, *World Values Survey* 7 (2020). Dostupné z URL: <http://www.worldvalues-survey.org/> [cit. 2021-1-26].
- 4 R. Inglehart, C. Haerpfer, A. Moreno, C. Welzel, K. Kizilova, J. Diez-Medrano, M. Lagos, P. Norris, E. Ponarin & B. Puranen et al. (eds.). 2014. *World Values Survey: All Rounds - Country-Pooled Data-file Version*: <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWVL.jsp>. Madrid: JD Systems Institute [cit. 2021-1-26].

5 Lucia Grešková, „Small churches and religious communities in Slovakia in the second half of the 20th century“ z pripravovanej publikácie *Handbook on Slovakia's Religious and Church History of the 20th Century*, Collegium Carolinum: Mnichov.

6 Dušan Mikušovič, „Hamšík a Zampa propagujú protidrogové združenie, ktoré vedú scientológovia,“ *Denník N*, 24. 3. 2015 [online]. Dostupné z URL: <https://dennikn.sk/80834/hamsik-a-zampa-propaguju-protidrogove-zdruzenie-ktore-vedu-scientologovia/> [cit. 2021-1-25].

7 „Ďakujeme všetkým, ktorí pomáhajú. Predseda o. z. Slovensko bez drog Juraj Šembera odovzdal 240 kg vitamínu C pre Bratislavský samosprávny kraj.“ Bratislavský samosprávny kraj, samospráva, 25. 11. 2020, stránka online. Dostupné z url: <https://bratislavskyskykraj.sk/dakujeme-vsetkym-ktori-pomahaju/> [cit. 2021-1-25].

The Way to Happiness and Success

The influence of the post-modern condition on religion in Slovakia has manifested itself through a growing number of followers – particularly in the minority religions, a continual rise of new religious movements, greater participation of laymen in church activities, and higher proportion of young people and intellectuals in comparison with the modern religious population. This article demonstrates (using the example of the Scientology church) that under dramatic circumstances a short-term religious revival is possible, even in contexts where the process of secularization is in progress.

Lucia Grešková, PhD. (*1976) je politologička a teologička. Pôsobí ako hlavná štátna radkyňa cirkevného odboru Ministerstva kultúry SR a vyučuje na katedre politológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Špecializuje sa na náboženský extrémizmus a náboženstvo ako politický fenomén.

„Trvale šťastná škola“ po jednom roku vyučovania programu Hodina šťastia v troch skupinách. Obsah sa zverejňuje mesačne a tvorí ho jedna téma, tri aktivity, jedna motivačná pieseň. Na Slovensku sa vyučovanie Hodín šťastia realizovalo od roku 2017 ako pilotný projekt na základnej škole.

Pozitívna edukácia a spiritualita

Protagonisti systému Šťastná škola operujú vedeckosťou – implementáciou pozitívnej psychológie do školskej (pozitívnej) edukácie, ktorá je v dlhodobej gescii odborníkov.⁶ Pozitívna edukácia využíva pozitívne charakterové črty žiaka vo výchovno-vzdelávacom procese. Pozitívna psychológia investuje do hodnotovo-tvorivej motivácie žiaka. Propagátori Šťastnej školy hovoria už viac o pozitívnom myslení,⁷ posun je zjavný aj na maďarských stránkach propagujúcich Šťastnú školu.⁸

Zakladateľ pozitívnej psychológie M. Seligman sa dlhodobo zaoberal depresiami a osobnou pohodou (well-being). Podľa neho „v centre skúmania pozitívnej psychológie nestoja psychické problémy, ale hľadá také vzory, ktoré pomáhajú všetkým ľuďom dosiahnuť spokojnosť a blaho.“⁹ Podobne aj v pozitívnej edukácii je snahou učiť deti prežívaním pozitívnych vzťahov, stavov a zážitkov.

V rámci pozitívnej edukácie sa do pozornosti dostáva aj spiritualita. V internom študijnom materiáli Štátnej školskej inšpekcie sa uvádza: „Viera, spiritualita, zbožnosť, zmysel. Ucelená predstava o vyššom účele a zmysle sveta, poznanie svojho miesta v usporiadaní vesmíru, zmysel života a viera...“¹⁰ Edukačné stránky pre pedagógov sú tiež spirituálne ladené, ak obsahujú odkazy na new age, jogu alebo buddhistické meditácie.¹¹ Špecifické miesto má na stránkach Šťastnej školy stav flow podľa psychológa M. Csíkszentmihályho: „Flow je základom dokonalého zážitku, čiže jav, keď sa pri činnosti tak uvoľníme a rozviažeme, že všetko ostatné popri tom stráca význam.“ Po skončení cítime sebaapospilnenie, naplnenie a uspokojenie.¹² V Šťastnej škole dochádza k prepojeniu spomínaných oblastí pozitívnej psychológie, pozitívnej edukácie, pozitívneho myslenia aj derivátov spirituality – meditácie a flow. Stav flow ani jeho dosiahnutie v procese učenia však nie je v kontexte Hodín šťastia bližšie špecifikované.

Kritická reflexia a diskusia

Systém Šťastná škola a vyučovanie Hodín šťastia je potrebné skúmať z niekoľkých rovín: legislatívno-organizačnej, ľudsko-právnej, etickej, spirituálnej aj vedeckej. Legislatívny aspekt poukazuje na diskrepanciu medzi školským zákonom a spustením pilotného projektu vyučovania Šťastná škola. Na Slovensku podľa vyjadrenia ministerstva školstva „nie sú realizované podľa školského zákona, keďže nebol

podaný žiaden návrh na experimentálne overovanie pilotného projektu Šťastná škola.“¹³ Pilotný projekt zavádzania maďarského systému Šťastná škola bol vlastnou iniciatívou vedenia základnej školy v Lučenci z roku 2017.¹⁴ Riaditeľstvo podpísalo zmluvu s ambasádorkou Bellou Bagdi, preložili program, texty piesní, natočili so žiakmi CD, jeden pedagóg sa vzdelával v Maďarsku. Zverejnili výzvu, zaregistrovalo sa sedem škôl, ktoré hneď získali titul „Šťastná škola“, a sieť sa odvtedy postupne rozširuje. Máme zdokumentované, že vedenie školy urobilo pri zavádzaní Hodín šťastia viacero chýb: Nepožiadali ministerstvo o písomný súhlas s realizáciou medzinárodného programu, ktorý vyžaduje Školský zákon č. 245/2008; do inovovaného vzdelávacieho plánu doplnili Hodiny šťastia až po kontrole školskej inšpekcie; nezvládli ani manažment zmeny, keďže traja učitelia s kritickým postojom dali výpoveď.

Ďalšie pochybenie je ľudskoprávne: škola zanedbala spoluprácu s komunitou – neinformovala rodičov vopred o pláne učiť Hodiny šťastia. Dozvedali sa to až od detí a niektorí rodičia ich preložili na inú školu. Z legislatívneho aj etického hľadiska porušili smernice GDPR zverejňovaním videí detí z Hodín šťastia bez jednoznačného súhlasu rodičov, čím vy-

volali ich sťažnosti s následkom pokuty uloženej škole Úradom na ochranu osobných údajov SR. Zverejnené zábery zachytávajú deti, najzraniteľnejšiu súčasť populácie, ktorá sa z hľadiska absencie životných skúseností nevie brániť, ani vyjadriť k nekontrolovateľne sa šíriacim formám medializácie na sociálnych sieťach.

Z organizačného hľadiska systém Škola šťastia neberie do úvahy podmienky pozitívnej edukácie¹⁵ pre efektívne

zavádzanie zmeny: poznať klímu školy, jej víziu a stratégiu, stanoviť manažment zmeny, merať procesy, spolupracovať s komunitou atď.

Tým, že stačí splniť formálne podmienky, zaregistrovať sa a hneď získať „dobré“ meno „Šťastná škola“, sa vytvára falošný obraz a nereálne očakávania, že stať sa „šťastným aj natrvalo“ je možné aj ľahko dosiahnuteľné. Mesačné zverejňovanie lekcí Hodín šťastia neumožňuje pedagógovi vytvoriť si vopred ucelený obraz, plán, nemôže nič meniť, napr. v súlade s etickou výchovou alebo podľa aktuálnej situácie a potrieb.

O kvalite procesu učenia vieme iba z povinných mesačných subjektívnych (výhradne pozitívnych) správ učiteľov. Systém Škola šťastia rozšírili v Maďarsku (2020) o pozitívnu pedagogiku, vzdelávanie pedagógov a zaviedli súťaž Hodina šťastia: komisia mesačne hodnotí správy a vyhlási najlepších učiteľov a skupiny. Objektívne kritéria súťaže absentujú. Zdieľať príklady dobrej praxe je zmysluplné, ale robiť „objektívnu“ súťaž zo subjektívneho prežívania detí hodnotením sprostredkovaných informácií vyvoláva viaceré otázky. Ak majú byť všetky formálne podmienky Školy šťastia aj externé hodnotenie vonkajšou motiváciou, tak je otázne, či na rozvoj vnútornej motivácie nepôsobia naopak demotivujúco. Žiadne overovanie tejto vážnej otázky sme nenašli, pričom vedecké štúdie pozitívnej psychológie odkazujú na riziká a nevyhnutnosť súladu vonkajšej a vnútornej motivácie, ak chceme dosiahnuť pozitívny efekt.¹⁶ Rovnako sa nám nepodarilo dohľadať ani relevantné maďarské vedecké štúdie o proklamovaných pozitívnych dôsledkoch Hodín šťastia na deti, ani overovanie rizík dlhodobého vplyvu používaných metód na rozvoj osobnosti detí.

Logo Šťastnej školy.

Akvárium želaní

Z internetovej prezentácie Hodina šťastia.

Polemika o spiritualite

Dôležitou témou diskusie je spiritualita. Spiritualizácia školského prostredia je na Slovensku pomerne častý fenomén, a pritom Školský zákon SR takýto prienik vôbec nereflektuje. Zákon č. 245/2008 Z. z. neobsahuje žiadnu zmienku o spiritualite, dominujúcej v postmodernej religiozite,¹⁷ a preto nie je možné reálne prieniky systémovo zachytiť. Pritom už roky vieme o člensky epizodických a temporálne tekutých prepojeniach novodobých kultov infiltrovaných aj v školách. Podobne aj v Škole šťastia nachádzame niekoľko spirituálnych aspektov: pozitívne myslenie, flow, meditácia. Ako sme už uviedli, v systéme Šťastnej školy propagátori viac ako o pozitívnej psychológii hovoria o pozitívnom myslení.¹⁸ Ak pozitívna psychológia stimuluje v žiakovi to, čo je dobré, tak pozitívne myslenie obsahuje presvedčenie, že človek má schopnosť zmeniť hmotnú skutočnosť aj vonkajšie okolnosti tým, že zmení svoj mentálny postoj. Ľuďom, ktorí budú myslieť pozitívne, sa sľubuje prosperita, zdravie, dokonca i nesmrteľnosť.¹⁹ V reálnom slede životných udalostí sa však prirodzene strieda dobré, zlé, choroba, problémy, smútok aj radosť. Ambasadorka projektu Bella Bagdi síce tvrdí, že v Škole šťastia nejde o bezproblémový život, vzápätí však dodáva, že skutky generujú šťastných ľudí, rodinu, spoločnosť.²⁰ Podľa nášho názoru je takýto determinizmus šťastia životnou ilúziou. Oveľa podstatnejšia pre žiaka je aretologická výbava, ktorá nie je vrodená. Nácvik cností je od detstva potrebný, no cvičenie sa v mravných zručnostiach je spojené so sebazapieraním, odriekaním aj trpezlivosťou. Konceptne je vo vzdelávaní u nás aretológia prepojená s etickou výchovou, ktorá je obsahovo a didakticky prepracovaným systémom a vyučuje sa dlhodobo. Ak sa k pozitívnemu mysleniu pripojí obsah prítomný vo flow a meditácii, tak sa spirituálny prienik multiplikuje. Pýtame sa, či sa má pozitívna edukácia celkove alebo selektívne pretaviť do škôl. V opačnom prípade je prienik spirituality legitímny, ak je v osnovách spiritualita uvádzaná. Pripomína to nedávnu snahu zaviesť jogu do škôl. Podobne aj v Maďarsku vzniklo silné protimeditačné hnutie rodičov a odborníkov. Protestovali proti vnášaniu meditácie do škôl s cieľom ich spiritualizácie.²¹ Udržať líniu sekulárneho vzdelávania znamená vymedziť spiri-

tualite mantinely, ktoré budú explicitne nastavené školským zákonom.

Ďalšími spirituálnymi prvkami Školy šťastia sú flow a meditácia. Flow sa definuje ako stav pozitívnej koncentrácie na nejakú činnosť. Bežne pociťovaný zážitok. Na stránkach Školy šťastia sa však uvádza, že metodickým prostriedkom cieleného dosahovania stavu flow môže byť hudba alebo pobyt na posvätných miestach, čím sa myseľ človeka otvorí „prúdeniu“ bližšie nešpecifikovanej povahy.²² Explicitne majú na navodenie stavu flow slúžiť aj motivačné piesne Belly Bagdi, napr. video havajsko-hinduistického meditačného mixu.²³ Speváčka svoju misiu naplňa cez ezoteriku aj náboženské rituály: spoločne opakované modlitby, mantry šťastia, hromadnú sugesciu aj návody na autosugesciu.²⁴ Na stránkach Školy šťastia sú tiež verejne dostupné hromadné meditačno-hudobné vystúpenia, ktoré (podľa vyššie uvedeného) môžu takisto navodiť stav flow. Koncerty v školách sú ilustráciou psychickej manipulácie žiakov ambasádorkou Bellou Bagdi, ktorá vyzýva deti na hromadné frenetické invokácie typu: Boh ma miluje! Všetko je možné! Všetko sa mi splní!²⁵ Nepochybne je takéto pôsobenie a ovplyvňovanie detí priamo v školách neetické. Navyše, ponúkať multidisciplinárny fenomén šťastia ako „tovar“ na akciách pripomínajúcich zhromaždenia komerčných kultov je v rozpore s pozitívnou psychológiou. Zdá sa, že tu vzdelávanie stráca spojenie s vedou a prerastá do implicitného (kvázi)náboženstva s vlastnými rituálmi, modlitbami, vzbudzujúceho vieru vo všemocné šťastie chrániace od všetkého zlého a vedúce ku spásu. Vzhľadom na tieto pochybnosti sme požiadali o vyjadrenie Centrum pozitívnej psychológie v Bratislave, ktoré neodporúča Hodiny šťastia u nás realizovať bez znalosti vedeckých štúdií a overenia na našej populácii.²⁶

Nielen v prípade systému Šťastná škola importovaného z iného štátu aj kultúry treba znovu zopakovať, že budeme mať toľko prehľadu aj kontroly nad naším vzdelávacím školským systémom, koľko dokážeme pružne aktualizovať v legislatíve. V posledných rokoch sa veľa v tejto oblasti nezmenilo, napriek tomu, že kriticky riešené školské alternatívy, najmä zo strany rodičov, odborníkov aj médií (joga, Rodová škola, Škola Fantázia – Dve ruky), predstavujú opakovanú,

ale napriek tomu stále nevypočítanú výzvu adresovanú kompetentným a zodpovedným inštitúciám. ■

Poznámky

- 1 „O programe“, *Happiness Lessons* [online], URL: <http://hodinastastia.sk/ako-to-funguje>.
- 2 Podrobné výsledky on-line dotazníkov životnej spokojnosti dospelých v Mapách šťastia Maďarska (2015–2020) prezentuje „Magyarország Boldogságtérképe 2019“, *Jobb Veled a Világ Alapítvány* [online], URL: <http://boldogsagprogram.hu/magyarorszag-boldogsagterkepe-2019>.
- 3 Pozri: *Bagdi Bella* [online], URL: <https://bagdibella.hu>.
- 4 „O programe“, *Happiness Lessons* [online], ...
- 5 Tamže.
- 6 ĎURÍKOVÁ, K. (2016), *Pozitívna edukácia, charakter a jeho silné a slabé stránky*, študijný materiál spracovaný pre interné potreby Štátnej školskej inšpekcie, s. 17.
- 7 Porov. BIELESZOVÁ, Dušana, „Pozitívne myslenie a teória flow v ZŠ M. R. Štefánika v Lučenci“, Školská a rovesnícka mediácia [online], URL: <https://www.skolska-mediacia.sk/news/stretnutie-v-zs-m-r-stefanika-v-lucenci-k-programu-hodina-stastia>.
- 8 „A pozitívny šesťdesiatročný társasjáték“, *Pozitív Nevelés Magazin* [online], 17. 11. 2020, URL: <https://pozitivpedagogia.hu/fejleszt-jatekok-1>.
- 9 „Pozitívna psychológia a veda o šťastí“, *Happiness Lessons* [online], URL: <http://hodinastastia.sk/pozitivna-psychologia-a-veda-o-stasti>.
- 10 ĎURÍKOVÁ, *Pozitívna edukácia*... s. 17.
- 11 Pozri viac: „Dalajláma: Váš charakter tvorí Váš osud. Vesmír je ozvenou Vašich myšlienok“ *EduWorld.sk* [online], URL: <https://eduworld.sk/cd/redakcia/3435/dalajlama-vas-charakter-tvori-vas-osud-vesmir-je-len-ozvenou-vasich-myslienok>.
- 12 „Tajomstvom šťastia je flow“, *Happiness Lessons* [online], URL: <http://hodinastastia.sk/tajomstvom-stastia-je-flow>.
- 13 Vyjadrenie MŠ SR, 8/2019. – Celé znenie v archíve o. z. Integra – Centrum prevencie.
- 14 Základná škola M. R. Štefánika, Lučenec.
- 15 ĎURÍKOVÁ, *Pozitívna edukácia*... s. 6.
- 16 PINK, Daniel H. (2011), *Pohon. Pŕekvapivá pravda o tom, čo nás motivuje*. Olomouc: ANAG, s. 31–41.
- 17 Pozri viac: ORBANOVÁ, E. (2020), „Legislatíva a spirituálne stratégie v oblasti vzdelávania“. In: *Alternatívna religiozita a vzdelávanie*, Dojčár, M. (ed.), Trnavská univerzita v Trnave, s. 175.
- 18 Porov. BIELESZOVÁ, Dušana, „Pozitívne myslenie...“
- 19 *Ježiš Kristus prameň živej vody. Kresťanská úvaha o new age* (2005), Trnava: SSV, s. 106.
- 20 SETNIČKOVÁ, A., Tajomstvo šťastia je flow. Rozhovor s Bellou Bagdi. In: „Manažment školy | Tajomstvo šťastia je flow“, *Happiness Lessons* [online], URL: <http://hodinastastia.sk/manazment-skoly-tajomstvo-stastia-je-flow>.
- 21 Porov. SZOBOTA, Zoltán, Hittan helyett relaxáció? *Hetek* [online], 26. 9. 2013, URL: http://www.hetek.hu/belfold/201309/hittan_helyett_relaxacio.
- 22 Porov. tamže.
- 23 BAGDI, Bella, Ho'oponopono, *YouTube* [online], 4. 1. 2012, URL: https://www.youtube.com/watch?v=olgg6Tpils-Q&ab_channel=DeekshaHungary.
- 24 BAGDI, Bella, Készen állok a legjobbra, 2020!, *Facebook* [online], 31. 12. 2019, URL: <https://www.facebook.com/bagdibella/videos/1048177422184092>.
- 25 „10 000 Children Sang for Happiness“, *Happiness Lessons* [online], URL: <http://iwenhappinesslessons.com>.
- 26 Vyjadrenie je v archíve o. z. Integra – Centrum prevencie v oblasti siekt v Banskej Bystrici.

Doc. PhDr. **Eva Orbanová**, PhD., pôsobí na Trnavskej univerzite v Trnave, na Filozofickej fakulte, katedre etiky. Zaoberá sa postmodernou religiozitou.

Mgr. **Ivana Škodová**, predsedníčka o. z. Integra – Centrum prevencie v oblasti siekt v Banskej Bystrici (www.oz-integra.sk). Venuje sa poradenstvu a vzdelávaniu pedagógov.

Moderné pohanstvo na Slovensku

STARÁ VIERA V NOVOM KROJI

Michal Puchovský

Ešte aj v dvadsiatom prvom storočí sa na Slovensku stretneme s nádvádkou „do Paroma“. Tá nie je ničím menším než odkazom na dávne predkresťanské slovenské božstvo Perúna. Nová podoba predkresťanskej viery predkov si našla svoje miesto aj na súčasnej slovenskej náboženskej mape.

Prví novopohania sa objavujú po páde železnej opony začiatkom deväťdesia-

duchovno. Prečo neexistovala aspoň malá skupina ľudí romanticky fascinovaných vierou starých Slovákov? Súvisí to so silným prepojením slovenských vlastencov od Štúra, Hollého až po Hlinku s kresťanstvom? Zohrala svoju úlohu dlhotrvajúca popularita cyrilo-metodského mýtu o prinesení kultúry Slovákom kresťanskými misionármi?

Žiarislav.

Zdroj: Žiarislav.sk.

tych rokov. Deje sa to prekvapivo neskoro v porovnaní s inými krajinami strednej a východnej Európy. V dvadsiatych rokoch dvadsiateho storočia môžeme pozorovať prvú vlnu záujmu o predkresťanské národné náboženstvá. Napríklad v Poľsku fungoval spolok Zadruga,¹ v Lotyšsku zase intelektuálna skupina Dievturba² a v Litve združenie Romuva.³ Jedinou výnimkou ostáva krátky a do dnešných dní prakticky neznámy spis *O pohanskom náboženstve starých Slovákov* od kňaza a teológa Juraja Hodála.⁴ Ten s veľkou dávkou nadšenia prichádza s pokusom o rekonštrukciu pohanského náboženstva Slovákov na základe poznatkov českých bádateľov a rozboru dobových poverových zvykov. Hodál síce vníma pohanstvo ako vieru hodnú záujmu, ale skôr z perspektívy poznania vlastných koreňov. Kresťanstvo v jeho očiach dokonale napĺňa náboženské potreby Slovákov.

Nie je žiadne logické vysvetlenie pre absenciu väčšieho záujmu dobových intelektuálov o predkresťanské slovenské

Existovali by slovenskí pohania nebyť pádu komunizmu?

Oficiálne dejiny moderného slovenského pohanstva začínajú po Nežnej revolúcii v roku 1989.⁵ Hlad po duchovne bol veľký. Doba priala hľadačom. Počiatky hnutia súvisia s negatívnym vnímaním nového kapitalistického spoločenského zriadenia očami časti spoločnosti. Nový režim priniesol v ich očiach množstvo problémov. Zmieňme kult peňazí, individualizáciu spoločnosti, krachy fábrik, straty istôt, fenomén nezamestnanosti, príval „vyprázdnennej“ západnej kultúry, ekologickú krízu, Vatikánske zmluvy a adoráciu spotreby.

Práve moderné pohanstvo patrí na Slovensku medzi tie duchovné prúdy, ktoré ponúkali duchovným hľadačom odmietajúcim kresťanské alternatívy riešenia údajnej hodnotovej krízy karpatského kapitalizmu pod heslom návratu k pôvodnému autentickému duchovnu starých Slovákov. Do dnešných dní drží (aj keď nie absolútne) silne antikapitalistický, profolklórny a undergroundový

podtón. V súlade so závermi poľského religionistu Piotra Wiencha môžeme rozprávať o stredno-východoeurópskom modernom pohanstve ako o antihegemonnickej reakcii na postkoloniálnu politiku Západu voči krajinám bývalého východného bloku.⁶

Začiatky slovenského novopohanstva

Písal sa rok 1995. Vtedy Miro Švický (neskôr Žiarislav) spolu so svojou vtedajšou družkou Olgou Dubovskou (potom Weleslawou) založili v Trnave prvé novopohanské hnutie, *Spoločnosť vedeckého učenia pre pôvodné prírodné duchovno – Rodný kruh*. Malo slovanský charakter s dôrazom na nadviazanie na predkresťanskú vieru obyvateľov Slovenska. Inšpiráciu čerpali v tradíciách, rituáloch a poverových zvykoch slovenskej ľudovej kultúry spojených s mágiou, ktoré prepojili s technikami známymi z indiánskeho šamanizmu či jógy.⁷ Rituálne oslavy sviatkov kola roku organizovali v panenskej prírode, ktorá sa chápe ako posvätná a živá bytosť. Je teda jasné, že sa tu nerozprávame o návrate k vyznávaniu pôvodného slovenského pohanstva, ale o svojbytnom slovenskom náboženskom novotvare. Cesty Weleslawy a Žiarislava sa postupne rozpadajú v roku 2001, keď sa ona odťahuje z Trnavy na Myjavu a po neúspešnom pokuse o založenie novopohanskej komunity na Zahrabine. Počet sympatizantov Rodného kruhu sa v prvých rokoch pohyboval v počte niekoľko stoviek ľudí.

Vplyv prvých rokov spolupráce Žiarislava, Weleslawy a ďalších členov Rodného kruhu sa ukázal byť ďalekosiahly na formu slovenského novopohanstva. Zadefinovali jeho autentickú podobu ako slovanskú vyvierajúcu z lokálnej folklórnej tradície. Vyformovali svoje spolky ako voľné zväzky ničím neviazaných jedincov, ktorých spája určitý svetonázor a životný štýl. Obidvaja duchovní lídri do neho vniesli ideál samotárskeho laznického života v tichu, s minimom technológií ako príkladu vhodného (ale nie povinného) životného modelu pre moderných pohánov.⁸ Taktiež kladú dôraz na ekologické zmýšľanie. Aktívne sa angažujú v otázkach ochrany prírody. Práve oni dvaja ako prví sformulovali argumenty proti používaniu termínu pohan či pohanstvo.⁹ Primárne kvôli skutočnosti, že ním označovali kresťania svoju náboženskú konkurenciu. Navyše sa v slovenčine slovo

Tento článok prešiel recenzným řízením.

stalo synonymom pre človeka so zlým či pomýleným svetonázorom. Namiesto termínu pohan sa používajú výrazy ako vedomec, rodno-verec či jazyčník, podobne ako u iných slovanských novopohanských komunít.¹⁰

Rodný kruh nebol jediným združením ľudí, ktorí sa venovali (re)konštrukcii pôvodného slovenského duchovna. Z prvej vlny menujeme občiny ako Perúnov kruh či dnes neaktívny Svätoháj Rodnej Viery a Paromovu Dúbravu. V porovnaní so Žiarislavom bola ich rekonštrukcia viac historiograficky presná. Jadro ich členov tvorili nadšenci pre dejiny a kultúru Slovákov. Zameriavali sa na čo najvierohodnejšie spodobenie rituálov. Podľa Pánikovej sa vymedzovali voči Žiarislavovým údajným tendenciám prepašovať prvky New Age do novopohanstva a historicky nepresnej romantizácie vlastností slovenského národa.¹¹ Mimochodom, Žiarislav zmienujú kritiku reflektovať v prepracovaných verziách svojich kníh. Faktograficky ich spresnil a doplnil o odkazy na odbornú literatúru.¹²

Zmiený spor súvisí hlavne s absenciou priamych historických prameňov o podobe predkresťanského slovenského náboženstva. Záujemcovia o jeho rekonštrukciu sú tak nútení čerpať z problematických a neúplných prameňov o slovanskom pohanstve z ruskej a pobaltskej tradície a novovekého folklóru 19. a 20. storočia.¹³ Neznalosť konkrétnych du-

Letný slnovrat Žiarislava.

Zdroj: Ved.sk.

chovných techník či podôb rituálov sa rieši rôznou mierou výpožičiek z iných ladiacich náboženských tradícií a sakralizáciou folklóru.¹⁴

Moderné pohanstvo model 2021

V čase písania článku oslavuje slovenské novopohanstvo dvadsaťšesť rokov. Nestalo sa len generačnou záležitosťou, ale zastabilizovalo svoju pozíciu na slovenskej náboženskej mape. Stále sa však jedná o relatívne marginálnu záležitosť čo do počtu: 500–1500 veriacich rôznej miery angažovanosti na základe môjho odborného odhadu. Veková štruktúra slovenských pohanov sa stala omnoho pestrejšou ako v jej začiatkoch. Vtedy bola tvorená primárne mladými ľuďmi do tridsať rokov.¹⁵ Stále dominuje slovensky ladené rekonštrukčné prúdy podobne ako vo väčšine slovanských krajín s výnimkou Českej republiky.¹⁶ Predstavme si v nasledujúcich riadkoch bližšie zásadných predstaviteľov a hnutia slovenského moderného pohanstva.

Na vrchárskom chodníku

V prvom rade do dnešných dní aktívne pôsobí na scéne jeden z jej duchovných

otcov, Žiarislav. Organizuje pravidelne letné vzdelávacie tábory a oslavy zimných a letných slnovratov. Publikuje svoje názory na život, poľnohospodárstvo, vzdelávanie, duchovno a politiku na blogu zemosvet.sk, ziarislav.sk a na facebooku.

Taktiež pôsobí aktívne ako hudobník. Nahráva hudobné albumy žánri slovenského folklóru s novopohanskými textami. Žiarislav si kladie za cieľ duchovnú a intelektuálnu obrodu slovenského národa pod novopohanskou vlajkou. Sám sebe vníma ako nasledovníka štúrovského národno-obrodeneckého hnutia deväťnásteho storočia. Do širšieho povedomia alternatívne ladenej časti slovenskej verejnosti sa po rokoch pustovníčenia vrátil vďaka rozhlasovej relácii Rodná cesta s podtitulom „relácia na obrodu rodnej kultúry, prírodného života a duchovna“ na internetovom rádiu Slobodný vysielateľ.¹⁷ V poslednom období Žiarislav pracoval na nových vydaniach starších kníh spoločensko-historickej *Návrat Slovanov v duchu a slove* (2014) a sebarozvojovej príručky *Čaro prírody* (2016). V roku 2018 vydal beletrizovaný životopis *Z Vrchárskeho chodníka*. Podľa slov Žiarislava je v jeho občianskom združení Rodný kruh registrovaných približne tisíc nasledovníkov, treba však podotknúť, že informáciu nie je možné overiť z iného zdroja. Žiarislavových letných slnovratov otvorených širšej verejnosti sa zúčastňuje okolo 200 až 300 ľudí.

Poznámky

- 1 Scott Simpson, *Native faith: Polish Neo-Paganism at the brink of the 21st century*. Krakov: Nomos, 2000, s. 75–81.
- 2 Gatis Ozoliņš, „The Dievturi Movement in Latvia as Invention of Tradition,“ publikované v *Modern pagan and native faith movements in Central and Eastern Europe*. Kaarina Aitamurto a Scott Simpson (eds.), Durham: Acumen, 2013, s. 94–112.
- 3 Rasa Pranskevičiūtė, „Contemporary Paganism in Lithuanian Context: Principal Beliefs and Practices of Romuva,“ publikované v *Modern pagan and native faith movements...* s. 77–94.
- 4 Juraj Hodál, *O pohanskom náboženstve starých Slovákov*, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, Nitra, 2018 [1925].
- 5 Katarína Pániková, *Spoločenstvo pre pôvodné prírodné duchovno — Rodný kruh Miroslava Švického*. Diplomová práca, Univerzita Komenského: Bratislava, 2004, s. 10–18; Monika Bocánová a Zuzana Turiniová, „(Novo)pohanstvo na Slovensku,“ publikované v *Súčasná alternatíva religiozita na Slovensku*, Silvia Letavajová (ed.), Univerzita sv. Cyrila a Metoda: Trnava, 2014, 104–135.
- 6 Piotr Wiench, „A Postcolonial Key to Understanding Central and Eastern European Neopaganisms,“ publikované v *Modern pagan and native faith movements...* s. 10–27.
- 7 Katarína Pániková, cit. dielo, s. 80–104.

- 8 Žiarislav, *Na Vrchárskom Chodníku*, Diva: Kokava nad Rimavicou, 2018; Weleslawa, *Takí divokí...*, Karpatskí Pecích, 2016.
- 9 „Novopohanstvo“, respektíve jeho synonymum „moderné pohanstvo“ zostáva ako etický pojem pre súhrnné označenie množiny všetkých nových náboženských hnutí vytváraných na základe predkresťanských náboženstiev Európy.
- 10 Scott Simpson and Mariusz Filip, „Selected Words for Modern Pagan and Native Faith Movements in Central and Eastern Europe,“ publikované v *Modern pagan and native faith movements...* s. 10–27.
- 11 Katarína Pániková, cit. dielo, s. 96–101.
- 12 Miro Žiarislav Švický, *Návrat Slovanov v duchu a slove*, Diva: Kokava nad Rimavicou, 2014.
- 13 Zdeněk Váňa, *Svět slovanských bohů a démonů*, Panorama: Praha, 1990.
- 14 Scott Simpson, „Strategies for Constructing Religious Practise,“ publikované v *Walking the Old Ways: Studies in Contemporary European Paganism*, Adam Anczyk a Gabriela Moszczińska (eds.), Katowice: Sacrum, 2012, s. 11–37.
- 15 Katarína Pániková, cit. dielo, s. 10–26.
- 16 Kaarina Aitamurto, a Scott Simpson (eds.), *Modern pagan and native faith movements in Central and Eastern Europe*, Durham: Acumen, 2013.
- 17 Michal Puchovský, „Vedomec na rozhlasových vlnách: Prípadová štúdia významu novopohanského rozhlasového cyklu Rodná cesta v kontexte dejín slovenského

- ho náboženského rozhlasového vysielania,“ *Sacra* 15 (1), 2017, 17–33.
- 18 Mokošin kruh: voľné združenie rodnovercov z východného Slovenska. [cit. 2021-01-29]. Dostupné z URL: <https://mokošinkruh.wordpress.com>.
- 19 Obchod Avalon Magic, [cit. 2021-01-29]. Dostupné z URL: <https://avalonmagic.sk>.
- 20 Škola Kňaziek Živeny, [cit. 2021-01-29]. Dostupné z URL: <http://www.koloroka.sk>.
- 21 Stará viera našich predkov Slovienov [cit. 2021-01-29]. Dostupné z URL: <https://www.tartaria.sk/hladanie/uzitocne-veci/91-inglingovia>.
- 22 Védická kultúra Slovanov – Ing. Vladimír Laubert, 9. marca 2013 [cit. 2021-01-29]. Dostupné z URL: https://www.youtube.com/watch?v=V5Wr5Is4cDM&t=1002s&ab_channel=Slavicaoz.
- 23 Žiarislav, *Vyhlasenie Žiarislava k teóriám takzvaných slovansko-árijských véd*, [cit. 2021-01-29]. Dostupné z URL: <https://www.zemosvet.sk/vyhlasenie-ziarislava-k-teoriám-takzvaných-slovansko-arijských-vied>.
- 24 Aluška, *Nadžda Petrovna Tokareva: Velká sibiřská vědma, nebo duchovní blamáž?* [cit. 2021-01-29]. Dostupné z URL: <https://aluska.org/nadezda-petrovna-tokareva-velka-sibirska-vedma-nebo-duchovni-blamaz>.

Dumky myjavské

Weleslaw a v súčasnosti žije na myjavských kopaniciach so svojím partnerom Duchoslavom. V základoch sa duchovné učenie „pecúchov“ podobá na Žiarislava, pretože je slovanské, inšpirované v ľudovej kultúre a v prirodzených rytmoch prírody. Na druhú stranu Weleslaw s Duchoslavom kladú o niečo väčší dôraz na ekologický, antikonzumeristický a protikapitalistický životný štýl, aj keď ho nevnucujú každému ako jediný správny. Pravidelne publikujú články v časopise Vitalite. Vďaka tomu sa už dlhé roky tešia popularite v širšej vrstve záujemcov o alternatívnu spiritualitu a zdravé stravovanie. Fotoreportáže z rituálov a letných škôl, úvahy o svete a kolobehu prírody zdieľajú na blogu „Karpatské slnko“. Napísali viacero kníh, ako napríklad úvod do sveta pecúchovských rituálov *Nech slnko vyjde! 1 a 2 (2015, 2019)*, svedectvo o generácii ľudí odchádzajúcich z miest na lazu *Takí divokí... (2016)* či príručku ako variť zdravo *Čarovná kuchárka (2013)*. Organizujú pravidelné letné školy pre deti, dospelých a mladých mužov. Spolupracujú už vyše päťnásť rokov s waldorskými školami. Rozvinuli do väčšej hĺbky učenie o obradnej lukostrelbe. Aj keď sa rituálov zúčastňujú podľa fotiek na blogu skôr menšie skupinky približne dvadsiatich ľudí, tak vplyv učenia Karpatských Pecúchov na slovenské pohanstvo netreba podceňovať, a to kvôli širokému záberu aktivít dvojice Weleslaw a Duchoslav.

Obálka 12. čísla časopisu zo zimy 2012-2013.

Scéna je pestrá

Časť skupín, hlavne rekonštrukčne historiograficky zameraných, postupne utlmila svoju činnosť. Častým dôvodom odpadnutia od aktívneho praktikovania novopohanstva je nedostatok času spojeného s rodinou a prácou. Nahradili ich však iné, ako napríklad Mokošin Kruh.¹⁸ Stále absentujú aspoň podľa mojich vedomostí väčšie keltské a germánske skupiny. Jedinou malinkou germánsko-keltskou občinou bolo v minulosti Bratstvo Perúnovej sekery. Pomaly sa ale rozbiehajú wiccanské novopohanské spolky. Vznikla komunita – coven okolo bratislavského ezoterického obchodu Avalon Magic, ktorý združuje pár desiatok ľudí.¹⁹

Zmienme ešte primárne ženský spolok Kňazky Živeny, ktorý mieša novohanstvo so spiritualitou ženských kruhov.²⁰

Ako perličku na záver som si nechal hnutie slovansko-árijských véd, ktoré čerá vody slovenskej novopohanskej scény približne od roku 2010. Ich sympatizanti sami seba označujú ako starovercov a v slovenskom kontexte rozvíjajú učenie ruského novopohanského hnutia Inglingovia. Odmietajú spájanie s inými novopohanskými skupinami. Charakterizuje ich viera v alternatívne dejiny Slovanov ako prastarého vyvoleného národa, rusofilstvo, „matrixovské“ teórie o kybernetickom zotročení ľudstva vládnymi vrstvami a akulturácia New Age konceptov (čakry, energia, astrál) do novopohanského slovníka. Čelným predstaviteľom hnutia je Vladimír Laubert, zakladateľ a prevádzkar občianskeho združenia Tartária.²¹ Organizuje pravidelne prednášky o „skutočných“ dejinách Slovanov²² a duchovné workshopy s ruskou šamanskou liečiteľkou Nadeždou Petrovnou Tokarevou. Slovenskí staroverci sú vnímaný veľmi kontroverzne ostatnými slovenskými novopohanmi. Vytýkajú im sklony k implicitnému rasizmu (každá rasa si musí pestovať svoje prastaré a prvopočiatkové náboženstvo a nie iné, kritika vplyvu Židov na svet²³), naivitu (viera v zamlčané dejiny Slovanov s ufologickými prvkami) a k sektárstvu (spochybňovanie N. P. Tokarevovej ako autentickej liečiteľky²⁴).

Za budúcnosť, za Perúna, za slovenský národ?

Modernému slovenskému pohanstvu sa nedá uprieť jeden fakt. Je originálne. Vzniklo na Slovensku, bolo vytvorené Slovákmi, ktorí v predtým nevidenej podobe zmiešali lokálne ľudové rituály, mágiu a zvyky so duchovnými technikami z iných tradícií. Zároveň predstavuje zatiaľ jediný alternatívny nekresťanský pilier slovenskej národnej identity, ktorá sa v súčasnosti legitimizuje cyrilometodským mýtom.

Aj keď sa stále jedná o nepočetné hnutie, navyše značne roztrieštené na množstvo menších rôznorodých skupín, našlo si svoje relatívne pevné miesto na slovenskej alternatívnej nábožen-

skej scéne. Otázkou ostáva, či bude rásť či klesať záujem o moderné pohanstvo. V súčasnosti ho aj napriek absencii pevnejších štruktúr ťahá charisma a skúsenosti lídrov hnutia. Tí k sebe dokážu priviesť ďalšie a ďalšie generácie duchovných hľadačov. O nových potenciálnych pohanov sa pravdepodobne nemusíme báť, kým bude kapitalizmus s jeho systémovými chybami ako konzumerizmus a tlak na produktivitu generovať vnútorné nevyrovnaných ľudí.

Bude zaujímavé sledovať z religionistickej perspektívy, či slovenské pohané hnutie niekedy prekročí tieň náboženského undergroundu. Osobne som skeptický. Voľná štruktúra hnutia spolu s absenciou jednoznačných autorít značne komplikuje efektívne šírenie novopohanských ideí. Problematickým faktorom je taktiež intelektuálna náročnosť moderného pohanstva. Kladie v závislosti od konkrétnej občiny pomerne vysoké nároky na domáce štúdium a pravidelnú účasť na viacdnových rituáloch v odľahlej prírode.

Ale ak sa bude prehlbovať ekologická kríza, môže rásť vplyv novopohanstva (so silným environmentálnym posolstvom už od počiatku hnutia) v prostredí alternatívnej náboženskej scény. Hypoteticky sa môže stať náboženskou alternatívou medzi vlastenecky orientovanými neveriacimi. Tam je problémom nízke verejné povedomie o existencii novopohanstva ako novej alternatívy voči tradičnému kresťanstvu.

Poznámka

Článok je výstupom grantu Tradice a každodennost: Sociologický a antropologický výzkum náboženské praxe (TRAKAP), MUNI/A/1357/2020.

Old Faith in New Folk Costume: Modern Paganism in Slovakia

The article is a brief introduction to the history and present state of Slovak Neopagan movement. The first part of the text describes the lack of precursors of the movement in comparison with Poland and Baltic region. Then we move to the explanation of socio-political context which led to the birth of modern Slovak Paganism. After a brief summary of forms of first Slovak Neopagan movements we move to current state of modern Pagan scene in Slovakia. Last part of the article discusses the future of Neopaganism in Slovakia.

Mgr. Michal Puchovský je religionista a novinár. Pôsobí ako doktorand na Ústave religionistiky FF MUNI v Brne. Vo svojom akademickom výskume sa venuje štúdiu moderného pohanstva. Špecializuje sa na bádanie v oblasti vzťahov medzi populárnou hudbou a náboženstvom. Píše články o náboženstve a populárnej kultúre pre slovenský mesačník Kapitál. Prispieva rozhovormi do metalového časopisu Spark. Vo voľnom čase uverejňuje knižné recenzie na blogu Knižní Díra a o svojej obľúbenej hudbe píše pre portál PROROCKER.

Neľahké spolužitie v krajine, kde namiesto pragmatických riešení platí *nie* islámu a *nie* mešitám¹

POSTAVENIE MUSLIMOV NA SLOVENSKU

Gabriel Pirický

Na Slovensku žije jedna z najmenších muslimských komunít v krajinách EÚ, ale aj v Európe vôbec. V štúdiu Pew Research Center o náboženskom zložení obyvateľstva z roku 2017 sa odhaduje, že na Slovensku žije asi 5 tisíc muslimov (asi 0,09 % z celkovej populácie).² Pri sčítaní obyvateľstva z roku 2001 sa za muslimov označilo 1 212 občanov Slovenska a v roku 2011 to bolo 1 934 občanov.³ Od vzniku Slovenskej republiky v roku 1993 neboli muslimovia oficiálne uznaní ani za náboženskú komunitu a nepoživajú ani financovanie z verejných zdrojov.

Historický exkurz

Obyvatelia územia Slovenska sa dostávali do styku s muslimami zväčša turkického pôvodu už po príchode maďarských kmeňov do Karpatskej kotliny a vzniku Uhorska. V 12. storočí napríklad árpadovskí uhorskí panovníci usídľovali v krajine islamizovaných Pečenehov, a to hlavne v pohraničných oblastiach ako strážcov hraníc. Povrchne islamizovaní Pečenehovia sídlili napríklad v dnešnom Pečnianskom lese na petržalskej strane Dunaja v Bratislave. Niektoré lokality osídlené kedysi týmto etnikom pripomínajú názvy sídiel, napríklad Pečeňany pri Trenčíne, Pečeňady pri Nitre, Bešeňová na Liptove alebo Bešeňov v Tekove. O Pečenehoch máme správy aj od arabského cestovateľa Abú Hámida al-Gharnátího al-Andalusího, ktorý strávil v Uhorsku tri roky a bol duchovným predstaveným miestnych Pečenehov.⁴

Ďalšou významnejšou muslimskou skupinou v Uhorsku boli približne v rovnakom čase Chvárezmijci, nazývaní aj Chalizovia, ktorých pôvodnou domovinou boli oblasti na juh od Aralského jazera. Z ich jazyka pochádzalo slovenské ľudové pomenovanie *bašurman*, ktorým sa označoval muslim (v maďarčine *böszörmény*, vid' mestá Hajdúböszörmény a Berekböszörmény v Maďarsku). Títo muslimovia sa v 13. až 14. storočí úplne asimilovali do miestneho prostredia a svoju vieru postupne stratili.

Ďalším medzníkom v kontaktoch s muslimami sa stala bitka pri Moháči v roku 1526 a postupné obsadenie centrálného Uhorska Osmanmi, vrátane južných častí stredného a neskôr aj južných oblastí západného Slovenska, pričom neobsadené regióny čelili pustošeniu a plieneniu.⁵ V rannom novoveku sa teda

stredná Európa musela až do konca 17. storočia brániť osmansko-muslimskému kolonizačnému projektu a tento boj proti imperiálnym plánom Istanbulu formoval aj náboženskú a etnickú identitu uhorských etník (Slovákov, Maďarov, Nemcov, Chorvátov atď.) v kontexte vojenského a kultúrneho odporu proti osmanským armádam.⁶ Hoci v Uhorsku nedošlo k úplnému hospodárskemu, právnomu a spoločenskému ovládnutiu krajiny ani na Osmanmi zabratých územiach, a už vôbec nie k islamizácii, vojenské strety na osmansko-habsburskej periférii priniesli veľa utrpenia, ničenia a obetí. Stredná Európa jednoducho zažila iba málo z toho, čo sa zvykne niekedy označovať ako *Pax Ottomanica*. Týmto neblahým osmansko-tureckým dedičstvom je dodnes poznamenané vnímanie islámu v regióne.⁷

Negatívny postoj k islámu a ku Turkom zostal na Slovensku historicky v povedomí, traduje sa aj v dobovom slovenskom folklóre, ľudových piesňach, legendách, baladách, môžeme ho vidieť v podobe hlavy potrestaného (oslepeného) Turka na veži pukanského kostola, inokedy na dobových kresbách a litografiách v archívoch a pripomínajú ho vlastne nepriamo aj zrúcaniny hradov či známa krupinská vartovka. Slovenská literatúra 19. storočia neskôr obohatila rôzne animozity a predsudky, keď často naďalej využívala zástupný motív ukrutného „Turka-muslima“, aby sa vysporiadala s dobovými problémami maďarizácie či národného obrodenia. Glorifikácia víťazstiev nad Turkami – neraz spolu s kresťanskou symbolikou – poslúžila v procese národného sebauvedomovania a emancipácie v období, keď už muslimského Turka so šablónou v ruke nikto v Uhorsku v živote nestretol.⁸ Dnešná slovenská

ultrapravaica a nacionalisti tieto nevraživé postoje aj v súčasnosti kultivujú.

K uznaniu islámu na prahu 20. storočia došlo v Rakúsko-Uhorsku v reakcii na obsadenie a anexiu Bosny a Hercegoviny. Najskôr bol v roku 1912 uznaný islám hanífovského smeru v rakúskej časti monarchie a v roku 1916 islám ako taký bez špecifikácie právneho smeru v Uhorsku. Tento duálny prístup pretrval aj po založení Československa, pretože na Slovensku naďalej platila formulácia uhorskej administratívy a v Česku zasa rakúske znenie. Po 2. svetovej vojne táto legislatíva stratila účinnosť a pokus o získanie právnej subjektivity behom Pražského jara 1968 bol neúspešný. Väčší počet muslimov prišiel na Slovensko za komunizmu, kedy tu študovali početné komunity mladých ľudí z tzv. spriatelnených krajín, hlavne z Iraku, Líbye, Sýrie, južného Jemenu ako aj palestínski utečenci. Mnohí z nich na Slovensku zostali aj po štúdiu, založili si rodiny, získali trvalý pobyt a postupne aj občianstvo. Najnovšie snahy o uznanie a registráciu islámu sú spojené až s vývojom po roku 1989.

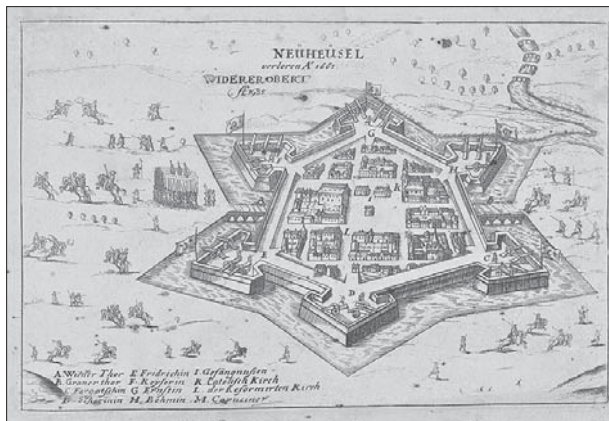
Muslimská obec po roku 1989

Ako prvá organizácia muslimov na Slovensku bola po páde komunizmu založená v roku 1990 Všeobecná únia muslimských študentov na Slovensku, ktorá publikovala niekoľko apologetických diel o isláme v slovenčine. V roku 1992 vznikla Asociácia priateľov islámskej literatúry, ktorá otvorila pre verejnosť aj malú knižnicu a svoju činnosť po prestávke ešte obnovila v roku 2001. Jej niekdajší predseda Sýrčan Abdulwahab Al-Sbenaty publikoval niekoľko apologetických knížiek o isláme a neskôr vydal dvojzväzkový preklad Koránu s vlastným výkladom

a poznámkami.⁹ Najväčšou muslimskou organizáciou, ktorá funguje od roku 1999 ako občianske združenie, je Islámska nadácia na Slovensku, ktorá sa prezentuje na stránkach *IslamOnline.sk* a prostredníctvom časopisu *al-Islam*. Jej predsedom je Mohammad Safwan Hasna, Arab so sýrskymi koreňmi. Významným strediskom stretávania sa muslimov v hlavnom meste je od roku 2009 kultúrne centrum Córdoba na Obchodnej ulici, v ktorom sa konajú aj podujatia medzináboženského dialógu.

Väčšina muslimov na Slovensku žije vo veľkých mestách ako Bratislava, Košice, Nitra, Martin a v kúpeľoch Piešťany. Z etnického pohľadu ide hlavne o Arabov, Albáncov, v menšej miere o Afgancov, muslimov z bývalého Sovietskeho zväzu, Bosniakov, Somáľčanov a Turkov. Sú medzi nimi slovenskí občania, ľudia s prechodným pobytom aj azylanti, osoby nábožensky vyhranené aj vlačné vo viere a v neposlednom rade ľudia rôznej vzdelanostnej úrovne, malí živnostníci i diplomovaní lekári a inžinieri. Počet miestnych konvertitov na islám je ťažko odhadnúť, ale najpravdepodobnejšie ich je niekoľko sto. Zatiaľ čo muslimskí imigranti sú na Slovensku zastúpení prevažne mužmi, medzi slovenskými konvertitmi prevládajú ženy.¹⁰ Na verejnom cintoríne v bratislavskom Slávičom údolí existuje pozemok pre muslimské pohrebne miesta.

Najväčšie problémy majú muslimovia, podobne ako iné málopočetné nábo-

Rytina Nových Zámok (nem. Neuheusel), ktoré boli v rokoch 1663–1685 sídlom osmanského ejáletu (provincie) Uyvar. V pevnosti v tom čase existovalo päť mešít: Veľká mešita (nazývaná aj mešita sultána Mehmeda IV.), mešita veľkovezíra Fázila Ahmeda pašu (Köprülülü), mešita defterdára Ahmeda pašu, mešita Háseki sultán (sultánova hlavná manželka) a mešita Valide sultán (sultánova matka). Rytina z konca 17. storočia: Galéria mesta Bratislavy.

ženské komunity, s registráciou v zmysle platných zákonov. Tá je totiž u týchto cirkví a komunít podľa zákonnej úpravy z roku 2017 možná až po predložení 50 tisíc podpisov ich členov, ktorí musia mať na Slovensku trvalý pobyt. Pôvodne slovenský parlament v roku 2007 schválil síce zákon, ktorý registráciu umožňoval po predložení 20 tisíc podpisov členov komunity (a nie teda hocikájakých podpisov), ale po desiatich rokoch ju ešte sprísnil.¹¹ Je verejným tajomstvom, že to urobil v oboch prípadoch hlavne kvôli muslimskej menšine, čo potvrdzujú aj parlamentné diskusie k týmto zákonným úpravám. Treba povedať, že napriek tomu, že sprísnujúcu legislatívu iniciovala hlavne Slovenská národná strana a SMER-sociálna demokracia, súhlasné stanovisko vyjadrovali vlastne strany na-

prieč celým politickým spektrom. Už novela zákona o náboženských slobodách a postavení cirkví a náboženských organizácií z roku 2007 stanovila prísne podmienky registrácie, na základe ktorých sa vyžadujú nielen podpisy od dospelých členov tej-ktorej náboženskej komunity, ale aj mená, adresy trvalého pobytu a čísla občianskych preukazov všetkých týchto osôb.

Debaty o mešite

Miestni muslimovia považujú za druhý najväčší problém svojej obce fakt, že slovenské úrady zatiaľ ani po opakovaných pokusoch nepovolili vybudovanie zhromažďovacej mešity v širšom centre

Bratislavy. Na Slovensku tak existujú iba muslimské modlitebne, zväčša v priestoroch nadácií a v súkromných bytoch. Príslušníci tureckej komunity však napríklad navštevujú často tureckú mešitu v neďalekom rakúskom Hainburgu, ktorý je od centra Bratislavy vzdialený asi ako niektoré okrajové štvrte mesta. Pritom s projektom vybudovania Islámskeho centra spolu s mešitou v Bratislave prišli príslušníci obce už v roku 1993. „Debaty o mešite“ je lakmusovým papierikom vzťahov medzi muslimami a nemuslimskou väčšinou v mnohých krajinách a spory v súvislosti s výstavbou mešít sú v členských štátoch EÚ bežné. Niektorí oponenti v hlavnom meste hovoria, že mešity sa nehodia k miestnemu architektonickému štýlu, iní o projekte nechcú ani počuť. Prieskum, ktorý uskutočnila

Poznámky

- 1 Táto stať vychádza z podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja v rámci grantu APVV-15-0030. Termíny islám a muslim (a nie islam, moslim) uvádzam v súlade s pokynmi uvedenými v príručke Rácová, Anna – Bucková, Martina – Genzor, Jozef: *Ako prepisovať z orientálnych jazykov do slovenčiny*, Bratislava: Ústav orientalistiky SAV 2018.
- 2 „Europe's growing Muslim population“, *Pew Research Center* [online], 29. 11. 2017, URL: <http://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population>, navštívené 8. 9. 2018.
- 3 V rokoch 2001 aj 2011 existovala na sčítaniach hárkoch možnosť uviesť príslušnosť k inej ako registrovanej cirkvi ako aj prihlásiť sa na základe seba Deklarácie ku konkrétnemu náboženskému spoločenstvu. Zverejnené výsledky sčítania z roku 2011 však na rozdiel od roku 2001 neobsahovali žiadne nové údaje o počte muslimov a zahrnuli ich do kategórie „iné“ alebo „neznáme.“ O tom, že sa v roku 2011 k islámu prihlásilo 1 934 občanov, informovala pracovníčka ministerstva kultúry zodpovedná za neregistrované náboženské hnutia a náboženský extrémizmus.
- 4 Viď Pauliny, Ján: *Arabské správy o Slovanoch (9.–12. storočie)*, Bratislava: VEDA 1999, s. 162–166. Pozri

- aj Berend, Nora: *At the Gate of Christendom: Jews, Muslims and 'pagans' in medieval Hungary, (c.1000–c.1300)*. Cambridge: CUP 2010, s. 64–68, 237–244.
- 5 Najvýznamnejšou pevnosťou, ktorú Osmanmi v roku 1663 obsadili na dnešnom Slovensku, boli Nové Zámky (tur. Uyvar), ale jej muslimské obyvateľstvo padlo pri obrane alebo odišlo spolu s ustupujúcimi Turkami v roku 1685.
- 6 Všimnime si, že v protiklade s tvrdeniami postkoloniálneho teoretika Edwarda Saída (*Orientalism*, 1978), ktorý prišiel s myšlienkou, že existuje iba jeden druh „orientalizmu“, v období ranného novoveku zaiste nebol obraz Orientu a islámu v strednej Európe zdôvodnením koloniálnej expanzie, ale naopak prostriedkom na zachovanie vlastnej existencie a kultúrnej identity v dobe, kedy koloniálny projekt v podstate stelesňovala „orientálna ríša“ na Bospore.
- 7 Istý vhlad do tejto problematiky poskytne napríklad: Pirický, Gabriel: „The Ottoman Age in Southern Central Europe as Represented in Secondary School History Textbooks in the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia“, In: *Journal of Educational Media, Memory and Society* (Berghahn Journals), 5/1 2013, s. 108–129.

- 8 Bližšie pozri Sabatos, Charles D.: *Frontier Orientalism and Turkish Image in Central European Literature*, Lanham–Boulder–New York–London: Lexington books 2020.
- 9 Al-Sbenaty, Abdulwahab: *Korán s vysvetľovacími a výkladom*, Bratislava: Epos 2016.
- 10 O konvertoch k islámu viac Pirický, Gabriel: „Merging Culture with Religion: Trajectories of Slovak and Czech Muslim Converts since 1989“, In: Van Nieuwkerk, Karin (ed.): *Moving In and Out of Islam*, Austin: University of Texas Press 2018, s. 107–129.
- 11 Pirický, Gabriel: „Restrictive Legislation towards Minor Religions in Slovakia: the Case of the Muslim Community“, In: *European Yearbook for Minority Issues* 2007/8, Leiden–Boston: Brill – Martinus Nijhoff Publishers 2010, s. 717–729. Viď tiež Lenč, Jozef: „Slovakia“, In: Scharbrodt, Oliver (ed.): *Yearbook of Muslims in Europe Volume 10*. Leiden–Boston: Brill 2019, s. 594–607.
- 12 „Na Slovensku moslimov a mešity ľudia nechcú“, *Sme* [online], 3. 10. 2005, URL: <https://www.sme.sk/c/2406290/na-slovensku-moslimov-a-mesity-ludia-nehcu.html>, navštívené 27. 1. 2021.

agentúra MVK v roku 2005 navyše ukázal, že 61,5 % Slovákov je proti myšlienke postaviť mešitu v ich susedstve.¹² Pozorovatelia pripisujú opozíciu voči mešitám však skôr národnému charakteru, ktorý sa vyznačuje hlbokou konzervatívnosťou Slovákov a zaujatosťou voči muslimom. Bratislava sa tak postupne stala pravdepodobne jediným hlavným mestom v krajinách EÚ, kde nestojí žiadna mešita, pretože Atény a Ľublana medzičasom zhromažďovacie mešity otvorili.

Snahy o získanie uznania muslimskej komunity a vybudovanie mešity muslimovia niekedy opierajú aj o tvrdenie o existencii tzv. mešity v bratislavskom podhradí, ktorá bola odstránená v šesťdesiatych rokoch 20. storočia počas asanácie mestskej štvrte Vydrice. Táto malá budova postavená v orientálnom štýle, ktorú ľudovo nazývali „mešita“, bola s najväčšou pravdepodobnosťou iba letným domom, muslimovia ju však občas považujú za potvrdenie o existencii muslimskej komunity v meste prinajmenšom od 19. storočia.¹³

Protiislámske prejavy a xenofóbia na Slovensku

Protimuslimské aktivity a výroky mnohých slovenských politikov, ale aj radových občanov, sú nepochybne prejavmi neustále živých stereotypov, nevraživosti a xenofóbie, a hlavne na pravici politického spektra ďaleko prekračujú hranicu dobrého vkusu. Konšpiračné teórie o muslimoch živí časť médií a dezinformačná internetová scéna, ktorých cieľom je v podstate demonizácia tejto menšiny. Ďaleko závažnejšie však je, že na tejto vlne sa priživujú aj mainstreamoví politici v najvýznamnejších štát-

ných funkciách, tvrdiac pritom, že iba reagujú na teroristické útoky islámskych radikálov a migračnú krízu v Európe po roku 2015.

Tieto postoje voči muslimom dobre odzrkadľujú dve vyhlásenia popredných slovenských politikov. Slovenská tlač citovala 24. januára 2015 vtedajšieho predsedu vlády Roberta Fica (SMER – sociálna demokracia), ktorý v diskusnej relácii Slovenského rozhlasu Sobotné dialógy uviedol, že „ak raz je Slovensko krajinou, kde dominuje katolícka cirkev a druhá najsilnejšia je evanjelická cirkev, tak asi by sme nemohli len tak ľahko tolerovať, že sem príde 300 či 400 moslimov, začnú si tu stavať mešity a začnú meniť charakter, kultúru a hodnoty štátu.“¹⁴

Súčasný predseda slovenského parlamentu Boris Kollár (predseda hnutia SME Rodina – Boris Kollár) ešte počas debaty o sprísnení podmienok registrácie cirkví a náboženských komunít v roku 2017 uviedol, že „týmto zákonom napomáhame ochrane našich tradícií, našich koreňov, našej civilizácie a nášho spôsobu života. Chránime našu vlasť a chránime našich ľudí, chránime naše rodiny. Či sa to niekomu páči alebo nie, my máme kresťanské tradície a kresťanskú históriu na Slovensku.“ Poznamenal tiež, že Slovensko si nevie poradiť s Rómami, nehovoriac už o prípadných ďalších muslimoch.¹⁵ Aj počas nedávnej migračnej krízy Slovensko oficiálne ponúklo ako

Interiér modlitebne v kultúrnom centre Córdoba.
Foto: Zdeněk Vojtíšek.

symbolické gesto prijať 200 sýrskych migrantov, ale pod podmienkou, že pôjdu o kresťanov.

Tieto názory a postoje sú snáď ľahšie pochopiteľné, keď si uvedomíme, že na Slovensku má silné pozície klerikalizmus a katolícky fundamentalizmus, krajinou prechádza Biblická zóna a tzv. Vatikánska zmluva (Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou č. 326/2001 Z. z.), ktorá je s najväčšou pravdepodobnosťou protiústavná (napríklad preto, že je nerovnoprávna, znemožňuje dospieť k odluke cirkvi od štátu a tiež preto, že sa nedá vypovedať), posunula krajinu skôr medzi štáty s obmedzenou suverenitou.

Islámski extrémisti a teroristi na vzostupe

Z času na čas sa vynorili aj na Slovensku prípady, ktoré svedčia o tom, že vnútri muslimskej komunity existujú tiež osoby, ktorým sú bližšie konfrontačné postupy a fanatizmus pri presadzovaní ideálov o výlučnosti a nadradenosti islámu. Ak

13 Janota, Igor: *Rehole, kostoly a kláštory v Bratislave*, Bratislava: Marenčin PT 2008, s. 63–65.

14 Viac: „Fica by za výroky o moslimoch mohli stíhať“, *Sme* [online], 8. 1. 2016, URL: <https://domov.sme.sk/c/20071094/fica-by-za-vyroky-o-moslimoch-mohli-stihat.html>, navštívené 8. 12. 2020.

15 „Poslanec, ktorý si hovorí posledný križiak, navrhol zakázať na Slovensku mešity“, *Islamonline.sk* [online], 9. 2. 2017, URL: <http://www.islamonline.sk/2017/02/poslanec-ktory-si-hovori-posledny-kriziak-navrhol-zakazat-na-slovensku-mesity>, navštívené 12. 1. 2021. Súčasný minister práce, sociálnych vecí a rodiny Milan Krajniak (SME Rodina) v roku 2017 navrhol ešte ako poslanec Národnej rady SR zákonom zakázať výstavbu mešít, ale tento pokus neprešiel.

16 Z tzv. islamofóbie muslimovia neraz obviňujú aj religionistov, ktorí kriticky skúmajú islámske pramene, alebo presvedčených ateistov či jednoducho hocikoho, kto sa vysloví proti islámskemu učeniu. Nezdieľam tiež vyhlásenia niektorých muslimov či nemuslimov o tom, že radikálny islám vlastne nejestvuje,

pretože údajne existujú iba fanatici a radikáli, ktorí sa hlásia k islámu neoprávnene.

17 Viedeň, ktorá je vzdialená od Bratislavy iba 60 km, poskytuje pracovné a vzdelávacie príležitosti tisíciam Slovákov a predstavuje významný cieľ jednodňovej turistiky obyvateľov slovenského hlavného mesta. Pritom iba o rok skôr, na jeseň 2019, odhalili rakúske bezpečnostné orgány prípravu atentátu na viedenské vianočné trhy, ktoré si za cieľ vybrali traja Čecenci (v Rakúsku ich žije asi 35 tisíc).

18 Pozri „Správa o činnosti SIS v roku 2005“, Bratislava 2006, s. 6–7, a tiež Murza, Karol: „Organizovaný zločin“, In: Tarasovič, Vladimír – Ondrejcsák, Róbert – Lipták, Ľubomír (eds.), *Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2004–2005*, Bratislava: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky–Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií 2005, s. 638–639.

19 Mikušovič, Dušan: „Slovenská stopa radikálneho imáma: Ako u nás pražský kazateľ zverboval bojovníka do Sýrie“, In: *Denník N*, 18.6.2020. Dostupné na adrese <https://dennikn.sk/1920343/slovenska-stop-radikalneho-imama-ako-u-nas-prazsky-kazatel-zverboval-bojovnika-do-syrie>.

sky-kazatel-zverboval-bojovnika-do-syrie/?ref=in, (navštívené 12. 1. 2021).

20 „Psychológ Bianchi: V komunikácii premiéra s verejnosťou počujem vysokú mieru neistoty“, *Denník N* [online], 11. 4. 2020, URL: <https://dennikn.sk/1849769/psycholog-bianchi-v-komunikacii-premiera-s-verejnostou-pocujem-vysoku-mieru-neistoty/?ref=tit>, navštívené 12. 1. 2021.

21 Bill Warner (Varujúci Bill je jeho pseudonym) je americký kritik islámu, zakladateľ Centra pre štúdium politického islámu, ktorý oddeľuje islám ako náboženstvo (tomu sa vlastne nevenuje) od toho, čo sám nazýva politický islám. Zaoberá sa predovšetkým štatistickým výskumom Koránu a hadísom ako aj islámskou doktrínou vo vzťahu k „neveriacim“. Jeho názory si osvojil aj súčasný slovenský minister hospodárstva Richard Sulík (Sloboda a solidarita, SAS). Bližšie, „Sulík: Islam nie je kompatibilný s našou kultúrou rovnako ako nacizmus“, *Sme* [online], 9. 8. 2016, URL: <https://domov.sme.sk/c/20246047/sulik-islam-nie-je-kompatibilny-s-nasou-kulturou-rovnako-ako-nacizmus.html>, navštívené 22. 1. 2021.

sa k tomu pridá prehnane negativistická optika bulváru a konšpiračných médií, vznikajú ďalšie trecie plochy a prehľbuje sa nevraživosť medzi majoritou a muslimskou menšinou. Muslimská obec na Slovensku sa k týmto otázkam iba nerada vyjadruje a neraz ich ignoruje, ale pravdou zostane, že tzv. islamofóbia nie je iba dôsledkom protiislámskej rétoriky a činov na strane príslušníkov nemuslimskej väčšiny, ale plynie aj z konania muslimských fanatikov a teroristov hlásiacich sa k islámu.¹⁶

Nedávny atentát islámskeho fundamentalistu rakúsko-albánskeho pôvodu Kujtima Fejzulaiho v centre rakúskej Viedne, pri ktorom zomreli štyria ľudia a 23 ďalších bolo zranených, vyvolal veľkú odozvu aj na Slovensku a poukázal na to, že aj krajiny s malými muslimskými komunitami ako Slovensko môžu islámski radikáli využívať a ohrozovať prostredníctvom svojich aktivít. Bolo tomu tak nielen preto, že pri atentáte zranili aj Slovenku a Slováka, ale hlavne preto, že sa atentátnik neúspešne pokúšal v lete 2020 nakúpiť muníciu práve v Bratislave.¹⁷ Dá sa takmer s istotou predpokladať, že protiislámske fóbie na Slovensku viedenský atentát naďalej významne posilnil a najviac utrpiť v konečnom dôsledku paradoxne práve tunajšia muslimská obec.

Obraz muslimov na Slovensku bol už v deväťdesiatych rokoch minulého storočia dosť vážne poškodený skutočnosťou, že miestnu drogovú scénu vo veľkej miere ovládali kosovské albánske gangy. Niektorí muslimovia z Čečenska, Dagestanu alebo arabského sveta sa tiež zúčastňujú nelegálnych aktivít.¹⁸ Bývalý radikálny pražský imám Samer Sheha-

deh, ktorého v Česku v roku 2020 odsúdili za podporu teroristického Frontu an-Nusra v Sýrii, zasa kázal svojho času dva roky v bratislavskej modlitebni a pričínal sa o zradikalizovanie minimálne jedného veriaceho (Sudánca, ktorý prišiel na Slovensko pôvodne ako študent medicíny, usadil sa a žil tu vyše 20 rokov), ktorý odišiel v roku 2016 ako bojovník do Sýrie a tam zomrel.¹⁹ Prostredníctvom elektronickej pošty komunikoval Shehadeh aj s ďalšími muslimami na Slovensku. V Česku je známy aj prípad Dominika Kobulnického (muslimským menom Abdarrahmán), pôvodom z východného Slovenska, ktorého odsúdili v Prahe v roku 2019 za prípravu teroristického útoku.

Radikálny islám, ktorý sa často inšpiruje puritánskym salafizmom (spolu s jeho nenávisťou voči Západu, agnostikom a ateistom), vedie k prehľbovaniu animozít vo vzťahu s väčšinovou spoločnosťou a dáva satisfakciu prejavom xenofóbie u nemuslimov, pričom v konečnom dôsledku priamo či nepriamo generuje nenávisť a terorizmus. Šírenie agresívnych foriem islámu v Európe bude zákonné v budúcnosti ovplyvňovať aj životy slovenských muslimov. Na tomto mieste je dôležité upozorniť aj na úlohu štátu, ktorý by mal predovšetkým znemožniť, aby mohli na Slovensko prenikať bohato

sponzorované najradikálnejšie formy islámu z arabských monarchií v Perzskom zálive.

Namiesto záveru

Nedá sa očakávať, že sa v najbližšej budúcnosti postavenie muslimskej menšiny na Slovensku zlepši, okrem iného aj preto, že slovenská legislatíva a každodenná prax vo vzťahu k akejkoľvek inakosti je jedna z najrigidnejších v Európe a nahráva

Z časopisu Al-Islám

TRETÍ ROČNÍK SLAVNOSTNÍHO IFTÁRU V BRATISLAVE

Když se setkají křesťané, muslimové a židé na společné večeri, může to překlenout rozdíly i přinést nová přátelství.

Během uplynulých let se stal příjemnou tradicí společný iftár, večere u příležitosti přerušení půstu v měsíci ramadánu, za účasti muslimů z různobarevného islámského světa, zástupců židovské a křesťanské komunity, diplomatů a přátel muslimské komunity na Slovensku, kteří dlouhodobě spolupracují na společných projektech, mezináboženském dialogu nebo na pomoci komunitě k úspěšné integraci do slovenské společnosti. ...

Díky iniciativě Islámské nadace na Slovensku se několik let vytváří prostor pro poznávání, rozhovory a nová přátelství mezi slovenskými muslimy a nemuslimy. ...

Al-Islám, červenec–prosinec 2019

(časopis je zpoloviny psán česky, zpoloviny slovensky)

skôr uzatváraníu sa do vlastnej slonovinej veže. Veľmi výstižne túto situáciu nedávno popísal Gabriel Bianchi z Ústavu výskumu sociálnej komunikácie Slovenskej akadémie vied, keď povedal, že „miera xenofóbie v našej kultúre aj vo veľkej časti politickej reprezentácie je tak strašne vysoká, že už nemá kam rásť. Je vysoká dlhodobo. Sme veľmi uzavretá kultúra, ktorá nemá rada čokoľvek, čo prichádza zvonka. Toto je akoby voda na mlyn našej kolektívnej xenofóbie.“²⁰ A keďže ani slovenská politická scéna si zatiaľ nechce dať poradiť od serióznych odborníkov, ale počúva skôr hlasy obskúrnych pseudoznalcov ako je Bill Warner, zostáva iba dúfať, že k zmene týchto postojev dôjde postupne aspoň s generačnou obmenou.²¹

Muslim minority in Slovakia

This contribution is primarily informative in nature and focuses on the Slovak Muslim community in historical and contemporary perspective. Islam in Slovakia has developed since the fall of Communism in 1989 virtually ex nihilo. Slovakia is a country with a relatively closed confessional milieu and very strict legal framework that makes it basically impossible to acquire official registration for the small Muslim religious community or even to build mosques. Also, as Slovak identity is very sensitive regarding influences from outside and Islam is viewed as a threat and as an undesirable religion, the prospects for the future development of Muslim religion in the country are rather bleak.

PhDr. **Gabriel Pirický**, M.A., PhD. (*1965), je arabista a turkológ. Pracuje v Ústave orientalistiky Slovenskej akadémie vied v Bratislave, kde sa venuje histórii islámu a dejinám Turecka ako aj postaveniu muslimov v strednej Európe.

Vizualizácia zatiaľ nepovoleného islámskeho centra v Bratislave.
Grafika: <https://www.islamonline.sk>.

Rozhovor s Borisom Rakovským o slovenské náboženskej scéne

ZAČÍNA PREVLÁDAŤ SPIRITUALITA BEZ KONTÚR

Zdeněk Vojtíšek

ThDr. Boris Rakovský (* 1963) je ředitelem Centra pro studium sekt a nové religiozity při Ekumenické radě církví v SR. K jeho práci patří i činnost šéfredaktora čtvrtletníku Rozmer. Časopis pro křesťanskou duchovní orientaci, jak zní jeho podtitul, vychází od roku 1998 a Boris Rakovský je jeho šéfredaktorem od samého počátku.

Z názvu časopisu není úplně jasné, že se zabývá alternativní religiozitou. Jak bys vyjádřil záměr a poslání časopisu, jemuž se tak dlouho věnuješ?

Rozmer, podobne ako Dingir, začal svoju históriu písať na sklonku deväťdesiatych rokov. Impulzom pre jeho vznik bol rozmach zo Západu importovaných nových náboženských skupín, ktoré sa pokúšali v novom postkomunistickom priestore uchytiť a etablovať. Keďže však viaceré z nich sprevádzali kontroverzie a voči tradičným kresťanským cirkvám sa nie vždy najšťastnejšie vymedzovali, vzišla potreba začať sa novovznikajúcou neprehľadnou a dynamicky sa rozvíjajúcou scénou systematickejšie zaoberať. Rozmer má ambíciu prinášať súčasné religiózne témy tak, aby boli prístupné aj laickej, nielen odbornej verejnosti, no usiluje sa byť pritom vecný a objektívny. A to i napriek tomu, že sa netají svojou kresťanskou orientáciou a miestami je v jeho príspevkoch cítiť apologetický podtón. Jeho tvorcovia sú si tiež dobre vedomí, že táto problematika má interdisciplinárny charakter, preto sa usilujeme oslovovať aj autorov – odborníkov zo širšieho spoločensko-vedného spektra.

Alternatívnu religiozitu na Slovensku sleduješ už pres dvacet let. Jak se za tu dobu proměnila?

Zdá sa mi, že dnes už nové náboženské hnutia na verejnosti nevystupujú natoľko konfrontačne, ako to bolo koncom minulého storočia. Mnohé sektárske aktivity totiž prešli do profánneho priestoru, a viaceré náboženské spoločenstvá tak navonok získali určitú legitimitu a pôsobia skrytejšie. Nebudia takú pozornosť ako v časoch, keď sme ich bežne vídali na našich uliciach. Negenerujú v takom počte a intenzite priame konfrontácie,

či už s tradičnými cirkvami alebo verejnosťou. Avšak i majoritná spoločnosť sa v mnohých ohľadoch zmenila. Okrem toho, že sa čoraz väčšmi polarizuje, je oveľa otvorenejšia a liberálnejšia a témou siekt sa v podstate už ani kriticky nezaobera. A ak vôbec, tak len veľmi plytko a sporadicky. Do popredia totiž vystúpili nové témy, ako hospodárska kríza, nezamestnanosť, migranti, islam a dnes hlavne pandémie.

Keď sa však na to pozrieme dôslednejšie, čoraz problematicejším javom sa ukazuje byť nedostatok kritického myslenia, povrchnosť vo vytváraní si vlastných názorov, a to sa pochopiteľne prejavuje i v náboženských otázkach. Zážitkovosť a emotívnosť nezriedka prevažuje nad racionalitou a poznaním. Takže sme svedkami toho, že sa darí nielen ezoterike a okultizmu, ale i početným alternatívnym smerom pôsobiacim okrem religióznej sféry aj v oblasti medicíny, psychiatrie či iných vedných odborov. Fenomén zážitkovosti však preniká aj do tradičných cirkví, kde niekedy vyvoláva napätie a polarizuje. Rozdielne pohľady sú napríklad na niektoré praktiky charizmatikov prenikajúce do tradičného cirkevného prostredia.

Dôležitým aspektom zmien je tak tiež globalizácia. Dnešný svet sa natoľko „scvrkol“, že početné náboženské (ale i mimonáboženské) tradície a náuky sa navzájom ovplyvňujú a presahujú, čo by ešte v nie až tak dávnej minulosti bolo takmer nemysliteľné. To generuje nielen veľký počet rôznych nových náboženských, ezoterických, respektíve pseudo-

Boris Rakovský.

vedeckých smerov, ale niekedy i značný myšlienkový chaos a obsahovú vyprázdnenosť.

No a v neposlednom rade treba spomenúť aj súčasné technologické možnosti. Posledné dve desaťročia vzrástol vplyv internetu natoľko, že online priestor sa stal veľmi vďačným zázemím pre široké spektrum nezriedka pseudoreligióznych až bizarných názorov

a ponúk. Žiaľ, niektorých i extrémistických. To v konečnom dôsledku znamená, že na to, aby ste manipulovali a ovládali iných ľudí, už v podstate ani nepotrebuje nejakú vplyvnú náboženskú organizáciu. Ukazuje sa, že začína prevládať nekonfesijná, neukotvená spiritualita, bez jasných kontúr a ťažko identifikovateľná. Je badať veľkú mieru individualizmu, človek si je často sám sebe jedinou autoritou, a mnohí opúšťajú tradičné náboženstvo, aby si žili svoju vlastnú spiritualitu.

Zdá se mi, že proměnou prošel i časopis Rozmer. Když беру do ruky první čísla z roku 1998, nacházím pojednání hlavně o konkrétních společenstvích. Dnes píšete spíše o tendencích, širokých hnutích, neinstituční religiozitě...

Náboženská scéna a jej religiózne dôrazy a stratégie sa menia a na to reaguje aj náš časopis. Avšak mení sa tiež akademické prostredie. Nerád generalizujem, ale zdá sa mi, že nastupujúcu generáciu už problematika siekt a nových náboženských hnutí až natoľko nezaťažuje, očividne má iné podnety. No ak mám byť úprimný, tvorba jednotlivých čísel závisí aj od autorského zázemia, a to nie je na

Slovensku také široké ako u vás v Česku. Už len keby som to mal hodnotiť podľa počtu religionistických katedrií a odborov. No nedovoliť si povedať, že by šlo v Rozmere o stagnáciu, naopak. To, že sú v ňom zastúpené aj všeobecnejšie témy, ako západný ezoterizmus, postmoderná spoločnosť, svetové či predkresťanské náboženstvá, vývoj kresťanstva v krajinách Blízkeho východu, biblická symbolika atď., respektíve že sa venujeme aj situácii v tradičných cirkvách, najmä čo sa týka prieniku dynamického

Ve voľnom čase se dr. Rakovský venuje turistice.
Foto: archiv Borise Rakovského.

charismatického hnutia, má takisto svoje opodstatnenie. Avšak pravda je, že by sme radi získali aj ďalších autorov ako spolupracovníkov, keďže o aktuálne témy, ktoré by sme na stránkach Rozmeru chceli prinášať, nie je ani dnes núdza.

Sleduješ náboženstvá i v rôznych časťach sveta. Shledávaš na náboženskom živote na Slovensku niečo jedinečného?

V čase, keď sme začali vydávať Rozmer, bola takou špecificky slovenskou „kométou“ Natália de Lemeny-Makedonová. Táto pôvodne učiteľka jogy francúzskeho pôvodu bola známa ako autorka trojdielneho výkladu (tzv. Nového evanjelia) *Večné zákony*, kde sa prezentovala ako Praprávna-Božia matka, ktorá mala v novembri 1998 porodiť syna Stvoriteľa – Imanuela. Na svojich webových stránkach zverejnila „pravé“ Tretie fatimské posolstvo, v ktorom stojí: „Na Slovensku sa v roku 1998 narodí prorokom Izaiášom zvestovaný Imanuel, Duch Svätý a Apokalypsou oznamovaný kráľ celosvetovej tisícročnej ríše. Slováci sa vďaka tomu, že vstúpil z jeho národa, stávajú vyvoleným národom. (...) Ak ľudstvo po spoznaní Tretieho fatimského proroctva prejaví záujem o Nové evanjelium a (Abd-ru-shinovo) Posolstvo Grálu a úprimne sa bude snažiť o prenesenie nových duchovných poznatkov do všedného života premenou hodnôt, oddiali Stvoriteľ jeho rýchlo sa blíž

iace samozničenie.“ Hoci bola Makedonová silno ovplyvnená Abd-ru-shinovým učením a Hnutím Grálu, jej slovenské špecifikum bolo v jej učení zjavné. Uvedená doktrína o vyvolenom spasiteľskom slovenskom národe, ktorý bol údajne pôvodným národom Izraelitov a do ktorého sa v súčasnosti inkarnovali mnohí starovekí proroci a apoštolovia, je toho neodškriepiteľným dôkazom.

Ale aj v súčasnosti sa prezentujú jedinci s niekedy až patologickými mesiášskymi sklonmi. Len nedávno mi niekto opísal istú

liečiteľku z nevelkej stredoslovenskej obce, ktorá sa vraj vyhlasuje za jediného proroka na zemi, Krista považuje za falošného proroka a katolícku cirkev obviňuje z komunikácie s diablom. Podobných mesiášov a vyvolencov, respektíve kontaktérov s mimozemšťanmi, cez ktorých sa nám Boh či mimozemské bytosti prihovárajú, celosvetovo pribúda (pozri Evanjelium podľa Matúša 24, 4–5). Čo viem, tak aj vy Česi máte napríklad Matku Lasanu, Iva Bendu či najnovšie Janu Kyslíkovú, nemalý rozruch spôsobil i „Nadsamec“ guru Jára, no takýchto príkladov náboženskej anomálie by sme určite našli viac. Podhubie na to do značnej miery vytvára jednak dnešné „apokalyptické“ ovzdušie, ale taktiež výrazná miera anonymity na internete. Možno by stálo za to podrobiť tento „mesiášsky“ syndróm hlbšej nielen religionisticko-teologickej, ale tiež sociálno-psychologickej analýze.

Aj tak si však myslím, že nič originálne sa na slovenskej náboženskej scéne, ale ani v Česku či vo svete nedeje. Je to iba akási donekonečna sa opakujúca modifikácia toho, čo tu už mnohokrát bolo. Menia sa len figúry, ktoré na seba strhávajú pozornosť a pravdepodobne z toho aj finančne či inak profitujú. Žiaľ, v nejednom prípade na to doplatia ich stúpenci.

Jaký fenomén na slovenské náboženské scéne tě nejvíce zajímá?

V minulosti to bolo napríklad Hare Krišna hnutie, s ktorým som mal v osemdesiatych rokoch osobnú skúsenosť. Dnes je tých tém viacero. V Rozmere sa posledné roky podrobnejšie venujeme napríklad otázkam spojeným s letnično-charizmatickým hnutím a jeho vplyvom na tradičné kresťanstvo, no podnetnou pre nás je aj téma postmodernej spoločnosti či tzv. zážitkovej spirituality a pod.

Situaci alternativní religiozity na Slovensku ovlivňuje dominantní postavení římskokatolické církve. Jak? Daří se na více religiózním Slovensku lépe i alternativnímu náboženství, anebo majoritní církev alternativy spíše dusí?

Nemám pocit, že by katolícka cirkev dávala voči iným náboženským spoločnostiam najavo svoje majoritné postavenie a akokoľvek by ich „dusila“. Skôr opak je pravda. Ako príklad môžem uviesť niektoré ostré invektívy Kresťanského spoločenstva Milosť či prax vyhánania „démona katolicizmu“, ktorou sa zviditeľnili niektorí radikálni letniční, napríklad počas návštevy pápeža Jána Pavla II. na Slovensku. Skutočne si nemyslím, že by sa predstavitelia katolíckej cirkvi miešali do záležitostí iných náboženských spoločenstiev, tobôž neregistrovaných. Niekedy sa mi naopak zdá, že tento nezaujem a pasivita môže byť aj na škodu veci. Napríklad v susednom Rakúsku pôsobia pri jednotlivých diecézach referáty pre svetonázorové otázky šíriace poznatky o mnohých kultoch a témach súvisiacich s dianím na súčasnej náboženskej scéne. Okrem toho poskytujú i poradenstvo a spolupracujú s odbornými inštitúciami, terapeutickými skupinami a rodičovskými iniciatívami. Podobne aj v Poľsku je takýchto poradenských centier zaoberajúcich sa štúdiom novej religiozity a poradenstvom, kde kňazi a teológovia spolupracujú s psychológmi, právnikmi a inými odborníkmi, viacero. Taktiež na poľských univerzitách sa o tejto problematike konajú odborné konferencie a bohatá je aj publikačná činnosť. U nás je to v tomto smere skôr biedne.

Děkuji za rozhovor.

Poznámka

Druhá časť rozhovoru s Borisem Rakovským je venovaná hlavne pôsobení väčších cirkví na Slovensku a vyšla 15. března 2021 v Náboženském infoservisu (<https://info.dingir.cz>).

Medailonek autora je na str. 7.

K tématu „Současná hudba a náboženství“ v *Dingiru* 2/2020

KŘEŠŤANSKÝ METAL

Filip Boháč

Již několik desítek let se na metalové hudební scéně pohybují také křesťanští interpreti. Někdy jako jednotlivé kapely, někdy jako větší celky, které můžeme směle nazvat metalovou církví.

Základní informace

Křesťanská metalová hudba se objevila zhruba v 80. letech dvacátého století. I dříve se však vyskytli křesťané, kteří se nebáli vrhnout do proudu populární hudby, ať už šlo o jazz, folk, blues, či rock'n'roll. Křesťanský metal má tak své předchůdce v klasickém rockovém žánru, například v podobě kapel jako *Petra*, *Resurrection Band*, *Jerusalem* atp.

Co se týče hudebního projevu, nevykazuje křesťanský metal oproti „sekulárnímu“ výraznějších změn. Dříve se křesťanské kapely často titulovaly jako „white metal“ – bílý metal. V opozici oproti temnému, sekulárnímu nebo přímo ďábelskému metalu.¹ Dnes už se tohoto pojmenování často nevyužívá. V současnosti najdeme křesťanské interprety snad ve všech metalových subžánrech,² od těch melodických až po extrémní formy. To, čím se odlišují, bývají spíše texty skladeb. Někdy i grafická zpracování obalů alb, plakátů, triček atp. Křesťanští interpreti místy obohacují své vystoupení o krátkou modlitbu, kázání, osobní zkušenost s Bohem či házení malých biblí do řad fanoušků.

Počáteční problémy

Spojení křesťanství a metalové hudby bývá i v současnosti chápáno jako kontroverzní či zcela protichůdné. Sekulární metalová hudba dostává možná příliš rychle nálepku něčeho temného, satanského, divokého, zvrhlého a nebezpečného. Metal dosáhl v tradiční západní společnosti 80. let velmi kontroverzní pověsti.³

V počátcích tohoto žánru opravdu najdeme snahu navodit zděšení. Tímto směrem se vydala např. legendární britská kapela *Black Sabbath*.⁴ Poblíž jejich zkušebny se nacházel biograf, ve kterém byly promítány hororové filmy. Členy kapely zaujalo, že si lidé kupují lístky na fil-

my, při kterých dostávají strach.⁵ „Hudba *Black Sabbath* měla být rock'n'rollovou verzí hororových filmů.“⁶

V USA prosazovaly různé církevní denominace názor, že rocková hudba je od ďábla. Církev pořádala hromadná setkání, při kterých se veřejně spalovaly rockové gramodesky, kazety, trika, plakáty a všelicos, co bylo s rockovou hudbou spojeno. Celá situace vygradovala roku 1985 rozsáhlou útočnou kampaní, do které se zapojily i rodičovské společnosti a někteří kazatelé.⁷ Mladí křesťané, kteří nebyli ochotni s metalem skoncovat, byli vyháněni z domovských sborů a někdy i z vlastních domovů.

Metal byl od počátku kritizován za to, že kazí mládež, propaguje pokřivené morální hodnoty, násilí, sexuální promiskuitu, drogy a okultní praktiky. Konzervativní křesťané různých stran rychle nacházeli společného nepřítele.

Situace křesťanů, kteří v takové atmosféře chtěli hrát metal, byla značně obtížná. Pro sekulární metalovou veřejnost šlo o velice podezřelou aktivitu. Nejiné byly reakce ze strany většinové křesťanské společnosti. Pro tuto pozici „obklíčení ze všech stran“ rází finský religionista Marcus Moberg termín „dvojí kontroverze“.

Rozdílné přijetí

V zemích severní Ameriky trvalo přibližně 20 let, než útoky ze strany křesťanstva na metalové křesťany ustaly. Velký podíl na tom měl pastor Bob Beeman, o kterém bude ještě zmínka níže.

Výrazně odlišná situace z hlediska přijetí metalové hudby mezi křesťany byla ve Skandinávii. Finská religionistka Henna Jousmäkiová píše, že popularita metalu se ve Finsku od jeho vzniku zvýšila natolik, že dnes tvoří podstatný aspekt finské kultury a „finskosti“. „Jedním z faktorů, které přispěly k jednodušší inkulturaci křesťanské metalové hudby ve

skandinávských zemích, může být právě tento postřeh. Je velmi pravděpodobné, že díky tomu nedocházelo k vyhošťování mladých křesťanských metalistů z křesťanských společenství.

Křesťansko-metalové akce všeho typu bývají ve Skandinávii dobře přijímané. Informační zpravodajský web iDNES.cz publikoval dne 16. 9. 2008 článek: V kostelích bouří kytary, heavy-metalové mše lákají davy.⁹ V článku se píše o metalových bohoslužbách, které se konají v kostele luterského sboru ve finském městě Mäntsälä. „Tuto fascinaci lze snad vysvětlit temperamentem Finů. Finové jsou známí svou zdrženlivostí, vážností a poctivostí. Takže se v této společnosti dobře uchycuje heavy metal, protože jde o přímou, poněkud temnou a upřímnou hudbu,“ vysvětluje farář Mikko Saari, který stál u zrodu projektu heavymetalových mší.

Když se křesťanský metal objevil, vzniklo kolem něj více spolků, které postupně nabyly denominačního charakteru. Lze snad mluvit o malých metalových církvích. Tento jev je typický hlavně pro USA. Ve Skandinávii, která křesťanský metal přijímala o poznání lépe, k němu takovému nedošlo. Kapely a skupiny sympatizantů jsou ve Skandinávii přijímány do náruče velkých tradičních církví.

Interpreti křesťanského metalu

Křesťanský metal hrají většinou lidé, které by bylo možné obecně zařadit mezi protestanty evangelikálního typu. Menší počet kapel se identifikuje s katolickým (*Dödfödd, Toreva, Eightball Cholos, Fratello Metallo...*) a pravoslavným křesťanstvím (*Holy Blood, Crimson Moonlight, Γνώφος, Batushka...*).¹⁰

Na čestném místě je třeba uvést kapelu Stryper. Jde o jednu z nejstarších křesťansko-metalových kapel vůbec. Kapela vznikla kolem roku 1983 v Orange County v Kalifornii. Kapela jezdila často na turné s úspěšnými sekulárními skupinami a proslavila se tím, že její členové házeli do publika malé misijní bible.¹¹ Stryper jsou výrazní svým vizuálním stylem. Používají pruhy žluté a černé barvy, díky čemuž si vysloužili přezdívku „křesťanské vosy.“ Název skupiny Stryper je odvozen z anglického znění verše biblické knihy Izajáš: „... jeho jizvami jsme uzdraveni“ („... and with his stripes we are healed“, Iz 53,5).

Spolu s dalšími kapelami jako *Barren Cross*, *Leviticus*, *Whitecross*, *Messiah Prophet* atp. vstoupili na scénu v tehdejšímu muzikantském stylu. Po zvukové stránce dobře zapadli mezi běžné sekulární metalové kapely. To také mnohdy překvapovalo festivalové fanoušky, kteří byli díky tomu ochotni přehodnotit své předsudky. Hlavní snahou těchto prvotních kapel bylo co nejčitelněji rozšiřovat křesťanskou zvěst k sekulární metalové komunitě.¹²

Interpretů, kteří by stáli za zmínku, je jistě víc, než bychom zde mohli uvést. Co snad poslouží k doplnění obrazu o současné scéně, je schopnost obsadit opravdu všechny metalové subžánry. A to i „black metal“, což je subžánr, který se nejvíce hlásí k satanismu, antagonismu a lze ho pokládat za žánr od počátku postavený proti křesťanství či proti hodnotám, které bývají považovány za křesťanské. Křesťané, kteří hrají v tomto hudebním stylu, používají jako název žánru termín „un-black metal“, aby dali najevo svou názorovou odlišnost. Nicméně hudební forma je stejná. Právě sem patří např. ikonické pomalování obličejů, tzv. „corpse paint“, které má navodit vzezření mrtvol.

Od doby, kdy se křesťanský metal objevil na veřejnosti, se změnila podoba, ve které kapely vystupovaly na živo. U některých křesťanských kapel není snadné na první pohled zjistit, že jde o skupinu tvořenou křesťany. Mnohdy fanoušek až jakoby mimochodem zjistí, že texty jeho oblíbené kapely vlastně mohou obsahovat

Demonstrace Rodičovského centra hudebních zdrojů (PMRC).

vat něco z křesťanského pohledu na svět atp. Dnešní křesťanská metalová scéna už totiž není svírána tak silnou „dvojí kontroverzí“, jako tomu bylo dříve.

Současné kulturní nastavení západního světa ponechalo tyto interprety takřka bez povšimnutí. Rozvolnění nepsaných pravidel pro vyjadřování, oblékání, rétoriku či hudební styl se odrazilo také v soudobé scéně sledovaného fenoménu. I v prostředí sekulárního metalu se dnes objevuje méně a méně typických „metalistů“. Míjíme zde typické identifikační prvky, jako jsou vojenské boty, kožené kalhoty, džínové bundy s nášivkami kapel, dlouhé rozpuštěné vlasy, řetězy atp. S rozvolněním poměrů a zvyklostí postupně opadáva potřeba se proti nim vymezovat.

Výjimky tvoří někteří křesťanští duchovní, kteří sami účinkují v metalových kapelách. V tomto ohledu je jedním z nejzajímavějších příkladů italský mnich z řádu kapucínů, otec Cesare Bonizzi, který stojí za metalovým projektem *Fratello Metallo* – Bratr metal. Bonizzi vystupuje s kapelou v tradičním hnědém mnišském oblečení.

Celá řada současných metalových interpretů je vizuálně nevyhraněná. Nejinak je tomu ve sféře křesťanského metalu. Křesťanským interpretům to umožňuje lépe zapadnout mezi ostatní interprety, např. když hrají na stejném festivalu.

Křesťanské komunity v metalu

Fenomén křesťanského metalu dosáhl v několika případech profilu komunity, sboru či autonomní denominace. Je však důležité zmínit, že se křesťanský metal nejvíce ujal v prostředí evangelikálního protestantismu.¹³ Asi nejvýznamnější komunitou je hnutí Svatyně (The Sanctuary).

Skupiny jako *Stryper*, *Barren Cross* se snažily obhájit a očistit svou vášeň pro metalovou hudbu. Jejich snahy o dialog se většinou setkaly s neúspěchem. Proto roku 1985 vzniklo v Kalifornii ve městě Torrance první křesťanské společenství pro metalisty Svatyně, „rock’n’rollové útočiště pro evangelikály, kteří jsou nějakým způsobem zapojeni do rockové hudební scény... a cítí se nepochopeni v konvenčních konzervativních evangelikálních kruzích.“¹⁴

Za celým tímto hnutím stojí pastor Bob Beeman. Dráhu kazatele začal v pentekostální církvi Shromáždění Boží ve městě Whittier v Kalifornii. Roku 1984 navštívila Beemana skupina lidí, kteří se připojili k turné kapely *Stryper*.¹⁵ Beeman poslouchal jejich příběhy a rozhodl se vytvořit pro ně specializovanou službu – Svatyni. Toto hnutí rychle nabylo kongregačního rázu. Pastor Bob Beeman byl velmi výrazný mladý kazatel a svým vzhledem plně reprezentoval rockovou módní vlnu. Hnutí vítalo s otevřenou náručí zejména mladé lidi, kteří se ve svých domovských sborech cítili odmítnuti a opuštěni. Hnutí užívalo při bohoslužbách metalové hudby. Vesměs šlo o společenství mladých lidí – dnes má Svatyně v Americe a Západní Evropě 36 kongregací, ve kterých jsou zastoupeny všechny generace.¹⁶

Pastor Bob má také svůj kanál na YouTube, který je velice populární. Název příspěvkové sekvence zní *Pastor Bob DAILY*. V jednotlivých příspěvcích *Beeman* rozebírá různá témata, která souvisejí s křesťanským metalem. Často je celé video reakcí, odpovědí na otázku, kterou

Poznámky

- 1 MOBERG, Marcus. *Christian Metal: history, ideology, scene*. London, New York: Bloomsbury. Bloomsbury studies in religion and popular music, 2015. Str. 34.
- 2 Metalová hudba se člení na velké množství subžánrů. Obecně se dá mluvit o žánrech, ve kterých se zpívá čistým melodickým hlasem a o žánrech tzv. extrémních, kde se praktikují zpěvové techniky jako growl či screamo. Některé subžánry se blíží k muzikálové hudbě, další zapojují tradiční folkové nástroje a jiné si dávají záležet na tom, aby hudba neměla žádnou postřehnutelnou melodii (subžánr grindcore).
- 3 Viz KORÁL Petr. Téměř zbytečné obavy ze satanovy hudby, *Dingir* 1 (3), 1998.
- 4 Britská kapela, kterou mnozí hudební znalci považují za jednu z těch, které položily základ metalové hudbě. Vznikla roku 1968 v britském Birminghamu.
- 5 Viz KORÁL. Téměř zbytečné obavy...
- 6 TURNER, Steve. *Touha po nebi, rock n' roll a hledání spásy*. Praha: Návrat domů, 1997. Str. 80.
- 7 PMRC (Parent Music Resource Center) a PTA (Parent-Teacher association). PMRC byla komise zřízená roku 1985 v USA s cílem umožnit rodičům dostatečnou kontrolu nad tím, co jejich děti poslouchají, a s cílem zamezit šíření morálně nevhodné hudby.

Vytvořila seznam „špinavé patnáctky“ (filthy fifteen), což byl soupis nevhodných interpretů (např. AC/DC, Judas Priest, Black Sabbath, Def Leppard, Venom, Cindy Lauper, Prince). – Společnost PTA je organizace sestávající z rodičů a učitelů, která se snaží o větší zapojení rodičů do školské činnosti. Viz MOBERG. *Christian Metal...* Str. 17.

- 8 JOUSMÄKI, Henna. Dialogicality and Spiritual Quest in Christian Metal Lyrics, *The Journal of Religion and Popular Culture*, University of Jyväskylä, Summer 2013.
- 9 Článek o metalu na iDnes [online]: http://kultura.zpravy.idnes.cz/v-kostelich-bouri-kytary-heavy-metalove-mse-lakaji-davy-piz-/hudba.aspx?c=A080916_130849_hudba_kot.
- 10 MOBERG. *Christian Metal...* Str. 83.
- 11 Tamtéž. Str. 35.
- 12 Tamtéž. Str. 36.
- 13 Tamtéž. Str. 95.
- 14 Tamtéž. Str. 35.
- 15 Článek o Beemanově hnutí a jeho počátcích: <https://www.christianitytoday.com/ct/1992/february-10/church-in-action-big-band-fan-turns-missionary-to-metal.html>.
- 16 MOBERG. *Christian Metal...* Str. 36.

nějaký uživatel napsal do komentáře k předchozím videím. *Beemanův* vzhled, klidný hluboký hlas a charismatické působení dává videím signifikantní nádech upřímnosti a působí velmi autenticky. Kromě základních teologických otázek se *Beeman* vyjadřuje také k různým jevům uvnitř sekulárního i křesťanského metalu. Služba byla spuštěna roku 2007 a dnes má přes 10 tisíc stálých odběratelů a přes 2 miliony zhlédnutí. Funkcí *Beemanova* kanálu je podat snadno přístupnou a stručnou formou odpovědi či různá upřesnění na všechny otázky, které uživatele zajímají. Některá videa odpovídají na ryze osobní otázky, zkušenosti či životní postoj pastora Boba.¹⁷

Další americkou komunitou je První heavymetalová církev Kristova (The First Heavy Metal Church of Christ, FHMCC).¹⁸ Jde o mladé křesťanské autonomní hnutí, které vzniklo roku 2011 ve městě Dayton ve státě Ohio. Hnutí FHMCC se prezentuje jako společenství otevřené pro prostitutky, drogově závislé, motorkáře, gangstery, metalisty a zločince. Hnutí vede mladý pastor Brian Smith spolu se svou manželkou Rachel a dalšími dvěma kolegy. Jsou v něm zastoupeny všechny generace. Typově jde opět o evangelikální křesťanství a nezávislý sbor. FHMCC pracuje s metalem jinak než hnutí Svatyně. Brian Smith vysvětluje: „Heavy Metal“ v našem názvu má hned dva významy. Předně, a hlavně to znamená „Boží zbroj“¹⁹ a druhotně pak vášeň k metalové hudbě... která zatím není užívána při bohoslužbách, ale je pevnou součástí

Pastor Bob.

společenství. FHMCC pořádá křesťanské metalové koncerty, prodávají se nahrávky, trika, informuje se o novinkách z metalového světa.²⁰

Co se týče otevřenosti vůči okolnímu světu, není mezi hnutím Svatyně a FHMCC velký rozdíl. Přestože se Svatyně pre-

zentuje jako církev pro metalisty a rockery, přijímá kohokoli, kdo má zájem. Podobných církví funguje po světě ještě několik desítek. Většina z nich je z Jižní Ameriky, další pak z USA, Velké Británie, Dánska, Nizozemska, Švýcarska atp. Většina z takových společenství patří typově k evangelikálnímu či pentekostálnímu křesťanství. Obecně jde však o marginální jev uvnitř křesťanstva.²¹

Metalové křesťanské komunity tak prezentují specializovaný typ sboru, jehož hlavním důrazem je misie a poskytnutí společenství pro podobně orientované lidi. Ve většině případů jsou takové komunity denominačně autonomní, nezávislé a financují se samy. Členy komunit se většinou stávají mladší lidé ze středních a nižších sociálních vrstev, nicméně stále zůstává prostor pro starší generace, které se také v podobných společenstvích vyskytují a tvoří viditelnou skupinu.

Komunity se navenek prezentují jako samostatné sbory a nijak se netají svou vášní k metalové hudbě. Webové stránky a přidružené blogy obsahují většinou nějaký souhrn nejběžnějších otázek a odpovědí typu „jak to, že křesťan může poslouchat metal...“ Lze tedy obecně konstatovat, že se podobná společenství nebojí veřejnosti, a snaží se vstupovat do dialogu s jinými křesťany i sekulárními konverzačními partnery.

Křesťanské metalové denominace, sbory či menší skupiny mezi sebou komunikují přátelsky a spolupořádají různé typy akcí, od koncertů až po rozdávání jídla bezdomovcům.²² Hnutí FHMCC podpořilo nadšeného pastora, který posléze založil podobný sbor s názvem „Okraj nebe“ v Ohio.²³

Interakce mezi podobnými hnutími se děje na mezinárodní úrovni. Sami jednotliví metalisté vykazují velkou informovanost o dění a ochotu se podobných akcí účastnit. Cestují kvůli tomu často i přes několik zemí.²⁴

Duchovní cíle

Všechny kapely raného křesťanského metalu si vzaly za úkol provádět misii. Můžeme tak zcela po právu nahlížet křesťanský metal jako velice specifický nástroj křesťanské misie, což je jeden základních důrazů evangelikalismu. Naprostá většina křesťanských metalových interpretů a komunit byla formována evangelikálním křesťanstvím, z čehož vyplývá důraz na misii, případně na „obrácení“ a posvěcení života.²⁵

Tento jasně vymezený účel byl však silnější spíše v prvních dekádách než v posledních letech. Pro moderní křesťanské metalové kapely už neplatí, že by hudbu provozovaly pouze za účelem misie.²⁶ V kontextu evangelikální teologie se křesťanský metal blíží nejvíce tzv. post-konzervativní evangelikální teologii. Tento zatím asi poslední proud evangelikální teologie se snaží najít střední cestu mezi liberalismem a konzervatismem. Cení si konstruktivní evangelikální angažovanosti a dialogu s postmoderní kulturou a filozofií.

Všechny zmíněné komunity se snaží vytvořit alternativní křesťanská společenství, poskytnout prostor pro zájmové skupiny lidí. Vůči větším křesťanským tradicím nemívají odpor ani se nesnaží církvím přetahovat členy. Vždyť jsou v některých případech takové komunity dokonce integrované uvnitř větších tradičně etablovaných církví (Skandinávie). Jde jim o vytvoření křesťanského prostředí, ve kterém se mohou metalisté cítit přijímání a kde mohou zahrnout do svého spirituálního života také svůj oblíbený metalový žánr, který je zapojen do služeb Božích. Jsou si vědomi možného nepochopení a bývají pohotoví k vysvětlování a obhajování svých záměrů. K prezentaci křesťanského metalu proto neodmyslitelně patří apologie.

Johannes Jonsson, který značně ovlivňuje ideologii scény prostřednictvím svého blogu „The Metal for Jesus Page“, napsal: „Křesťanský metal je velice silným nástrojem pro šíření evangelia. Nejkrásnější na tomto nástroji je to, že jím můžeme oslovit lidi, které bychom jinak oslovit nemohli. ... Křesťanský metal je silný nástroj a nastal čas ho použít...“²⁷

Mgr. Filip Boháč (*1992) je farářem Českobratrské církve evangelické v Opatově. Vystudoval Evangelickou teologickou fakultu UK, kde obhájil diplomovou práci na téma křesťanského metalu a misie.

- 17 Youtube kanál Pastora Boba – Pastor Bob Daily: <https://www.youtube.com/user/PastorBobBeeman>.
- 18 Hlavní stránka hnutí: <https://www.heavymetalchurch.com>.
- 19 Jedná se o „těžký kov“ boží zbroje (podle biblického listu Efezským 6,10–20, což je zároveň základní biblický text pro vnitřní charakter a sebeidentifikaci společenství).
- 20 Osobní emailová konverzace mezi mnou a pastorem B. Smithem.
- 21 MOBERG. *Christian Metal...* Str. 95–99.
- 22 Hnutí Svatyně pořádá happening, při kterém připravují jídlo a možnost popovídání pro bezdomovce v Nashville v Tennessee. Více: <https://sanctuaryinternational.com/homeless-refuge/>.
- 23 Facebookový profil komunity Heaven's Edge: <https://www.facebook.com/HeavensEdgeMetalChurch>.
- 24 MOBERG. *Christian Metal...* Str. 112–113.
- 25 Tamtéž. Str. 26–31.
- 26 Tamtéž. Str. 137–143.
- 27 *Web The Metal for Jesus Page* [online]: <http://www.metalforjesus.org/greattool.html>

DINGIR 2020 23. ročník

Úvodníky

J. Sušer, *Od ucha k uchu*, č. 2, s. 37; **I. O. Štampach**, *Tentokrát tři aktuální témata*, č. 4, s. 109; **Z. Vojtíšek**, *Ekonomie náboženství, ekonomika a náboženství*, č. 1, s. 1; *Tibet není jen buddhismus*, č. 3, s. 73.

RECENZOVANÉ TEXTY v hlavních rubrikách

M. Halbich, *Antropologie náboženství*, č. 1, s. 5–7; **K. Hlaváčová**, *Qanon – hnuf amerických evangelikálů?*, č. 4, s. 110–113; **P. Hošek**, *Tolkienovy příběhy jako zjevení*, č. 2, s. 38–41; **M. Senft**, *Na prahu snu a reality*, č. 3, s. 76–78.

Z domova

M. Mrázek, **Z. Vojtíšek**, *Neregistrovaní*, č. 2, s. 43–46; **M. Senft**, **J. Motl**, *Církev v době pandemie*, č. 4, s. 122–124; **J. Schlichtsová**, *Předpověď nikdy nezklame všechny*, č. 4, s. 120–122; **I. O. Štampach**, *Otázky vyznání ve sčítání lidu*, č. 3, s. 78–80.

Zahraničí

L. Obuchová, *Wu-chan v kontaktu s bohy a předky*, č. 4, s. 114–116.

Téma

P. Bargár, *Ži dlho a prosperuj!*, č. 1, s. 16–18; **H. Bečka**, *Vánoce, které neexistují*, č. 1, s. 22–23; **L. Bělka**, *Šambhala v českém prostředí*, č. 3, s. 88–90; **H. Dyndová**, *Náboženství a ekonomika v dialogu*, č. 1, s. 10–13; **M. Hanker**, **P. Jandáček**, *Fascinace Tibetem ve spiritualitě Čechů*, č. 3, s. 83–86; **S. Hořinka**, *Co ucho neslyšelo...*, č. 2, s. 47–49; **P. Jandáček**, *Bön před buddhismem*, č. 3, s. 95–97; **Š. Kabeš**, *Hudba pro vábení džinů*, č. 2, s. 50–53; **Z. M. Kostičová**, *Z tundry do deštného pralesa*, č. 4, s. 125–127; **V. Křivanec**, *Myšlením k úspěchu*, č. 1, s. 19–21; **P. Minárik**, *Náboženství pohledem ekonomie*, č. 1, s. 8–10; **L. Nosek**, *Za spravedlivou společnost*, č. 1, s. 13–16; **Z. Vojtíšek**, *Rabten Čhōdarling*, č. 3, s. 91–92; **L. Obuchová**, *Evangelizace čínskou písní*, č. 2, s. 56–59; **V. Peltan**, *Můj Buddha je punkáč*, č. 2, s. 65–68; **R. Polohová**, *Zpěv chasidských mužů a žen*, č. 2, s. 54–55; **M. Vrzal**, *Okultní obrat v black metalu*, č. 2, s. 59–62;

I. O. Štampach, *Čeští katolíci a jejich majetek*, č. 1, s. 24–26.

NERECENZOVANÉ TEXTY v hlavních rubrikách

J. Blahůšek, *Psychedelika mezi vědou a vírou*, č. 4, s. 130–133; **L. Bujna**, *Od liturgické obnovy k reformám*, č. 3, s. 81–82; **R. Galovič**, *Psychedelické zrkadlenie*, č. 4, s. 133–134; **O. Havelka**, *Západosahelský kult*, č. 2, s. 42–43; *Sádhuové a marihuana*, č. 4, s. 118–119; **Z. M. Kostičová**, *Holismus jako filosofie a náboženství*, č. 1, s. 2–5; **J. A. Kozák**, *Fenomén psychonautů*, č. 4, s. 135–137; **Z. Marjanko**, *Nejistota v pojetí islámu*, č. 3, s. 74–75; **M. Puchovský**, *Pohanská hudba jako halušky*, č. 2, s. 62–64; **J. Schlichtsová**, *Neziskovky pro Tibet*, č. 3, s. 86–88; **M. Valchář**, *Mechanismy působení psychedelik*, č. 4, s. 128–129; **J. Veselý**, *Stav prvotní dokonalosti*, č. 3, s. 92–95; **D. Weissmanová**, *Židovské obce v pandemii*, č. 4, s. 117–118.

Rozhovory

P. Hošek, *Ekonomie jako duchovní disciplína* (s Tomášem Sedláčkem), č. 1, s. 26–27; **J. Schlichtsová**, *To poslední, co si Čína nepodmanila* (se Zuzanou Ondomšiovou), č. 3, s. 98–99; **V. Tutr**, *Napsat liturgickou hudbu není jednoduché* (s Ondřejem Škochem), č. 2, s. 68–69; **Z. Vojtíšek**, *I smrt je projevem života!* (s Igorem Chaunem), č. 4, s. 138–139.

Recenze

P. Minárik, *Ekonomie náboženství a náboženství v postkomunistické Evropě*, Brno: Masarykova univerzita, 2018 (**M. Klapetek**, č. 1, s. 31–32); **R. A. Chesnut**, *Competitive Spirits. Latin America's New Religious Economy*, Oxford University Press, 2003 (**T. Halasová**, č. 1, s. 32–34); **K. J. Barnes**, *Redeeming Capitalism*, Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company, 2018 (**P. Bargár**, č. 1, s. 34–35); **R. E. Purser**, *McMindfulness: How Mindfulness Became the New Capitalist Spirituality*, New York: Repeater Books, 2019 (**H. Dyndová**, č. 1, s. 35–36); **V. Kiseljov**, *Mysteria vepsaná ve tvářích*, Beroun: Machart, 2019 (**J. Sušer**, č. 2, s. 70); **P. Hošek**, *Sloužím tajnému ohni*, Brno, CDK, 2020 (**M. Hájek**, č. 2, s. 70–71); **S. Kaissen**, *Podstata vaření očima zenového mistra*, Ostrava: Nakladatelství Buddhovo sezení, 2019 (**M. Dojčár**, č. 2, s. 71–72); **P. Čhödrön**, *Když není úniku: umění mi-*

lovat sebe a tento svět, Praha: Grada (Alferia), 2020 (**I. O. Štampach**, č. 3, s. 104–105); **Z. R. Nešpor**, *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu, Náboženství Dioskúrů*, Praha: Karolinum, 2020 (**M. Dojčár**, č. 3, s. 105–106); **M. Čejka**, *Korán, meč a volební urna*, Praha: Academia, 2020 (**J. Sušer**, č. 3, s. 106); **A. H. Maslow**, *Náboženství, hodnoty a vrcholné zážitky*, Brno: Nadační fond Holar, 2017 (**V. Křivanec**, č. 4, s. 140); **D. Rudhyar**, *Rania – Příběh zasněžení*, Praha: Malvern, 2020 (**M. Lukášková**, č. 4, s. 140–142); *Corpus Christi – Bože Cílo*, režie: J. Komasa, Polsko, 2019 (**M. Ořešník**, č. 4, s. 142–143); **J. Potoček**, *Mýtus evoluce: Co je základem našeho života: evoluce, nebo stvoření?* Mělník: Juda, 2020 (**D. Rejman**, č. 4, s. 143–144).

Události

T. Novotný, *Izraelem hýbe další kauza z prostředí ultraortodoxních Židů*, č. 1, s. 28–29; **Z. Vojtíšek**, *Křesťané vietnamského původu jsou v misii v Česku úspěšní*, č. 1, s. 28.

Reflexe

D. Bártová, *Bohoslužba pro zvířata* (k tématu Dingiru 4/2018 *Náboženství a zvířata*), č. 1, s. 30–31; **J. R. Dřízal**, *Jonathan Harvey a hledání ducha hudby* (k tématu Dingiru 2/2020 *Současná hudba a náboženství*), č. 3, s. 102–104; **P. Wagner**, *Záblesky světla*, č. 3, s. 100–101 (k tématu Dingiru 2/2020 *Současná hudba a náboženství*).

Esej

M. Krcha, *Religionistika jako náboženství*, č. 3, s. 107–108.

Čtení

M. C. Putna, *Duchovní portrét v rámu české kultury 20. století* (č. 3, s. 87); *Jsem guruem bohatých* (Z rozhovoru s **Bhagvánem Šrí Radžníšem – Osho**, č. 1, 3. strana obálky); **Kjabdže Čatral Sangje Dordže**, *Rada pro praktikující* (č. 3, 3. strana obálky); **S. Grof**, *Dobrodružství objevování. Zázitek kosmického vědomí* (č. 4, 3. strana obálky).

Rejstřík připravila Andrea Hudáková.

PŘÍSPĚVEK K DĚJINÁM ZVÍŘAT V LIDSKÉ MYSLI

Jan Lukavec, *Imaginární zoologie*, Praha: Pulchra 2019, 288 s.

Dlouhodobá diskuse o ekologických tématech, která jako by ustala zastíněna otázkami mikrobiologie a epidemiologie, pokračuje samozřejmě s neztenčenou intenzitou dále, a tak otázka po tom, čím je pro náš druh vlastně naše bezprostřední okolí – kým jsou pro nás naši spoluobytelé této zdánlivě modré, zblízka však ještě stále celkem zelené planety – ve skutečnosti, může přinést velice zajímavé odpovědi. To, jakým způsobem vnímáme své postavení v potravním řetězci a jak se vztahujeme k ostatní fauně, je součástí našeho kulturního vyprávění. Vyprávění, které se v čase proměňuje, a to někdy překvapivým způsobem.

Sympatický průřez těmito vyprávěními, tedy vlastně dějinami pojetí zvířat v lidské kultuře, představil v péči nakladatelství Pulchra publicista a kulturolog Jan Lukavec, autor knih *Zneklidňující svět zrcadel* (2010), *Bytosti na pomezí* (2016) ad. V nové knize na téměř 260 stranách textu knihy sumarizuje přehlednou a čtivou formou způsoby proměn některých živočišných druhů v mytologiích, literatuře i vědeckých teoriích. Zpřístupňuje různé úrovně symbolismu, který je na tyto konkrétní druhy navázán (např. u lišky kombinace vychytralé mazanosti na jedné straně a rozvážené moudrosti na straně druhé), protože „úkol vcitovat se do zvířat osvobozuje lidskou představivost, ale také umožňuje návrat vytěsněných významů a archaických zkušeností“ (s. 12). Rovněž však autor ukazuje interdisciplinární přesah současného hovoru o zvířatech směrem k relativně novým akademickým oborům typu „ecocriticism“ či „animal studies“.

Mezi našimi souputníky, o nichž se zjména v knize dočteme, můžeme kromě shora uvedené lišky nalézt též mravence, netopýra, velrybu, naše „zrcadlo“ ve vyšších primátech, vlka či psa, medvěda, kočky, a samozřejmě také prase. V návaznosti na myšlenku německého kunsthistorika F. D. Klingendera si Lukavec všimá mentálního posunu v pojetí zvířete v lidských dějinách od posvátného posla nadlidských světů, totemového předka či

duchovního průvodce, přes lovnou a pronásledovanou ryze konzumní komoditu až ke vzoru všech druhů nadávek a ponižujících karikatur. Možnost podívat se na jednotlivé zahrnuté druhy v právě takto rozdílných perspektivách je dle mého soudu jedním ze zvláště zajímavých přínosů Lukavcovy na první pohled spíše kompilační práce. Jejím účelem totiž není jen sesbírat z různých zdrojů jednotlivé zmínky o tom kterém zvířeti, ale hlavně zábavnou i poučnou formou dovést postupně čtenáře k novému pohledu na otázku soužití člověka s ostatními živočišnými druhy.

Kulturologický záběr Lukavcovy knihy je poměrně široký a pro čtenáře Dingiru zajímavá religionistická témata jsou tedy jen relativně okrajovým prvkem celé práce – byla jim ovšem věnována i epizoda rozhlasového pořadu Hergot! (2. 2. 2020), kterou můžeme čtenáři též doporučit. Lukavec shrnuje nejen způsob, jakým se zvířata objevují v mytologii nebo náboženských systémech, upozorňuje také na pozorování některých přírodních vědců

(v českém prostředí např. Romana Figury), dle kterých se i u zvířat objevují modely chování, které by bylo možno interpretovat jako protonáboženské. Známé jsou například „pohřební rituály“ u strak či slonů, nebo specifické ritualizované činnosti šimpanzů (srov. s. 31 a dále).

Lukavec si také všimá, že přelom 20. a 21. století přinesl též návrat k určitým archaickým vzorcům vnímání zvířat v kultuře – v neošamanských tradicích se objevují zvířata opět v roli duchovních učitelů, moderně vnímáme i schopnost některých zvířat se zapojit do léčebných procedur (např. psi v kanisterapii, též koně, kočky...). Kulturologicky je též zajímavé srovnání našeho chování k zvířatům, které přijímáme jako domácí mazlíčky, v kontrastu k surovému vybíjení zvířat ve velkovýrobě na jatkách. Nad všemi těmito problémy a mnoha dalšími se čtenář může zamyslet nad Lukavcovou knihou.

Pokud se jedná o slabiny celé práce, je třeba uznat, že kniha působí kompilačně možná více, než snad bylo záměrem. Celé dlouhé pasáže (dokonce kapitoly) jsou, byť samozřejmě přiznané, opřeny třeba jen o jedinou knihu jednoho dalšího au-

tora, jsou de facto pouze převyprávěním, byť čtivým a tvůrčím. Absence bibliografického poznámkového aparátu, který by podle vydavatelů asi čtenáře spíše rušil, což může být u velké části textu pravda, pak ale vede ke zmatku, kdy už – nako-lik jsem byl s to sledovat – v některých pasážích není možné úplně snadno určit, komu patří ta která myšlenka, a často můžeme již jen hádat, je-li skutečně původním Lukavcovým přínosem, či je jen citována z díla (a ovšem z kterého?) někoho z autorů, o něž se výklad opírá.

Přiznávám, že jsem tím byl mnohdy pohnáván, jednak na sebe – že jsem snad z nepozornosti nedovedl udržet danou linii výkladu –, jednak na nakladatele, který by vcelku jednoduše mohl vydělit odkazy z textu, ale zachovat je zároveň pro zvědavého či roztěkaného čtenáře pro další orientaci v tématu. Přesto lze ale jednoznačně knihu doporučit jako podnětný příspěvek pro poznávání kulturní přítomnosti člověka v živé přírodě.

Jan Sušer

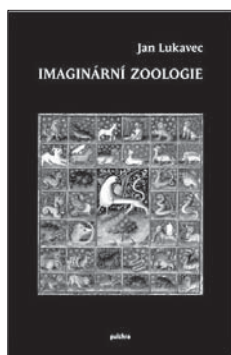
KULT ROHATÉHO DNES

Sebastián Jahič, *Satanismus v 21. století*, Martin (Slovensko): Sol Noctis 2020.

Již první setkání laskavého čtenáře s publikací o současném satanismu nebude příliš hřejivé. Z černých knižních desek na něj vystoupí mrazivě bílá grafika: satanistický kozel – kněz sloužící za úplňku černou mši. Okultní obálka nikoho nenechá na pochybách, jádro bude opravdu tvrdé...

Sebastián Jahič (*1991), slovenský autor „okultních esejí a bizarních erotických povídek“ (databazeknih.cz) se tématem radikálního satanismu zabýval v odborných statích publikovaných v slovensko-českém časopise *Eosphoros* zaměřeném na okultní vědy. Své články nyní přepracoval, doplnil a vtělil do námi recenzovaného svazku.

Po přehledovém úvodu o vývoji moderní oddanosti ďáblu ve 20. století čekají čtenáře čtyři kapitoly o současných formách radikálního satanismu. Jahič si ke své analýze vybral švédskou black metalovou kapelu Dissection, Řád devíti úhlů, Satanský chrám a organizaci Deathspell Omega. Dopodrobna rozebírá jejich ideová, nutně protikřesťanská stanoviska, která jsou zpravidla ukotvena v okult-

ním gnosticizmu, a zasvěcuje čtenáře do systému jejich uvažování. Svou studii doplňuje představením postavy ruské okultistky Marii de Naglowské (1883–1936), osobnosti pro moderní satanismus inspirativní, avšak pozapomenuté.

„Pokleslé“, komerční, popové formy flirtování se satanem Jahiž záměrně pominul jako neautentické, a tím určil charakter své publikace – a toto je slabina i přednost knihy. Jelikož přehled, kudy si satanismus razí cestičky do kultury a obecného života tu nenalezneme (a byl by čtenářsky jistě velmi zajímavý), ponurá kniha se obrací v zásadě pouze na dva okruhy čtenářů: výslovné zájemce o zasvěcení Satanovi a religionistické badatele zaměřené na tento fenomén.

Đablu, ať je vnímán jakkoli, není záhodno věnovat příliš prostoru a vážnosti, proto už jen konstatujeme, že ten, kdo pod černými deskami s vyobrazením rohatého hledá validní informace, bude vrchovatě uspokojen. ■

Martin Ořešník

UNIVERZÁLNÍ KRISTUS PRO NAŠI DOBU

Richard Rohr, *Univerzální Kristus: jak může zapomenutá skutečnost změnit všechno, co vidíme, v co doufáme, v co věříme*, Brno: Barrister & Principal 2020.

Donedávna jsme slýchali, že současnému člověku, možná už generaci našich rodičů a prarodičů, nic neříká Kristus víry. Prý je to neaktuální bájeslovný (nebo mýtopoetický) jazyk, kterým je tato postava vyjádřena. Představa Krista jako božské Plnosti přebývající v člověku Ježíši pochází z prostředí helenizovaného judaismu a mísí se do něj mýtické a mysterijní motivy tehdejšího světa.

Prý se musíme pečlivou prací s novozákonními texty propracovat k historickému Ježíši z Nazareta. Tam můžeme hledat inspiraci pro dnešní život. Byla to snaha dostat se od koncepcí k faktům. Touto cestou pak bylo formulováno několik „historických Ježíšů“ odpovídajících preferencím autorů, např. Ježíš – léčitel, Ježíš – zakladatel židovské komunity, Ježíš – prorok budoucího věku, Ježíš – osvoboditel nebo Ježíš – sociální reformátor.

Dnes víme, že čistě faktografického a v tomto smyslu historického Ježíše prostě nemáme k dispozici. Holá fakta se nenaskýtají. Záznamy o Ježíšových slovech a činech z evangelií a zbytku Nového zákona jsou vyznáním víry. Příběh je vyprávěn jako naplnění prorockých očeká-

vání, ale také jako historizace anticko-helenistické mytické a mysterijní látky. Každý záznam a každá rekonstrukce jeho postavy na základě novozákonních textů je výrazem nějakého osobního nebo skupinového přesvědčení.

Do této situace vstupuje americký františkán, autor četných knih o duchovním zrání a rozvoji, vydávaných i u nás, Richard Rohr (*1943). Názvem svého právě v jazykově čistém českém překladu Jany Ogrocké vydaného obsáhlého spisu (254 stran) přibližuje Ježíše Krista z opačné strany, než to činí zmíněná moderní skepse. Jde mu o Krista víry, ale i poznání a akce. Jde mu o to, jaká podněcující skutečnost se konkretizuje v příbězích Nového zákona. Předpokládá, že kristovský motiv je univerzální i v tom smyslu, že ho nalezneme v intuicích všemožných duchovních škol lidstva. Je tedy, jak Rohr zdůrazňuje, univerzální. Není vázán výlučně na osobu Ježíše z Nazareta.

Toto současnému člověku adresované pojetí univerzálního, či kosmického Krista svým způsobem vytušil francouzský jezuita, vzděláním zároveň paleontolog Pierre Teilhard de Chardin. Pro něj Kristus byl úběžníkem biologické a kulturní evoluce, bodem Omega, v němž je vše jedinečně samo sebou a zároveň vše se vším propojeno. Podobné úvahy najdeme u amerického trapisty Thomase Mertona a jeho následovníků, například u dalších katolických mnichů Bede Griffithse, Davida Steindl-Rasta, Bruno Barnharda, jakož i u současné americké episkopální autorky Cynthia Bourgeaultové. Něco z jejich myšlenek je k dispozici i v češtině.

Rohr navazuje na tradici křesťanské mystiky, jak to vyslovil ve své recenzi Rohrovy knihy na Christnetu katolický teolog Zdeněk Eminger: *Zdá se mi, že pro lidi, které zasáhla přímo do srdce, je to kniha přicházejícího věku, formující*

čtení a vůbec první setkání s teologickým myšlením a jazykem, které dávají smysl. Geniálně zvolený název okamžitě vybízí k otázce, kolik v ní asi bude, protože musí být, křesťanské mystiky.

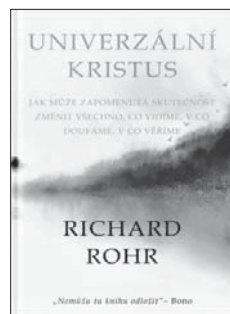
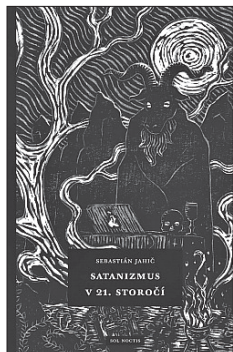
Univerzálně pojatý Kristus je přítomen, tedy jedná a promlouvá v člověku Ježíši, ale vtělení podle Rohra přesahuje tuto manifestaci. Žádný člověk není od Boha oddělen, leda že by sám oddělení od něj zvolil jako svůj životní úděl. Irský zpěvák ze skupiny U2 známý pod jménem Bono shrnuje v citaci umístěné na klopě přebalu Rohrovo pojetí tato: *Rohr vidí Krista všude a nejenom v lidech. Připomíná nám, že prvním vtělením Božím je samo stvoření světa a říká, že „Bůh miluje věci tím, že se jimi stává“. Už jen pro tuto větu – a je jich tam mnohem víc – nemůžu tu knihu odložit.*

Rohrovo pojetí bývá v rámci křesťanství charakterizováno jako alternativní ortodoxie. Sám se hlásí k panenteismu, který není v dějinách křesťanského duchovního života neznámý. Klasická teologie říká, že Bůh je přítomen celý na každém místě. Je přítomen svým poznáním a svou tvůrčí mocí, ale i svou bytostí. Je ve všem a vše je v Bohu. Není to jednoduchý panteismus, který říká Deus sive natura – Bůh neboli příroda. Bohatá rozmanitost jevů zůstává zachována, ale vše je ponořeno do božské Plnosti, kterou zmiňuje i Nový zákon (Pavlův list Kolosanům 1:19), do Přítomnosti, do Světla a Života.

Rohr píše: *Tento Bůh je jakýmsi způsobem Bytí samo, neboť podle Pavla „v něm žijeme, pohybujeme se, jsme“ jak říkají i někteří z vašich básníků: Vždyť jsme jeho děti“* (s. 66). Zde může navazovat na klasiku křesťanské ortodoxie, Tomáše Akvinského, podle nějž Bůh je *ipsum esse*, samotné bytí. Nikoli bytí, *esse* je sloveso. Bůh je podle něj čirý děj.

Knihy má dlouhý podtitul *Jak může zapomenutá skutečnost změnit všechno, co vidíme, v co doufáme, v co věříme*. Zřejmě se tím míní to, že křesťanství tak, jak je dnes obvykle tlumočeno, má prakticky Ježíše Krista přebývajícího na nebesích, k němuž se nakonec ve věčnosti přidruží vyvolený okruh těch, kdo se náležitým způsobem hlásí k Bibli a věrouce a praktikují rituály, které spojením s ním zaručují.

⇒ Dokončení recenze
v rámečku na další straně vlevo dole.

POROZUMĚT PODSTATĚ VĚCI

Odpověď autora knihy recenzentovi.

recenze: **Daniel Rejman, Připustit, že by to mohlo být jinak, Dingir 23 (4), 2020, str. 143–144.**

„Darwinova teorie byla pocitována jako revoluce, jako zničení všeho, co bylo dříve...“ L. Oken tvrdil, že svět vznikl „samoplozením Božím“, E. Haeckel zase, že „Bůh je plyný obratlovec“. Jiní mluvili o „vývoji prvků a o boji molekul o život“, další (S. Meunier, C. du Prel) „přenesli boj o život také mezi nebeská tělesa“. V tomto duchu popisuje Emanuel Rádl¹ náladu doby (opakovaně používá slovo „hnutí“) krátce po vydání Darwinovy knihy. Vyjádření v knize Mýtus evoluce, že „zpočátku mělo nadšení pro evoluci rysy až mystického hnutí“, není proto nijak přehnané. A tak je tomu i v jiných případech: „Pozitivisté ohlásili učení, že lidstvo bude spaseno jen ve jménu vědy..., materialisté prohlásili vědu za svůj obor“ – opět podle Rádla. Dřívější filozofický, resp. křesťanský rámec chápání světa byl odsunut ve prospěch nového pohledu na svět. Tak to beze změny slyšíme i dnes, jako např.: Darwin „zpochybnil všechno, čemu lidé věřili o lidské duši, o Bohu nebo smyslu života“² ... Prvním otřesem pro toto sebevědomí bylo objevení genetické informace a molekulárního základu

života sto let po Darwinovi. Reakcí byl vznik neodarwinistické syntézy (a pozdějších variant), předstírající, že to pro naturalistický výklad života neznamena žádný problém.

Pokračující výzkum o živé buňce ale dnes vyústil do situace, která pro něj představuje další problém. M. Behe k tomu v úvodu své poslední knihy³ říká: „Buňku jsme naprosto podcenili... Nacházíme stále další a další úrovně kódu, programů a kontrol, regulační sítě genů..., plně automatizovanou továrnu na úrovni nano-světa.“ Vznik těchto molekulárních struktur, „sofistikovaných nad lidskou představivost“, se zcela vymyká možností naturalistického vysvětlení. Porozumět podstatě tohoto stavu věci – informace k dispozici jsou – je v možnostech běžného čtenáře; je třeba jen opustit překonané názory učebnic. Strukturovanou podobou empiricky podloženého poznání je dnes teorie inteligentního plánu. Je založena na vědecké metodě, uznává ale zjištěné limity; vše ostatní, co přesahuje rámec vědy, spadá do oblasti metafyziky („ideologie“). Toto rozlišení je základem struktury knihy a Rejmanovy výhrady v tomto směru nemají žádné opodstatnění. Ideologických přístupů (vedle naturalismu, evolucionismu, teistické evoluce či biblicky chápaného stvoření) je ovšem mnohem víc a Rejman má pravdu, že „by to mohlo být i jinak“ – pokud bychom

ovšem zůstávali jen u akademického pojetí problému. Kniha Mýtus evoluce ale sleduje něco jiného: je psána z pozice křesťana, je určena pro naše současné post-křesťanské prostředí a její „binární“ osnova tomu vědomě odpovídá. Důraz na rozhodnutí mezi (ideologickými) postoji metafyzického naturalismu a biblického teismu je tak adekvátní duchovní a kulturní situaci, ve které žijeme. ■

Josef Potoček

Poznámky

- 1 Emanuel Rádl, *Dějiny biologických teorií novověku II*, Academia 2006, s. 153–169.
- 2 Ondřej Nezbeda, Cesta na začátek, *Respekt*, 7/2009 (článek ke 150. výročí vydání Darwinovy knihy).
- 3 Michael Behe, *A Mousetrap for Darwin*. M. J. Behe *Answers His Critics*, Discovery Institute Press 2020, s. 11–18.

Poznámka

Dopisem „Hra se slovy nestačí“ reagoval na recenzi ještě další čtenář, David Neumann. Jeho reakce je umístěna v internetové prezentaci (<https://www.dingir.cz>) tohoto čísla v rubrice dopisy.

⇒ *Dokončení recenze z předchozí strany.*

Rohr zde ani v jiných knihách nezamtluje drama lidského života, jak je vyjadřuje ve středu křesťanství Kristův kříž. Vyslovuje to mimo jiné takto: *Bůh ... zaujímá vaši stranu ve vnitřním dialogu sebeobviňování a sebeobhajoby. Bůh vás miluje skrze to, že vaše chyby proměňuje v milost a že vás neustále vrací k sobě samým ve velkorysejší podobě* (s. 85).

✠ NA PŘÍŠTĚ 2/2021

Není to tak dávno, kdy se život odehrával i mimo zdi domova a práci. Lidé vycházeli ven, aby spolu slavili a prožívali nejrůznější sváteční chvíle. V příštím čísle věnovanému

náboženství ve veřejném prostoru se zaměříme na tyto ritualizované aktivity s přihlédnutím k jejich významu pro člověka i společnost.

Podobné myšlenky vyjadřuje Rohr v český dopis vydáných spisech vycházejících vstříc sekulárním hledajícím a přemýšlivým lidem, tedy i nevěřícím tušícím možnost spirituality, ochotným vidět a cítit Tajemství leckdy lépe než mnozí náboženští lidé. Příkladem budiž Nesmrtelný diamant: hledání našeho pravého já (Vyšehrad, 2018). Podobně příběhy meditace a vnitřních zápasů s neúspěchem, strachem a obavami přináší kniha Nahá přítomnost: mystici to vidí jinak (Cesta, 2013).

Rohrovy knihy včetně poslední vydané jsou příspěvkem k diskusi o spiritualitě pro současného hledajícího člověka, který nenašel nebo ztratil kontakt s obvyklým náboženstvím. Je to duchovnost konkrétní, vycházející z domácí tradice a zároveň široce rozkročená. ■

Ivan Štampach

DINGIR

religionistický časopis
o současné náboženské scéně

24. ročník

Číslo 1/2021 vychází 16. března 2021.

Vydává DINGIR, s. r. o.,
Černokostelecká 36, 100 00 Praha 10
dingir@dingir.cz
<http://www.dingir.cz>

Šéfredaktor:

Doc. PhDr. Zdeněk Vojtíšek, Ph. D.

Redakční rada:

Mgr. Pavol Bargár, M. St., Th. D.,
Mgr. Helena Dyndová,
Prof. Pavel Hošek, Ph. D.,
Mgr. Andrea Hudáková, Th. D.,
Mgr. Martin Ořešník,
Mgr. Miloš Mrázek, Th. D.,
Mgr. Jitka Schlichtsová,
Mgr. Jan Sušer,
Doc. ThDr. Ivan O. Štampach,
Ing. Mgr. Vojtěch Tutr,
Mgr. Aleš Weiss.

Grafický návrh:
Richard Bobůrka.

Tisk:

tiskárna Nakladatelství Karolinum.

Cena: 49,- Kč

Objednávky a urgency:

SEND – Předplatné s. r. o.

Ve Žlábku 1800/77, 193 00 Praha 9
tel: 225 985 225.

e-mail: administrace@send.cz

<http://www.send.cz>

Registrace:

MK ČR 7943 z 30. 3. 1998.

ISSN: 1212-1371

„BUDE TO AKO V ČECHÁCH...“

Zdeněk R. Nešpor

V příloze knihy Zdeňka R. Nešpora Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu jsou zachyceny výroky církevních představitelů, nashromážděné během přípravy knihy. Vybíráme několik z těch, které patří představitelům slovenských církví.

V spoločnosti sa strácajú kresťanské hodnoty, rodina, vidiek. Do budúcnosti to bude ako v Čechách: viac veriacich intelektuálov ako tradičných veriacich. • My sme tradičná kresťanská spoločnosť. • Cirkev naša, ale aj cirkvi ostatné, ktoré sú registrované, majú pomerne širokú možnosť pôsobnosti. • Som tu tridsať rokov a za 30 rokov som bol snáď aspoň sto päťdesiatkrát prijatý prezidentom, premiérom. K tomu všetkému to novoročné a vianočné divadlo... Je pravda, že to je vždy formálna záležitosť, ale táto skutočnosť je tu v bežnej praxi. • Postavenie cirkvi v spoločnosti je dané historicky. • Katolíci majú výsadné postavenie. • Nemyslím si, že katolícka cirkev má na základe legislatívy privilegované postavenie. Ona má jednoducho preto privilegované postavenie tu tá katolícka cirkev, že je najpočetnejšia. • Vzťah štát a cirkev je jasne definovaný vzájomnou zmluvou. Sú to nejaké dejinne vydané pozície katolíckej cirkvi, ktoré boli vložené do tej základnej zmluvy, a tým pádom sú akoby nespochybniteľné. Ale v okamihu, keď by to bolo možné vypovedať, tak som si istý, že naša politická moc by to vypovedala. • Celkom tí jednotliví politici sledujú primárne svoj osobný záujem, ten politický. To znamená, že keď niečo vynáša politické body a je tá väčšina jeho voličov veriacich, tak samozrejme podporujú cirkev. • My sme niečo ako neregistrovaná cirkev. Lenže pojem neregistrovaná cirkev neexistuje. ... Niekoľko desiatok cirkví funguje ako občianske združenia. Všetci sme dostali napomenutie, upozornenie, že sa dopúšťame činnosti v rozpore so zákonom, pretože v tom zákone je, že ... občianske združenie nesmie vykonávať prácu, ktorá náleží stranám a cirkvám. Ja si myslím, že toto je úplne poburujúce. Ďalší krok podľa právnika je rozpustenie bez udania dôvodu... • Tieto nové spoločenstvá sú programovo nastavené na získavanie iných [veriacich z tradičných cirkví]. A v tomto momente už je otázka dialógu pasé, pretože už sa musíme obhajovať aj doktrínalne, aj vymedziť. ... Tu nie je nejaký priestor pre diskusiu. • Tie malé cirkvi sú často vnímané veľkými cirkvami proste ako sekty, často aj z nevedomosti. A to je asi tak všetko. • Rokovania, ktoré prebiehajú už mnoho rokov, sa momentálne týkajú prípravy nového zákona o vzťahu štátu a cirkvi. Hlavne v tej ekonomickej oblasti, pretože posledný zákon, ktorý je tu platný, tak je z roku 1949. • Štát síce financuje platy duchovných, ale málo, nestačí to. • Podfinancovanie cirkvi je neúnosné, najmä nízke platy znižujú status farárov. Do budúcnosti to tak nepôjde. • Ľudia si za komunizmu navykli, že cirkev je zadarmo. To je zle a priamo demotivujúce. • Na Slovensku ešte stále dobieha akoby tá nenásytosť postkomunizmu, ešte tu nie je hlad po spiritualite u tých ľudí, ktorí už majú materiálna jednoducho dosť, toto ešte akoby nenastalo. • Cirkev sa do toho často vťahuje, aby sme sa vyjadrovali k týmto horúcim témam. Naposledy Istanbulska zmluva napríklad, pred pár rokmi homosexualita a cirkev, potom utečenci, téma utečencov pred dvoma rokmi. Ale nemáme nejaký ucelený program, že by sme robili PR. • Média cirkiev prezentujú zle, zdôrazňujú údajné historické viny a vyhľadávajú len kontroverzné záležitosti, problémy a škandály. Cirkev si za to však môže aj sama, nie je pripravená sa pozitívne prezentovať, nevie to. • Záujem o náboženstvo v spoločnosti sa v podstate kontinuálne znižuje, spoločnosť sa sekularizuje. Podstatná časť mladých už nerozumie tomu, čo cirkev hovorí, nieto čo sprostredkováva. S tým sa zatiaľ nič nerobí. • Tradičné kresťanstvo má potenciál stále, povedzme tradičné kresťanstvo, ktoré sa drží v tradičnej rodine s veľmi silným presvedčením, vzťahom k formálnej, inštitucionálnej cirkvi, k sviatostiam, ktoré vytvára akýsi rámec aj toho ľudského života, ukazuje, odkiaľ smerujeme a kam ideme, jednoducho akýsi svet, v ktorom je všetko nejakým spôsobom dané a jasné. Má potenciál, aj keď je samozrejme menšinou. • Dôležité je, že sme ľudovou cirkvou a tento charakter si chceme udržať.

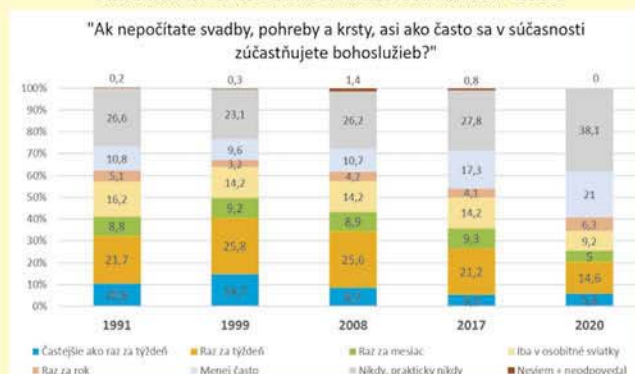

Zdeněk R. Nešpor: *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu. Náboženství Dioskúrů*. Karolinum, Praha, 2020, s. 159–180. Vybral Zdeněk Vojtíšek.

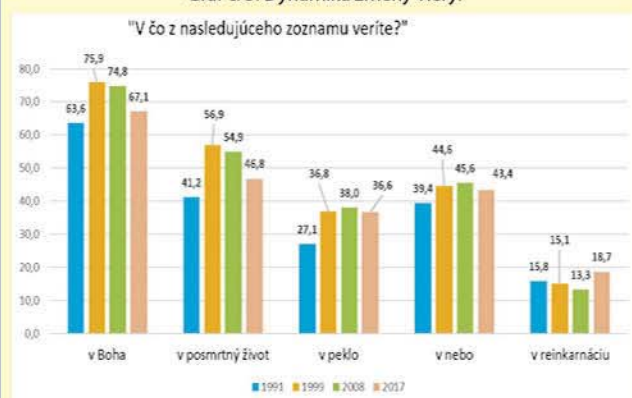
Graf č. 1: Vývoj podielu prihlásených k nejakej cirkvi v rokoch 1968–2020.

Graf č. 2: Návštevnosť bohoslužieb v rokoch 1991–2020.

Graf č. 3: Dynamika zmeny viery.

Graf č. 4: Sebadeklarácia vlastného svetonázoru.

Zdroj: Slovenský archív sociálnych dát SASD: O svetonázorových postojoch obyvateľov Slovenska 1968 (SPOS 1968) – SASD 1968002, EVS 1991 – SASD 1991001, EVS 1999 – SASD 1999002, EVS 2008 – SASD 2008001 a zatiaľ nearchivované výskumy EVS 2017 a HODYSE 2020.

RELIGIONISTICKÁ ENCYKLOPÉDIE

SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, v.v.i.
HLAVNÍ EDITOR: ZDENĚK R. NEŠPOR

hledat...

Jít na

inzerce

Religionistická encyklopedie je základní informační bází pro všechny zájemce o náboženství, religiozitu a religionistické poznání, garantovanou Sociologickým ústavem AV ČR. Zkušební verze byla spuštěna na podzim 2020. Obsahuje slovník registrovaných církví a náboženských společností v České republice, tedy následující hesla:

Apoštolská církev — Armáda spásy — Bratrská jednota baptistů — Buddhismus Diamantové cesty — Církev adventistů sedmého dne — Církev bratrská — Církev československá husitská — Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů — Církev Křesťanská společenství — Církev Nová naděje — Církev Nový Život — Církev Oáza — Církev řeckokatolická — Církev římskokatolická — Církev Slovo života — Církev Svatého Řehoře Osvětitel — Církev víry — Církev živého Boha — Česká hinduistická náboženská společnost — Českobratrská církev evangelická — Evangelická církev augsburského vyznání — Evangelická církev metodistická — Federace židovských obcí — Jednota bratrská — Kněžské bratrstvo svatého Pia X. — Křesťanské sbory — Luterská evangelická církev augsburského vyznání — Mezinárodní společnost pro vědomí Krišny, Hnutí Hare Krišna — Náboženská společnost českých unitářů — Náboženská společnost Svědkové Jehovovi — Novoapoštolská církev — Obec křesťanů — Pravoslavná církev — Ruská pravoslavná církev, podvorje patriarchy moskevského a celé Rusi — Slezská církev evangelická augsburského vyznání — Společenství baptistických sborů — Společenství buddhismu v České republice — Společenství Josefa Zezulky — Starokatolická církev — Théravádový buddhismus — Ústředí muslimských obcí — Višva Guru Díp Hindu Mandir — Višva Nirmala Dharma

Adresa: <https://rg-encyklopedie.soc.cas.cz>.